

TOLMINSKA ŽUPNIJSKA KRONIKA

1914–1922¹

Leto 1914

Novo leto je začelo v četrtek na praznik Obrez. Gospodovega.² Je bila slovesna sv. maša, pri kateri je imel »darovanje« (ofer) mons. dekan. Na praznik Razglaš. Gospodovega je zadnjo sv. mašo imel I. kaplan in »ofer«. Na praznik Imena Jezus. je bila ob 10. uri slovesna sv. maša pred izpost. Najsvetejšim. Pri tej maši je bil »ofer« II. kaplana.

Na sv. Tri kralje je bil sklep sv. leta s pesmijo *Te Deum*.³ Za god sv. Antona puščavnika je bila sv. maša ob 9. uri za vse tiste, ki so za to mašo kaj darovali.⁴

V torek po III. ned. po Razglaš. Gospodovem so cerkveni dolžniki imeli v farovžu obračun in plačevanje obresti in vračanje.⁵

(za velikonočno spoved)⁶ Ob izpraševanju verouka v postnem času je bila priložnost za nabirko za novo malo semenišče v Gorici.⁷

¹ Zaradi večje preglednosti dodajamo naslov, ki ga v originalu ni, navedena je zgolj letnica.

² Praznik Gospodovega obrezovanja je bil po drugem vatikanskem koncilu in preureditvi liturgičnega koledarja ukinjen. Praznik izhaja iz starozavezne judovske postave: »Osem dni po rojstvu naj bodo obrezani vsi moški iz roda v rod, najsi bodo rojeni v hiši ali pridobljeni za denar od katerega koli tujca, ki ni izmed tvojih potomcev« (1 Mz 17,12).

³ »Štej si sedem sobotnih let, sedemkrat sedem let, tako boš iz sedmih sobotnih let dobil devetinštirideset let. Deseti dan sedmega meseca, na pravni dan, daj zatrobiti na rog naznanilo, po vsej vaši deželi dajte trobiti na rog! Posvetite petdeseto leto in razglasite po deželi osvoboditev vsem njegovim prebivalcem! To naj vam bo jubilej in vsakdo naj se vrne k svoji lastnini, vsak k svoji rodbini« (3 Mz 25, 8–12). Tako je že v Stari zavezi utemeljeno praznovanje svetih let. V krščanstvu je prvi jubilej razglasil papež Bonifacij VIII. leta 1300, prim. M. Benedik, *Papeži od Petra do Janez Pavla II.*, Celje 1989, str. 178. Praznovanje je navadno vezano na kakšno obletnico in ima namen poglobiti naše duhovno življenje ter pregledati, kje odstopamo od Božjih zapovedi in nauka Katoliške cerkve ter kje naš odnos z bližnjimi ni v skladu z evangelijem. V svetem letu želimo vse to popraviti in izboljšati z različnimi ljudskimi pobožnostmi, prejemom zakramentov, romanji na svete kraje, prejemom odpustkov, dobrimi deli, molitvijo, postom in miloščino.

⁴ Ob posebnih praznikih, ko so bile maše za soseske ali vasi s prošnjami procesijami (npr. pred vnebohodom, za god sv. Marka), so ljudje zbrali denarne darove, duhovnik pa je maševal za njih, po njihovem namenu. Tudi namen je bil običajno oznanjen »za sosesko to in to« ali »za blagoslov polj« ali »za lepo vreme«. Mašni namen ni bil oseben, za določeno družino ali rajnega, ampak splošen. Prav za god sv. Antona imajo marsikje sv. mašo »za zdravje živine«. Okrog oltarja nesejo majhnega lesenega prašička, darujejo svoj dar in kakšno suho mesnino, ki se nato po sv. maši licitira. Vsi prihodki so namenjeni vzdrževanju tiste cerkve. Tako je npr. nad Mačami pri Predvdvoru, pri podružnični cerkvi sv. Nikolaja. Na Tolminskem pa je navada, da posamezne planine ali vasi za župnišče ob žegnanju, ko je maša »za planino«, darujejo določeno količino sira. Ravno tako večkrat ljudje darujejo npr. v čast sv. Jožefu, zavetniku mesta Tolmin, in je nato sv. maša »za mesto Tolmin po namenu darovalcev«.

⁵ Praznik Gospodovega razglasenja je 6. januarja, torej je ta datum 28. januar 1914. Razni posestniki so imeli v najemu tudi župnijsko zemljo, ki so jo obdelovali in od tega so oddali letno najemnino.

⁶ Dodano kot opomba na robu ob besedilu. Dolžnost velikonočnega obhajila izhaja iz 3. cerkvene zapovedi »Prejmi sv. Rešnje telo vsaj v velikonočnem času« (KKC 1993, 2042), ki temelji na CIC 1917, kan. 859 in ZCP 1983, kan. 920. Zapoved zagotavlja minimum glede prejetja Gospodovega Telesa in Krvi v povezanosti z velikonočnimi prazniki, izvirom in središčem krščanske liturgije, vere in življenja (prom KKC 1993, 2042). Ob večjih praznikih (velika noč, božič, sv. Rešnje telo in kri, Marijino vnebovzetje, vsi sveti) župniki pripravijo vernike za sv. spoved in tudi obhajilo. Tako so verniki tudi duhovno pripravljeni na praznovanje največjih skrivnosti katoliške vere. Velika noč je največji krščanski praznik, prav zato je Cerkev zapoved spovedi enkrat na leto vezala na ta praznik. Velika noč je bila 12. aprila 1914.

⁷ Kodermac piše v svojem življenjepisu: »30. novembra 1908 smo gojenci semenišča bili navzoči pri blagoslovitvi vogelnega kamna zgradbe novega semenišča.« ŽA, prav tam, str. 61. V šolskem letu 1912/1913 so se vanj vselili semeniščniki. Kodermac je bil v

Celodnevno češčenje sv. Reš. Telesa je bilo III. povelikonočno nedeljo.⁸ Šmarnice v maju so bile ob 5 ½ zjuraj.

Procesije na križev teden so bile ob 8. uri in sicer v ponedeljek [t79] k sv. Marku, v torek k sv. Petru, v sredo k sv. Urhu. Na Gospod. Vnebohod je bila procesija ob 9 ½ po polju, nato pridiga in slovesna sv. maša.⁹

[0157] Na binkošno nedeljo je imel eden tolminski kaplan dolžnostno sv. mašo na Libušnjem.¹⁰

Na praznik sv. Reš. Telesa je bila sv. maša (slovesna) ob 9. uri, po sv. maši procesija. V osmini tega praznika vsak dan ena sv. maša pred izpostav. sv. Reš. Telesom.¹¹

V mirno življenje ljudi je padlo kakor bomba vest, da je bil v Sarajevu v Bosni 28. junija izvršen atentat na avstrijskega prestolonaslednika Ferdinanda in njegovo soprogo.¹² Povsod je zavladovala žgoča vznemirjenost, povsod so se spraševali, kaj bo zdaj, kakšne bodo posledice tega mora umora. Svet je bil silno vznemirjen. Avstrija je obtoževala Srbijo, da je ona pripravila ta umor Ferdinanda in njegove soproge. Kmalu je bilo konec ugibanja, kaj bo. Avstrija je poslala Srbiji ultimat, ki je Srbijo hudo poniževal. Zato je sledila napoved vojne Srbiji, ki je majhna država in oslabiljena radi balkanske vojne proti Turčiji. Avstriji je dajala potuho mogočna Nemčija, ki ji je bilo kar prav, da začne vojni

osmem razredu gimnazije in takole opiše dogodek: »Semenišniki smo se v začetku šolskega leta vselili v veličastno zgradbo novega semeniškega zavoda. 6. oktobra je bila otvoritvena proslava. Že pred 9. uro so se zbrale v bližini novega veličastnega poslopja cerkvene oblasti s celotnim stolnim kapitljem ter civilne in vojaške oblasti. Tržaški škof, monsig. Karlin in opat iz Sekaua, ki je imel pravico, da nosi škofovsko kapo, sta stala ob strani nadškofa Frančiška Borgija Sedeja. Prisotne so bile cerkvene osebnosti, gojenci semenišča. (...) Knez nadškof Sedej je blagoslovil poslopje, na kar je šel v novo kapelo in tam daroval sv. mašo. Po sv. maši so se vsi udeleženci zbrali v slavnostni dvorani. Gojenec osmošolec gimnazije Jožef Laharnar je pozdravil nadškofa v imenu semenišnikov. Nadškof pa je z izbranimi besedami nagovoril vse prisotne. Nato je spregovoril o zgodovini ustanove, katere namen je bil, kot vedno, vzgajati učečo mladino, da bi (se) pod večšo roko vzgojiteljev prišla do duhovniškega poklica in tisti, ki bi ne sprejeli tega poklica, postali dobri v drugih poklicih, dobri državljani sebi in družbi v čast in ponos. Kot predstavnik ministrstva za javno vzgojo, je nato povzel besedo šolski svetnik Kazminsky. Nato sta se oglasila še deželni svetnik Rebek in predstojnik jezuitov iz Trsta p. Emil Volberg, ki sta spregovorila nekaj priložnostnih besed. P. Volberg nam je bil dobro znan, ker je nekajkrat imel duhovne vaje nam semenišnikom.« ŽA, prav tam, str. 61.

⁸ To je bilo 26. aprila 1914.

⁹ Vnebohod je bil 21. maja 1914. Pred vnebohodom so prve tri dni prošnje procesije za blagoslov polj, vinogradov, sadovnjakov in vsega našega dela.

¹⁰ Binkošti so bili 31. maja. Dolžnostna maša je bila verjetno ali ustanovna ali manualna maša. Dar ali štipendij za te sv. maše duhovnik prejme iz dohodkov ustanov, zato ustanovne ali ustanovljene maše. Prim. CIC 1917, kan. 826, § 3. Manualne maše pa so tiste, za katere dajejo štipendij verniki sami iz pobožnosti ali iz obveznosti, tudi trajnih, ki jih je oporočitelj naložil svojim dedičem tako rekoč v roko, pomeni *manus*. Prim. CIC 1917, kan. 826, § 1.

¹¹ To je bila posebna oblika sv. maše, ko so med obredom sv. maše na oltarju imeli izpostavljeno Najsvetejše, ki pa so ga delno zakrili s tančico ali drugim pregrinjalom. Izpostavljeno Najsvetejše tudi med sv. mašo je sporočalo, da je Jezus navzoč pod podobo kruha, njegovo Telo je z nami in nas varuje, zato ga častimo in poveljučujemo. Dogajanje pri sv. maši je posvetitev, spremenjenje kruha v Jezusovo telo, ki je skrivnostno tukaj že navzoče. Po II. vatikanskem koncilu so bile te sv. maše prepovedane.

¹² Franz Ferdinand I. (Graz, 18. 12. 1863–Sarajevo, 28. 6. 1914) je bil nečak cesarja Franca Jožefa I. Po samomoru prestolonaslednika Rudolfa leta 1889 je bil on naslednji v vrsti za prestol. Zagovarjal je centralizirano oblast, nasprotoval dualizmu in reformam v smeri federalizma ter želel močno centralistično državo z močno vojsko. Že doma je bil deležen konservativne stroge katoliške vzgoje. V privatnem življenju je bil strasten zbiralec umetnin in lovec. Prim. M. Mutschlechner, <http://www.habsburger.net/de/kapitel/franz-ferdinand-der-konservative-erzherzog> (pridobljeno 5. 6. 2015).

ples. Avstrija mobilizira. Fantje in moške polnijo kasarne, v ljudstvu strah, jok in stok. Na dan sv. Ane je Avstrija napadla Srbijo in začela je teči kri.¹³

Evropske države so se zapletale v vojno. [0158] Sledijo vojne napovedi ... Slovenski fantje padajo v Srbiji in Galiciji ...

Učiteljišniška pripravnica v Tolminu je ukinjena.

Monsignor Kragelj je obolel, nekaj dni ni mogel maševati. Oznani za VIII. pob. nedeljo je moral pisati I. kaplan Alojzij Makuz. Za 9. pob. nedeljo so bili oznanjeni odpustki »porciunkovo.« Pogoji za odpustke so: obisk cerkve, prejem zakramentov, molitev 5 očenašev po namenu sv. Očeta ob obisku farne cerkve. Pri večernicah popoldne je bilo enourno češčenje Najsvetejšega, molitev za mir in molitev za vojake, da bi bili močni in da bi jih Bog obvaroval hudega.¹⁴

Opozorjeno je bilo s prižnice, da tisti, ki imajo denar v hranilnici, naj bodo brez skrbi. Do tega denarja nima nobeden oblasti, ne dežela, ne država.

Na god sv. Lovrenca je bila sv. maša ob 8. uri za faro. Praznik Vnebovzvetja M. D. je bil slovesno praznovan po navadi.

Monsig. dekan je nekoliko okrevale.

[t80] Papež Pij X. je 20. avgusta umrl.¹⁵ 3. septembra je že bil izvoljen novi papež. Kardinali so izvolili za papeža eminenco [0159] kardinala Jakoba Cella Chiesa, ki si je nadel ime Benedikt XV.¹⁶

¹³ Avstrija je Srbiji napovedala vojno 28. julija 1914.

¹⁴ 8. pobinkostna nedelja je bila 19. julija, 9. nedelja pa 26. julija 1914. *Porciunkula* se je imenovala majhna cerkva sv. Marije Angelske blizu Assisija, kjer je sv. Frančišek spoznal svoj poklic. Cerkev je izprosil od benediktincev kot delček svoje ustanove (*porciunkula* pomeni *delček*). Tam je začetek velikega frančiškanskega reda, to je bil prvi samostan, sv. Frančišek je tam rad prebival in tudi umrl. Na dan posvetitve obnovljene cerkve, 2. Avgusta, so romarji najprej samo v tej cerkvi lahko prejeli popolni odpustek pod običajnimi pogoji. Prej je cerkev naklanjala odpustke predvsem romarjem v sveto deželo, ki so se spokorili, opravili spoved in romanje. Od 14. stol. naprej pa so na ta dan papeži podeljevali pravico odpustka tudi drugim frančiškanskim cerkvam. Od 17. stol. so odpustek lahko prejeli vsi obiskovalci frančiškanskih cerkva. Po letu 1952 so pravico do porciunkulskega odpustka prejele vse stolnice in župnijske cerkve. Odpustek je odpuščanje časne kazni pred Bogom za tiste grehe, katerih krivda je že odpuščena (pri spovedi za velike grehe ali s kesanjem). Prejme ga kristjan, ki je pravilno pripravljen pod določenimi pogoji (običajno je to sv. spoved, molitev vere in očenaš po namenu sv. očeta, nenavezanost na greh) ob pomoči Cerkve, katera v službi odrešenja z oblastjo razdeljuje in naklanja zaklad zadostitev Kristusa in svetnikov. Lahko je delen ali popoln v tem smislu, da nas delno ali popolnoma reši časnih kazni, ki jih dolgujemo za grehe. Moremo jih naklanjati ali živim ali rajnim. Da lahko razumemo ta nauk, je treba vedeti, da ima greh dvojni učinek. Veliki greh nas izključi iz občestva z Bogom in nismo sposobni večnega življenja, vsak greh, tudi mali, pa ima za posledico nezdravo navezanost na stvari, ki potrebuje očiščenje tukaj ali po smrti, kar imenujemo vice. To očiščenje osvobodi od tega, kar imenujemo časna kazen za greh. To ni maševanje Boga, ampak izvira iz narave greha samega. Prim. KKC 1993, str. 1471–1472. Poleg dobrih del, miloščine, posta in prenašanja lastnega trpljenja, so odpustki odlično sredstvo za napredovanje v svetosti.

¹⁵ Sv. papež Pij X. (Riese, 2. 6. 1835–Vatikan, 20. 8. 1914) je bil beneški patriarh Giuseppe Sarto. Kot papež si je zadal nalogo: vse prenoviti v Kristusu. Reformiral je bogoslužno petje in pravo. 20. decembra 1905 je koncilska kongregacija izdala dekret o pogostnem, tudi vsakodnevem prejemanju sv. obhajila. Sv. Pij X. je razložil tudi dekret o zgodnjem prvem sv. obhajilu *Quam singulari* (8. 10. 1910), naj otroci pristopijo k sv. obhajilu, ko so sposobni razlikovati med evharističnim in običajnim kruhom, ne pa šele pri 10, 12 ali celo 14 letih, kar je bilo takrat marsikje v navadi. Prim. R. Aubert, *Das Reformwerk Pius' X.*, v: *Handbuch der Kirchengeschichte. Die Kirche in der Gegenwart*, Freiburg, Basel, Wien 1973, Band VI/2, str. 416–418; M. Benedik, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*, Ljubljana 1996, str. 294–296.

¹⁶ Benedikt XV. (Genova, 1878–Vatikan, 22. 1. 1922) je bil za papeža izvoljen kmalu po začetku prve svetovne vojne, 3. septembra 1914. V svojem pontifikatu se je ukvarjal predvsem s problemi in posledicami prve svetovne vojne. 1. septembra 1917 je vsem voditeljem vojskujočih se sil poslal predlog za mirovna pogajanja, ki se je v marsičem ujemal s kasnejšimi 14 točkami Wilsonovega

Vojaštvo je pričelo utrjevati Mengore. Civilistom je prepovedan pristop na Mengore. Prazniika imena Marijinega v septembru ni bilo dovoljeno na Mengorah praznovati.¹⁷ Ljudje so začeli slutiti, da Italija, zaveznica Avstrije, sicer molči, a gotovo nekaj kuha.

Rojstni dan cesarja Franca Jožefa I. in ravno tako tudi njegov godovni dan je Tolmin praznoval s slovesno sv. mašo in s pesmijo *Te Deum*.¹⁸

Šola letos ni pričela ob navadnem času 1. septembra, ker je povsod manjkalo delavcev in naj bi otroci pri družinah pomagali.

mirovnega načrta. Pri tem delu je imel težave z nerešenim rimskim vprašanjem, saj Sv. sedež še ni mogel delovati kot suverena država. Zavzemal se je za čimprejšnjo izpustitev vojnih ujetnikov in skušal organizirati pomoč za dežele, v katerih so ljudje trpeli hudo pomanjkanje. Leta 1917 je objavil tudi nov *Zakonik cerkvenega prava*, ki ga je posebna komisija pripravljala že pod sv. Pijem X. Zakonik je ostal v veljavi do leta 1983. Prim. M. Benedik, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*, Celje 1989, str. 257–258. Slovenec z dne 20. avgusta 1917 je predstavil papežev mirovni predlog, ki je bil poslan tudi cesarju na Dunaj. Med drugim je papež v predlogu zapisal: »Da pa se ne bomo omejevali več na splošne izraze, kakor se Nam je zdelo potrebno to dosedaj, hočemo preiti sedaj k predlogom, ki so v višji meri nazorni in izvedljivi in pozvati vlade vojujočih se držav, da naj se sporazumejo glede sledečih točk, ki so primerne za primerno podlago pravičnega in trajnega miru, pri čemer jim ostaja prepuščeno, da točke posamično določijo in izpopolnijo. Predvsem mora obstojati misel, da stopi na mesto materialne sile moralna sila pravice. Iz tega sledi pošten sporazum vseh v svrhu istočasnega in obojestranskega zmanjšanja oboroževanja po določenih pravilih in gotovih jamstvih do mere, ki je potrebna in zadostna za vzdrževanje javnega reda v vsaki državi; potem na mesto bojnih sil uvedba razsodišča z miroljubnim delovanjem v smislu dogovorjenih načel in ob grožnji gotovih škod za državo, ki ne bi hotela podrediti mednarodnih spornih vprašanj razsodišču ali ne sprejeti njenih odločitev. Ako se na ta način enkrat sestavi nadvladje pravice, naj se odstrani vsaka ovira, ki je prometu prebivalstva na potu in sicer z zajamčenjem prave slobode in skupnosti morja s trdnimi pravili. To bi na eni strani preprečilo vzroke za konflikte, na drugi strani pa odprlo nove vire blagostanja in napredka. Kar se tiče povrnitve škod in vojnih stroškov, ne najdemo drugega sredstva za rešitev vprašanja, kakor da predlagamo v splošnem načelo popolne in obojestranske odpovedi, ki je sicer opravičeno z brezmerimi, iz razorožitve nastajajočimi dobrotami in to tembolj, ker je nadaljevanje takega prelivanja krvi edinole iz gospodarskih ozirov nerazumljivo. Ako bi na drugi strani za gotove slučaje obstojali še posebni vzroki, naj se razmotriva o njih pravično in pošteno. Toda ti mirovni dogovori s svojimi brezmerimi ugodnostmi so nemogoči brez obojestranske izročitve sedaj zasedenih ozemelj, torej s strani Nemčije popolna izpraznitev Belgie z jamstvom popolne politične, vojaške in gospodarske neodvisnosti proti vsaki vlasti, dalje izpraznitev francoskega ozemlja; s strani drugih vojujočih se vlasti podobna izročitev nemških kolonij. Kar se tiče spornih teritorialnih vprašanj n. pr. med Italijo in Avstrijo, Nemčijo in Francijo, se zamore upati, da so bojujoče se stranke v očigled neizmernih koristim razoroženega trajnega miru pripravljene, da razpravljajo o njih s spravljivega stališča, pri čemer je treba upoštevati stremeljenja narodov po merilu pravičnosti in možnosti in podrediti slučajne posebne koristi splošnemu blagru vse človeške družbe. Duh pravičnosti in poštenosti bo moral voditi presojanje drugih teritorialnih in političnih vprašanj, posebno onih, ki se tičejo Armenije, balkanskih držav in ozemelj, ki so spadala pod svoječasno poljsko kraljestvo, za čegar plemenite zgodovinske tradicije se morajo vsled posebnih trpljenj tekom sedanje vojne po pravici zavzeti čustva vseh narodov.« Papež je noto izdal 1. avgusta 1917.

¹⁷ Praznik Marijinega imena so v 16. stol. uvedli v Španiji, po zgledu praznika Jezusovega imena. Ta praznik pa je bil od l. 1683, ko so Poljaki premagali Turke pred Dunajem, uveden v zahvalo Materi Božji za zmago pred Turki za celotno Cerkev. Praznik je bil v nedeljo, po malem šmarnu (8. september). Papež sv. Pij X. pa je zanj določil prav na obletnico zmage, torej 12. september. Prim. M. Smolik. *Marijino ime*, v: *Leto svetnikov*, Celje 2000, zv. 3, str. 621.

¹⁸ Franc Jožef I. (Grad Schönbrunn/Dunaj, 18. 8. 1830–grad Schönbrunn/Dunaj, 21. 11. 1916), avstrijski cesar (1848–1916) in ogrski kralj. Bil je sin nadvojvode Franca Karla in nadvojvodinje Zofije. Nasledil je slaboumnega cesarja Ferdinanda I. Vdral je dlje kot kdorkoli drug, bil je konservativen vladar. Zaradi preprostega življenja je bil priljubljen med ljudstvom. Rojstne in godovne dneve vladarja so slovesno praznovali, še posebej okrogle obletnice in obletnice prevzema oblasti. Tako je npr. ob 40-letnici njegovega vladanja zapoški župnik napisal *Ustanovno pismo* za trzinski beneficij in zanj založil glavnico. Prim. V. Kragl, *Kronika duhovnije Trzin do leta 1938*, Trzin 2015, str. 103–113. Podobno so ob njegovi 80-letnici, 17. 7. 1910, v RGB izdali ukaz za poštne znamke od vrednosti 1 h do 10 K v počastitev slovesnosti 80. rojstnega dne njegovega cesarskega in kraljevega apostolskega visočanstva. Prim. RGB, 17. julij 1910, št. 130, <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19100004&seite=00000309> (pridobljeno 21. 5. 2015).

Dne 1. oktobra je nadškof monsignor[j?]a Jožef Kragla upokojil, za upravitelja župnije je postavil I. kaplana č. g. Alojzija Makuza. Za dekanijske posle je nadškof določil, da jih še naprej opravlja monsig. Kragelj. Ob času upokojitve in imenovanja župnijskega upravitelja je bil monsig. Kragelj bolan. Neža Čemanova pripoveduje, da je monsig. omedlel, ko mu je gospod Makuz pokazal dekret, da je on sedaj župnijski upravitelj. Pa je bilo kmalu dobro in sta postala prijatelja. Monsignorju se je zgodilo, da je neko nedeljo bral napačen evangelij in to je škofija zvedela. Sumil je g. Makuza, da je on to javil na škofijo. Monsignor [o16o] je sam prosil za upokojitev. Upokojitve ni povzročila pomotno branje evangelija. Monsig. Kragelj je g. Makuza lepo vpeljal v upraviteljsko poslovanje. Gosp. Makuz je stanoval v kaplaniji, v cerkveni hiši je stanoval katehet Breza-všček, zato je ostal upokojeni monsg. Kragelj v farovžu.

Po naročilu nadškofa je bilo 18. pobinkoštno nedeljo po zadnji sv. maši izpostav. Najsvetejše do konca popoldanske službe božje, ki je obsegala molitve: litanije vseh svetnikov, rožni venec, pete litanije M. B. in blagoslov.¹⁹

Šola je pričela v Tolminu v tednu po 4. oktobru.

Na god vseh Svetnikov je bila slovesna sv. maša ob 10. uri, popoldne večernice za rajne in »Libera«.²⁰ Na vernih duš dan sv. maša pri sv. Urhu ob 9. uri. rido so prejeli verniki popolen odpustek za verne duše po navadnih pogojih.

Ker je bil monsig. Kragelj upokojen, je bila razpisana tolminska župnija do 12. decembra.

Letos je običajna sv. maša na Volarjih odpadla, ker je bila sv. maša doma za vojake neobhodno potrebna.

[o161/t81] S prižnice je bilo oznanjeno: C. in kr. vojno ministrstvo je sklenilo poklanjati vojskujočim se vojakom božični dar v znesku 500.000 kron. Zato je knezonadškofijski ordinariat določil, naj se miloščina, katera se bo v cerkvi nabrala prihodnjo nedeljo, obrne v ta namen. Zato se vam priporoča, naj bi v nedeljo kaj več dali, kakor navadno.

¹⁹ To je bil 27. septembra 1914. Molitev je bila predvsem v prošnji za mir.

²⁰ Na vernih duš dan, 2. novembra, sme duhovnik maševati trikrat: za duše v vicah, po papeževem namenu in po lastnem namenu, kar je ravno zaradi stisk 1. svetovne vojne uvedel papež Benedikt XV. 10. avgusta 1915. Praznik je sicer na zgodovinskih predpostavkah nastal l. 998 v Clunju, kjer je opat Odilo ukazal vsem sebi podrejenim samostanom, naj 1. novembra popoldne po cerkvah zvoni mrtvim v spomin, menihi naj molijo večernice za mrtve, drugi dan pa naj za mrtve opravijo slovesen oficij in zanje darujejo sv. mašo ter delijo miloščino. Najprej se priporočamo vsem nebeščanom (vsem svetim). Naslednji dan molimo za tiste, ki so še v procesu očiščenja, ker v trenutku smrti niso bili dovolj sveti, nenavezani na greh, v življenju niso zadostili za krivdo svojih grehov ali pa jih je težila krivda malih grehov. Sami sebi ne morejo več pomagati, lahko pa jim pomagamo mi, posebej z molitvijo, sv. mašami, dobrimi deli in miloščino, kar omenja tudi zapis v *Kroniki*. Prim. A. Strle, *Spomin vseh vernih rajnih*, v: *Leto svetnikov*, Celje 2000, zv. 4, str. 257–261. Pesem *Libera me, Domine* (Reši me, Gospod) se je glasila: »Reši me, Gospod, večne smrti tisti groze polni dan: Ko se bosta majala nebo in zemlja: Ko prideš sodit svet z ognjem. Zatrepetal sem in bojim se, preiskava pride, in prihodnja jeza. Ko se bosta majala nebo in zemlja. Tisti dan jeze, stiske in bede, veliki in silno grenki dan.« *Rimski obrednik*, Ljubljana 1932, str. 176–177. Pesem je bila izraz tesnobe v imenu rajnega in prošnja Cerkve za usmiljenje njegovi duši. Prim. M. Smolik, *Liturgika*, Celje 1995, str. 137.

Drugo oznanilo: Kakor vam je mogoče znano iz razglasov in časopisov, je država razpisala vojno posojilo v pokritje izrednih vojnih stroškov. Da si naša domovina zagotovi zmago v tej vojski, potrebuje mnogo denarja. Zato je dolžnost vsakega državljana, ki ljubi svojo domovino, priskočiti ji v tem trenutku na pomoč. Kdor ima torej kaj denarja na razpolago, naj ga posodi državi. Denar se bo obrestoval 5 in pol od sto od 1. novembra t. l. naprej. Denar je ravno tako varen kakor v vsaki drugi posojilnici. Na vsak način bolj varen kot doma. Denar sprejme tukajšnji c. kr. poštni urad, kateri vrne za denar zadolžnico. Sprejemajo se zneski od 25, 50, 75, 100, 200 kron, itd. Denar se bo vrnil leta 1920. Čas naložiti denar je samo še danes, jutri in pojutrišnjem. [162] Kdor želi potrebna pojasnila, naj se obrne do g. župnega upravitelja.

V tednu po I. adventni nedelji²¹ so bili predvideni bolniki in stari in sicer v ponedeljek v Zatoľminu, v torek v Poljubinu in Prapetnem,²² v sredo v Žabčah, Zadlazi Žabčah in Ravneh, v četrtek v Čadrgu in Zadlazi Čadrgu, v petek v Doljah, Gabrijah in Volarjih, v soboto na Ljubinu.

Kot božično darilo vojakom je bilo nabrano v cerkvi 100 kron milošćine. Vpišite se v Mohorjevo družbo, udnina 2 kroni – čas je še do II. adventne nedelje, se je glasilo oznanilo.²³

Na Sveto Rojstvo je bila opolnoči slovesna sv. maša. Na Volarjih so bile tri sv. maše. Leto je končalo s slovesno sv. mašo in s pesmijo *Te Deum*.

Monsig. Jožef Kragelj je močno skrbel, ko se je zidalo novo semenišće v Gorici, da je vsako leto ob priliki spraševanja za velikonočno spoved nabral lepo vsoto v pomoč novemu semenišću.²⁴ Zato je bil vesel, ko je bral v škofijskem listu poročilo o uspehih gojencev novega semenišća v šolskem letu 1913–1914. Naj

²¹ To je bilo od 29. septembra 1914 naprej.

²² Kodermac piše včasih Prapetno, drugič Prapotno. Med drugim v besedilu zasledimo tudi različico Praprotno. Gre za isto vas, zato se držimo originalnega zapisa brez popravkov.

²³ Mohorjeva družba je najstarejša slovenska založba, ki jo je leta 1851 v Celovcu s pomočjo A. Einspielerja in A. Janežića ustanovil bl. škof Slomšek. Vsako leto izdaja redno zbirko knjig. Tako je med našim ljudstvom vse od srede 19. stol. širila znanje, ljubezen do knjig, branje, kulturo in skrb za duhovno poglobitev ter plemenitila slovenski jezik z lepo pisano besedo. Zaradi politično neugodnih razmer so leta 1919 sedež iz Celovca preselili na Prevalje, leta 1922 pa v Ljubljano. Goriška Mohorjeva družba je bila ustanovljena leta 1923 z nadškofijskim dekretom, 17. novembra leta 1924 pa je v predbožičnem času med svoje člane že razposlala svojo prvo knjižno zbirko s Koledarjem za leto 1925, <http://www.mohorjeva.it/drupal/sl/content/zgodovina-gmd> (pridobljeno 12. 6. 2015). Vpis je bil mogoč do 6. decembra 1914.

²⁴ Velikonočno spraševanje je bilo npr. v ljubljanski škofiji uvedeno 20. junija 1774. Škof Herberstein je to določil z aktom ljubljanske generalne sinode in dekretu dodal obrazec, ki obsega 125 vprašanj iz celega katekizma. Prim. A. Odar, *Jeglićeve sinode*. v: *BV*, 18 (1938), št. 3, str. 273. Namen tega spraševanja je bilo preverjanje znanja katoliške vere in hkrati poglobitev. Sam katekizem in katoliški nauk so duhovniki razlagali ob nedeljah popoldan. Razlago so združili še z raznimi pobožnostmi litanijskih, blagoslovov z Najsvetejšim, v maju s šmarnicami itd. Bogoslovno semenišće je bilo po jožefinskih reformah ponovno obnovljeno leta 1818, in sicer kot osrednja ustanova za gojence celotnega avstrijskega Primorja, škofij Gorica, Trst–Koper, Poreč–Pulj in Krk. Na pobudo nadškofa Zornja je skupina duhovnikov leta 1892 ustanovila društvo Aloysianum z deškimi zavodom za revnejše dijake Alojzijevešća. Tu so vzgajali bodoče duhovnike in številne katoliško ter narodno zavedne laike. Obenem so skrbno načrtovali ustanovitve notranje gimnazije v okviru malega semenišća, ki bi edina – v nasprotju z laicizirano državno šolo – mogla ustrezno pripraviti kandidate za duhovništvo. Prim. F. Kralj, *Cerkvene razmere v goriški nadškofiji na prelomu 19. stoletja*, v: *Missiev simpozij*, str. 154–155. Te ideje je dokončno uresničil nadškof Sedej.

bo to poročilo tu zapisano v slovenski prestavi. Ker so bili v semenišču Slovenci in Furlani (Italijani), je bil uradni jezik nemški.

[0163/t82] Šolsko poročilo o nadškofijskem in vendenbergsen deškem semenišču za šolsko leto 1913–1914.

V šolskem letu 1913–1914 je bilo v semenišču 154 semeniščnikov in 19 konviktorcev, kateri zadnji so imeli letos prvič svoj oddelek. Semeniščniki razdeljeni na tri oddelke pripadajo obema škofijama: 98 gojencev goriške, 56 tržaške škofije. Od vseh gojencev zavoda je obiskovalo notranjo pripravnico 42 in sicer 28 slovenskih in 14 italijanskih, ostalih 112 je obiskovalo zunanjo gimnazijo in sicer 73 nemško, 27 slovensko, 12 italijansko.

Od 98 goriških semeniščnikov je bilo 65 (66%) Slovencev, 33 (34%) Italijanov, od Tržančanov–gojencev, 50 Slovencev in 7 Italijanov. Med letom je zapustilo zavod radi bolezni ali slabega uspeha v učenju ali drugačnih vzrokov 16 goriških in 4 tržaški gojenci, na koncu so ostali še 134 semeniščnikov v zavodu: 82 iz goriške in sicer 55 Slovencev (67%) in 27 Italijanov (33%) in 52 iz tržaške škofije, 46 Slovencev in 6 Italijanov.

Ocena gojencev, ki so ostali do konca leta je sledeča: od goriških semeniščnikov je bilo 13 odličnjakov, 65 sposobni, 2 na splošno sposobna in 2 sta padla.

Od tržaških semeniščnikov je bilo 9 odličnjakov, [0164] sposobnih 42, splošno sposoben 1 in padel 1.

Od 41 učencev v pripravnici je napravilo sprejemni izpit za gimnazijo 38, in sicer od goriških 2 za nemško, 15 za slovensko, 6 za italijansko, od tržaških 13 za slovensko in 2 za italijansko gimnazijo.

Od 10. konviktorcev, ki so obiskovali gimnazijo, je bil 1 odličnjak, 5 sposobnih, 2 splošno sposobna, 1 padel in 1 neizprašan.

Tako je prejelo na zavodu 23 učencev odlično spričevalo, 112 dobro, 5 komaj dobro, 4 nezgodno in eden ni bil izprašan.

9 goriških semeniščnikov so bili v zavodu brezplačno, 47 je plačevalo od 50–400 K in 24 je uživalo wendenberški štipendij.²⁵

²⁵ Werdenberški zavod je leta 1636 ustanovil dvorni kancler grof Ivan Werdenberg skupaj s svojo ženo Katarino r. Coronini. Zavod je lahko sprejel 24 ubožnih gojencev, ki so prejeli vzgojo in pouk na tedanji višji latinski šoli v Gorici, ki so jo vodili jezuiti. Dobrotnika sta za ustanovo darovala poslopje za vrtom pri cerkvi sv. Janeza Krstnika, dodala pa sta več dobrih zemljišč in 20.000 gld kapitala. Ustanova se je imenovala Werdenberško semenišče. Hiša je bila za zavod kmalu premajhna, zato so se leta 1640 preselili v Semblerjevo hišo, kjer so imeli jezuiti tudi svojo gimnazijo. To semenišče je ostalo v najtesnejši zvezi s knezoškofijskim deškim semeniščem. Ko so leta 1773 ukinili jezuite, so z njim ukinili tudi Werdenberško semenišče. Namesto njega je vlada ustanovila 24 štipendijev za gimnazijce, ki so v Gorici obiskovali gimnazijo. Ti gojenci so bili raztreseni kot podnajemniki po privatnih stanovanjih, zato je nadškof Gollmayr leta 1858 otvoril deško semenišče. Cesar Ferdinand je s soprogo Marijo Ano daroval 10.000 gld. Istega leta je cesar Franc Jožef dovolil, da se 24 štipendij spremeni v ravno toliko ustanovnih mest v novo ustanovljenem deškem semenišču. Werdenberški štipendij je odslej dobil vsak, ki je bil sprejet v to semenišče. Leta 1860 so se preselili v svoje prostore, kjer so ostali vseh 43 let. Prvi ravnatelj je bil devet let Andrej Razpet. Za njim je 22 let semenišče vodil Josip Marušič, tretji pa je bil Anton Mahnič, ki ga je vodil do l. 1895, pred tem pa bil v njem 16 let prefekt. Za njim ga je 13 let vodil msgr. Franc Castelliz, do leta 1908, za njim pa do novih prostorov Josip Srebrnič. Prim. *K blagoslovitvi novih prostorov kn. nadš. deškega semenišča*, v: *Novi čas*, 4. oktober 1912, str. 2.

Učenci so bili v letu, hvala Bogu, zdravi.

Vpeljano je bilo učenje muzike in učitelji za muziko.

Urejene so bile akademije za gojitev materinskega jezika obeh narodnosti. Tudi so bili tečaji za oba jezika, da bi vsak mogel govoriti oba deželna jezika.

Duhovne vaje so bile v slovenskem in italijanskem jeziku, ravno tako nedeljske pridige. Skrb je bila za dobro in slovesno bogoslužje, da bi gojence priregnili.

[t83] Bog naj sprejme v svojo zaščito to semeniško delo.

[o165] Leto 1915

S praznikom Obrezovanja Gospodovega je začelo novo sončno leto. Reči je treba, da je začelo mračno, megljeno leto, ker je vojska[?] ker teče kri, ker je veliko trpljenja, cvet fantov in mož pada, pada ... Komu v korist? ... Gospod Bog, usmili se nas! ...

Na novo leto je bila slovesna sv. maša in običaji, »ofer« za celebranta.²⁶ Po koncu sv. maše je bilo izpostavljeno Najsvetejše do 3. ure popoldne. Bile so molitve za mir in srečen konec vojske. Ob dveh začetek ure molitve iz knjige *Večna molitev*.²⁷ Med molitvijo petje. Na koncu blagoslov z Najsvetejšim.

Dan pred sv. Tremi Kralji je bil blagoslov vode in nato sv. maša ob 10. uri.

Na praznik Razglaš. Gospodovega je bila sv. maša ob 10. uri, pri kateri je bil »ofer« za II. kaplana.

Ker je bil god sv. Antona puščavnika na nedeljo, je bila sv. maša v čast sv. Antonu za tiste, ki k maši darujejo v soboto pred godom.

Nadškof je zaukazal, naj se duhovnije posvete presv. Srcu Jezusovemu II. nedeljo po Razglaš. Gospodovem.²⁸ Namen: Srce Jezusovo naj pomaga ogroženi domovini. V Tolminu je bila v ta namen slovesna [o166] sv. maša in po sv. maši

²⁶ *Celebrant* je mašnik, kdor celebrira, pomeni, da slovesno opravi kakšen cerkveni obred, npr. sv. mašo.

²⁷ J. Walser, *Večna molitev pred Jezusom v Zakramentu ljubezni*. Ljubljana 1895. Obstaja več izdaj omenjene knjige. Tukaj navajamo prvo slovensko izdajo.

²⁸ To je bilo 17. januarja. »Molitev z ozirom na obljube Jezusa Kr. ob razodetjih Njeg. presv. Srca v Paray-le-Monialu sv. Marjeti Mariji Alacouque (†17. oktobra 1690).« Sv. Marjeta (Lhautecour, 22. 7. 1647) je že mlada čutila močno hrepenenje po Bogu. Osemletna je odšla v vzgojni zavod klaris v Chastolles, vendar se je morala zaradi boleznih l. 1657 vrniti domov. Bolehala je 4 leta. Leta 1671 je končno vstopila v samostan sester Obiskanja Device Marije v bližnjem Paray-le-Monialu. Prvo videnje je imela 27. novembra 1672, na praznik evangelista Janeza, ko je klečala pred Najsvetejšim. Božja pričujočnost jo je popolnoma prevzela. V videnjih je videla Zveličarjevo Srce na sijajnem prestolu, žareče kot sonce, obdano s trnjavo krono, ki pomeni rane, ki so jih prizadejali naši grehi. Nad njo se dviga križ, ki naznanja, da je bilo to znamenje vanj zasajeno od prvega trenutka učlovečenja, to Srce je bilo polno bridkosti. To pobožnost in češčenje Jezusovega Srca, njegove ljubezni do grešnikov, je potem tudi širila. Prim. M. Smolik, *Marjeta Marija Alacouque*, v: *Leto svetnikov*, Celje 2000, zv. 4, str. 124–128. Jezus je umrl na veliki petek. Njegova daritev na križu je enkratna, edinstvena in odrešilna za ves svet. Sv. maša (evharistija) je realno ponavzočenje te daritve na nekrvav način. Pri češčenju Jezusovega in Marijinega Srca gre za odnos vernika do Jezusa in Marije. Srce, ki je bilo prebodeno z bolečino, nehvaležnostjo, zavrženostjo, čeprav je darovalo kri in življenje za nas, je simbol ljubezni do nas grešnikov. Prim. KKC 1993, str. 595–618. Prav zato je ta pobožnost sicer vezana na prve petke – dan Jezusove smrti, ko naj bi zadoščevali za svoje grehe in grehe drugih, več molili, opravili sv. spoved in prejeli sv. obhajilo. Zaradi večje udeležbe ljudstva je nadškof posveticitev ukazal v nedeljo.

pred izpostav. Najsvetejšim litanije Srca Jezusovega, posebna molitev posvečenja in blagoslov.

Na god sv. Vincenca je bila sv. maša, ki bi morala biti pri sv. Petru, radi domače pobožnosti preložena na drugi teden.²⁹

Na sv. Nežo je bila sv. maša za občino Poljubinj, ravno tako za Marijino zaroko in sicer pri sv. Marku.³⁰

Na II. predpostno nedeljo po sv. maši ob 10. uri, je bilo izpostavljeno Najsvetejše in so pevci peli *Miserere mei Deus*– usmili se me Gospod. Najsvetejše je ostalo izpostavljeno do 2. in pol, nato je bil rožni venec, od sv. Očeta zložena molitev za mir, litanije vseh svetnikov z molitvami in blagoslov.³¹

Na III. predpostno nedeljo je bilo brano pastirsko pismo nadškofovo. V tem pismu govori o tej strašni vojni, ki tare in upropašča evropske dežele, o vzrokih te vojske, kako naj se vojaki in ljudje v tej vojski ravnaajo. Na koncu priporoča, naj ljudje ohranijo mirne živce, saj moramo v Boga zaupati in v njegovo usmiljenje, zaupno moliti in daje še druge tolažbe.³²

²⁹ Sv. Vincencij, diakon in mučenec (†304), goduje 22. januarja.

³⁰ Sv. Neža, devica in mučenka (†304), goduje 21. januarja. Zaroko Device Marije s sv. Jožefom Cerkev obhaja 23. januarja. Prim. M. Smolik, *Zaroka Marije in Jožefa*, v: *Leto svetnikov*, zv. 1, Celje 1999, str. 269–270.

³¹ To je bilo 7. februarja 1915. Papež Benedikt XV. je zapovedal šestdnevno pobožnost, ki vsebuje izpostavitev in češčenje Najsvetejšega do šeste ure zvečer, molitev žalostnega dela rožnega venca s papeževu molitvijo in blagoslovom z Najsvetejšim. Papež je priporočil tudi sv. spoved in prejem obhajila, na vse to pa vezal popolni odpustek. Papeževa molitev: »V stiski in sili vojske, ki ogroža ljudstva in narode v obstoj, pribežimo, o Jezus, k tvojemu tako ljubezni polnemu Srcu, ki je naše najvarnejše zavetje. Tebe, o Bog usmiljenja, prosimo goreče: odvrni to strašno šibo. K tebi, o Kralj miru, kličemo v srčni molitvi: daj nam kmalu zaželeni mir! Iz svojega božjega Srca si po vsem svetu razlil sveto ljubezen, da bi prenehal vsak razpor in bi gospodovala med ljudmi samo ljubezen. Tvoje Srce je bilo, ko si bival na zemlji, polno nežnega sočutja za človeško trpljenje. Oh, naj se nas usmili tvoje Srce tudi v tej uri, ki nas težko tlači z usodepolnim sovraštvom in strašnim prelivanjem krvi. Usmili se toliko mater, ki so v strahu in skrbi za usodo svojih otrok, usmili se toliko družin, ki so oropane svojega poglavarja, usmili se nesrečne Evrope, ki jo je zadelo tako težko gorje. Navdaj vladarje in narode z mislijo na mir, daj, da preneha prepir, ki razdvaja narode; stori, da zopet objame narode medsebojna ljubezen; spomni se, da si jih za ceno svoje krvi storil brate. Nekoč si poln ljubezni uslišal klic apostola Petra: »Reši nas, Gospod, poginjamo!«, in zapovedal mir razburkanim valovom; tudi danes odpusti, usliši milostno našo zaupno molitev in daj viharnemu svetu zopet mir in pokoj. In ti, preblašena Devica, kakor prej v časih največje sile, tako nam pomagaj tudi zdaj! Varuj nas in reši nas. Amen.« Benedikt XV., *Molitve za mir*, v: *LŠL* 50 (1915), št. II, str. 47.

³² V začetku leta je nadškof Sedej izdal dve pismi, najprej 2. januarja 1915 *Pastirsko pismo avstrijskih škofov duhovnikom*, v okviru celotnega avstrijskega episkopata, in 18. januarja 1915 *Pastirsko pismo vernikom o vojni*. Prim. *Folium ecclesiasticum* 1915, str. 33–39. Slednje pismo so brali v nedeljo, 31. januarja. Pepelnica je bila namreč to leto 17. februarja, 1. postna nedelja pa 21. februarja. Nadškof Sedej je med drugim omenil namen in vsebino pisma: »Da rešim te dvome in ugovore, da vas potolažim in pokrepčam v trpljenju, hočem ob kratkem razložiti: 1. da je vojska v gotovih slučajih dopustljiva in dovoljena; 2. da ima poleg slabe tudi svojo dobro stran; 3. kako se je nam kristjanom vesti v vojskinem času.« V prvi točki razloži, da je vojska upravičena, če jo napove zakoniti oblastnik za popravilo krivic, ki se dogajajo državi. Vojna je stara kot človeštvo, sicer pa posledica ali nujno zlo izvirnega greha. Vzrok te vojne je srbsko ščuvanje in prizadevanje proti vladarju in Avstriji. Ko cesar sporov ni mogel rešiti po mirni poti, je moral poprijeti za meč. V drugi točki navede nekaj dobrih posledic vojne: najprej je to versko-nravno prebujenje, obenem je vojna dvignila ugled Katoliški cerkvi in njenemu vidnemu poglavarju. Papež Benedikt XV. je namreč poudaril resnične notranje vzroke za vojno: strast, pohlep po minljivih dobrinah, krivični boj med stanovi in pomanjkanje medsebojne ljubezni. Vojna spodbuja tudi duha požrtvovalnosti in krščanske ljubezni, duha skupnosti in vzajemnosti. V zadnji točki pa omenja spodbude, ki jih navaja tudi Kodermac.

[0167/t84] Prvega februarja 1915 je nadškof investiral³³ za novega župnika–dekana častitega župnika v Mirnu Ivana Rojca, ki je tudi deželni goriški poslanec. Mesto župnika za župnijo Miren je razpisano do 17. marca.

I. postno nedeljo je župni upravitelj delil dekletom črne spovedne listke, drugo ned. ženam in III. fantom in možem.³⁴

Na sv. Petra Stol v Antiohiji³⁵ je bila sv. maša pri sv. Petru v Zatoľminu ob 7. in pol. Na god sv. Matija je bila sv. maša pri sv. Urhu za Dolje in Gabrije. Tretjo postno ned. je bil vsako leto začetek velikonočne spovedi.³⁶ Po tej nedejli so bili prevideni bolniki in stari po vaseh.

Pred oljčno nedeljo³⁷ je bila tridnevnicna za dobro pripravo na velikonočne praznike. Vodil jo je kapucin pater Gabrijel. Dobro je izpadla, veliko jih je opravilo sv. spoved.

Monsig. Jožef Kragelj, bivši dekan, je zapustil Tolmin in se preselil v Ljubljano. Težko mu je bilo slovo, kako ne, ko je bil za dekana 38 let v Tolminu.³⁸

Veliki ponedeljek je bila obljubljen sv. maša za Gabrije v čast sv. Florijanu, taka maša veliki torek za Dolje.

Velika noč je bila praznovana slovesno po stari navadi.³⁹

[0168] Kaplani v Tolminu⁴⁰ od leta 1864 do 1915.

1.	Hvalica Anton	od 1864–1866	
2.	Lazar Anton	od 1866–1868	
3.	Pencin Karel	[?]	do smrti 1907

³³ *Investitura* je strokovni izraz in danes pomeni postavitve v službo, predvsem za duhovnike, npr. škof ali njegov pooblaščenec javno postavi župnika v njegovo službo, on pa izpove vero in podpiše izjavo lojalnosti do škofa in cerkve ter njenih zapovedi in nauk. Pomeni pa tudi postavitve v cerkveno službo s sprejemom službenih insignij in z njo povezanih dohodkov. Prim. G. Stemberger, *2000 Jahre Christentums: Illustrierte Kirchengeschichte in Farbe*, Erlangen 1990, str. 930.

³⁴ Prva postna nedelja je bila 21. februarja 1915.

³⁵ Praznik sedeža apostola Petra obhajamo 22. februarja. Spominja nas na petrinsko službo v Cerkvu, saj je Jezus Petru poveril posebno službo voditelja in prvega med apostoli.

³⁶ Tretja postna nedelja je bila 3. marca 1915.

³⁷ Oljna ali tudi cvetna nedelja (lat. *Dominica in Palmis*) je bila 28. marca.

³⁸ Kragelj je še 21. februarja 1915 pisal pismo o notranji obnovi cerkve: »Velečast. gospod! Futurizem ali vandalizem. Sam ne vem, kako bi temu rekel. Tu imamo moža, ki se dela za slikarja. Mož pravi ingenü, pa domišljav. Dal sem mu cerkev poslikati in oba oltarja očistiti. Delal je po svoje. Vzel je palico sv. kvirinu na velikem oltarju in jo vtaknil v roko škofu vrh stranskega oltarja sv. Apolonije. Pa še nekaj. Razrezal je palico, ki jo je pobral v grmu, na dvoje in vtaknil v podobi križa škofu v drugo roko in ga naredil s tem za sv. Blaža. Sedanega sv. Blaža' je imelo ljudstvo za sv. Lukeža. Bil je brez palice in seveda tudi brez sveč. Stranska svetnika veljata ljudstvu eden za sv. Tilna (Egidija), drugi za sv. Martina. Pravijo, a ima pri nogah – gos. Kar na fotografiji menda ni. Sploh fotografija ni prav jasna, kar tudi biti ne more. Naročil sem, naj to pogleda oseba, ki je temu vajena. Če najde ta atribut, ni dvoma, da je mnenje ljudstva pravo. Vse mogoče, da so ti trije svetniki prav tisti, za katere jih ima ljudstvo. Volarci imajo namreč ustanovljene maše 1. sept. (sv. Egidij) in 18. okt. (sv. Lukež). Sv. Martin pa mora biti v bližini sv. Briksija. Kedar bom na jasnem, Vam sporočim.« ŽA, m. Josip Kragelj, Zgodovina tolminske šole (1777–1900). Iz pisma ni razvidno, komu je Kragelj pisal.

³⁹ Velika noč je bila 4. aprila 1915.

⁴⁰ Dodajamo še kaplane za obdobje do l. 1922: Štefan Podbršček (1916–1918), Bela Hudyma (voj. vikar 1916–1917), Alojz Koder-mac (1918–1922), Franc Kandus (1922–1922). Prim. ŽA, f. Tolminski plebanusi.

4.	Pervanje Martin	od 1868–1870	
5.	Jug Anton	od 1870–1872	
6.	Mlekuž Jožef	od 1872–1875	
7.	Skrt Andrej	od 1872–1876	
8.	Dugulin Janez	od 1876–1877	
9.	Vuga Mihajlko	od 1877–1878	
10.	Marinič Franc	od 1875–1881	
11.	Bresausig Valentin	od 1878–1883	
12.	Kadenaro Jožef	od 1881–1883	
13.	Čergo Angel II.	od 1883–1888	
14.	Sedej Janez I.	od 1888–1891	
15.	Gergolet Andrej II.	od 1890–1891	
16.	Ivančič Matija II.	od 1891–1894	
17.	Cigoj Jožef I.	od 1894–1898	
18.	Matelič Alojzij I., II.	od 1897–1899	
19.	Košir Janez I., II.	od 1898–1901	
20.	Seljak Janez I., II.	od 1899–1903	
21.	Božič Izaija II.	od 1903–1904	
22.	Batič Valentin I., II.	od 1901–1906	
23.	Leban Albert I., II.	od 1904–1907	
24.	Tomšič Krištof I.	od 1907–1911	
25.	de Posarelli Štefan II.	od 1907–1911	
	[o169/t85]		
26.	Pisk Anton I.	od 1911–1912	
27.	Rutar Anton I., II.	od 1911–1913	
28.	Zorzenon Peter II.	od 1912–1913	
29.	Črnigoj Franc Anton II.	od 1913–1916	
30.	Makuz Alojzij I.	od 1913–1918	Kamnje, Marijino Celje

Župniki v Tolminu⁴¹

I.	Vikarji kurati:		
1.	Matija Gorsche	1652–1661	
2.	Janez Zanuttig	1661–1663	
3.	Peter Gallo	1663–1677	
4.	Simon Vincenc	1677–1689	
5.	Matija Braunizer	1689–1710	
6.	Tomaž Zhuffar	1710–1720	
7.	Jožef Črnigoj	1720–1740	
8.	Janez Braunizer	1740–1782	
II.	Župniki in dekani		
1.	Janez Baunes	1782–1803	
2.	Anton Smersu	1803–1816	

⁴¹ Za popolnejši seznam dodajamo še dekana in župnika msgr. Ivana Rojca (1915–1928). ŽA, f. Tolminski plebanusi.

3.	Matija Battig	1816–1825	
4.	Janez Struchel	1825–1856	
5.	Andrej Skočir	1856–1864	
6.	Jakob Doljak	1864–1876	17/12
7.	Jožef Kragelj	12. 4. 1877–1. 10. 1914	

[o170]⁴² Duhovniki izhajajoči iz župnije Tolmin

1.	Kavčič Simon, roj. 8. 10. 1776
2.	Perdih Mihael iz Dolj 32 (Jakč), roj. 2. 9. 1823
3.	Sovdat Jožef, Žabče 6 (Dobravec), roj. 19. 3. 1808
4.	Pencin Karel, Tolmin 8, roj. 6. 4. 1819
5.	Golja Jožef (Klun) Tolmin 36, roj. 24. 2. 1829
6.	Rutar Tomaž, Poljubinj, roj. 29. 3. 1877
7.	Brešan Jožef, Pologar–Zatolmin 48, roj. 28. 8. 1859
8.	Skočir Jožef, Tolmin 2 (Laštar), roj. 22. 1. 1841–je bil monsignor, župnik–dekan v Devinu.
9.	Carli Alojzij (Lukčev) Tolmin 47, roj. 3. 3. 1846
10.	Jarec Janez, Čadrg (Lovrč), roj. 26. 12. 1851
11.	Kenda Janez (Jurc), Zadlaz Žabče 13, roj. 22. 8. 1882
12.	Klobučar Andrej, Ravne Žabče, roj. 25. 4. 1881 (Skalar), župnik–dekan v Bovcu.

Še o cerkveni hiši. (1911. leta) prepis

Prečastiti g. Josip Kragelj, kanonik–prelat

v Tolminu

Od meseca marca t. l. je v raznih hišah tuk. trga nastanjeno vojaštvo c. in kr. lovskega bataljona št. 20. Ker so nekateri prostori, kjer je bilo dosedaj le za silo nastanjeno vojaštvo za bližajoče se zimo postali nesposobni, zahteva poveljništvo rečenega c. in kr. [t86] bataljona, da [o171] občina v najkrajšem času priskrbi vojaštvu za zimo primerno stanovanje. Tukajšnja občina ne more se temu protiviti in bi tudi rada, posebno z ozirom na to, da so vojaki (novinci) večinoma tukajšnji rojaki vže–iz človekoljubja zadostila postavnim in opravičnim zahtevam za to primerne prostora.

Ozirom na to, da je pritličje v hiši Marijin dom h. št. 160 v Tolminu popolnoma prazno in od nikogar uporabljeno, ter bi isto zadostovalo za začasno nastanitev tuk. vojaštva, vabljeni ste, da kot upravitelj rečene hiše v smislu ustanovitvenega zakona o času miru z dne 11. junija 1879 št. 93 drž. zakona, pri-
pustiti občini za nastanitev vojaštva c. in kr. lovskega bataljona št. 20, pritličje

⁴² V originalu je na vrhu strani najprej prečrtana letnica 1970, nato sledi številka strani, pod njo je prečrtan naslov *Učiteljji*.

M. d. h. št. 160 (110)⁴³ v Tolminu ter za to svrhu⁴⁴ nemudoma izročite podpisane županstvu dotične ključke sicer bi bilo primorano se silo in s pomočjo vojaštva prisrketi nujno potrebno nastanitev v tej hiši.

Končno omenja podpisani, da v smislu paragrafa 10 gornjega zakona ni navedena hiša št. 160 v Tolminu opravičena [0172] od namestitve vojaščine in da vsled paragrafa 20 istega zakona, nima morebitna pritožba nikake odločilne moči.⁴⁵

Županstvo v Tolminu, dne 20. oktobra 1911.

Za župana Carl Cazafura

(1912) Prečastiti knežji in nadškofijski Ordinariat! (prepis)

Da se zatrdno določi, kdo naj bo lastnik zraven tuk. župne cerkve sezidane hiše št. 160, potrebuje prečast. Isti ondašnjega odloka z dne 10. avgusta t. l. št. 2566 še nekatera pojasnila.

To zadevo bom skušal pojasniti v naslednjem: Ko sem bil začel leta 1901 zidati, sem se dogovoril o tem z Nj. eminecijo, raj. kardinalom ter ga vprašal, ali bi smel preostanke podružnih cerkva po svoji razsodnosti porabiti za zgradbo te hiše, v kar mi je rad privolil.

S tem sem si bil vravnal pot, po kateri sem mislil počasi, pa varno hoditi. Kljub privolitvi sem porabil do leta 1909 cerkvenega denarja le 1600 K, torej še toliko ne, kolikor sem dal za stavbišče.

Prispevali pa so dosedaj za zgradbo:

1. Zasebniki so kupili stavbišče (z vrtom) za kakih 2000 K.
 2. Podružnih cerkev skupni znesek [0173] do leta 1909 znaša 1600 K.
- [t87] Dale pa so:

a)	Cerkev sv. Petra (1902)	500 K
b)	Cerkev sv. Marka (1901)	450 K
	Cerkev sv. Marka (1902)	450 K
c)	Cerkev sv. Mihaela (1902)	200 K
		1600 K

Drugi prispevki teh cerkva so izkazani v računih za leto 1909.

3. Sam sem dal okrog 2000 K.

⁴³ Dodano samo v tipkanem prepisu. Zakonik določa, da je lastnik dolžan oddati hišo ali druge prostore, in vse potrebno (sveče in pozimi kurjavo), kar je potrebno vojaštvu. Vojska ima pravico zahtevati prostore za nastanitev in oskrbo vojaštva. Ne smejo pa se zahtevati objekti, ki so namenjeni očitni javni službi Božji, bolnicam in ustanove, namenjene dobrotelni dejavnosti, vsa javna učilišča in tista s pravico javnosti, tiste vzgojno izobraževalne ustanove, ki so neprofittne, in prostori muzejev ter knjižnic. Vendar pa tega nikoli ne zahteva sama, ampak preko lokalnih oblasti. Prim. *Državni zakonik*, Dunaj 1879, št. 93, str. 352–353.

⁴⁴ *Svrha* je zastarel izraz, ki pomeni *namen*.

⁴⁵ §10, v točkah 4 in 7 določa, kateri objekti se ne smejo odvzeti za vojaščino, namreč tisti, ki so namenjeni očitni javni službi Božji, javnim bolnišnicam, javnim učiliščem in vsem neprofittnim vzgojno-izobraževalnim ustanovam, in po strogi potrebi za uradna in duhovska opravila potrebni prostori dušnih pastirjev in višje duhovščine vseh zakonito priznanih verskih družb, in stanovanje, kakršno vsak izmed njih glede na svoje rodbinske razmere potrebuje. Prim. *Državni zakonik*, Dunaj 1879, str. 352–353. Kljub jasni zakonodaji, je bila stvarnost drugačna, kar omenja tudi *Kronika*.

4. V hiši stanuje sedaj g. katehet Brezavšček. Najemščine plačuje le 400 kron na leto. Prepustil sem stanovanje njemu, da sem se odkrižal gostačev, ki bi bili le v napoto. Davke odrajtujem sam.

5. Hiši manjka dvoje že osnovanih pomolov. Manjkajo tudi polkna za 37 oken. Dvoje vhodnih vrat treba narediti iz trdega lesa. Sedanja so le za silo. In tudi lesene vhodne stopnice naj se umaknejo s časom kamnitim.

6. Koliko bo še stroškov, da bo hiša popolnoma dodelana, ne morem povedati ne jaz ne kdo drugi. Hiša bi imela služiti mnogovrstnim namenom. Če bo na pr. tu kedaj tujec mežnaril ali orglal, in ko bi bil ta tudi okoličan (faran), ne dobi v trgu nikjer stanovanja, tudi za lep denar ne. V poštev sem vzel to že takrat, ko sem snoval načrt novi hiši.

[0174] Podstrešje je tako zidano, da bi imel v njem udobno stanovanje vsak, ki ni preveč razvajen. Stanovanje pa mora biti po družini in morebitni obrti bodočega stanovnika. Samec je z malim zadovoljen, družina z otroci obojega spola potrebuje več, četudi majhnih, pa ločenih spalnic.

Tu smo na razporju. Prečastiti Isti ima svoje pomisleke in jih je tudi že izrazil. Pomisli[e?]ke pa ima tudi jaz in ne majhne. Enajstletna zgodovina te hiše nima zame nič veselega. Dovoljenje za zidanje sem dobil šele tedaj, ko sem žugal s prizivom na višjo oblast. Ko je bila hiša pod streho, so ji mazali ponoči stene in vrata. Na hišnem vrtu so poškodovali setev, da je vsihala. V trdem mraku je priletel skozi okno kamen v sobo, v kateri so vadili pevci. K sreči je priletel v steno, pri kateri ni bilo nobenega. Dvesto vojakov, ki so bili na prehodu, so se mi nastanili hkratu za 48 ur svojelastno v hišo. Ko sem šel popoldne prvega dne tja pogledat, sem naletel na vojaka 2 na prostaka⁴⁶–ki je razgrinjal po tleh cerkveno obleko, da bi na nji ležal. O drugih neprilikah sem že poročal. To niso prijetni spomini. To [t88] boli. Sosebno pa boli to tistega, ki je dal za to hišo, kar je v [0175] teku let namenoma privarčeval.

Moji in prečastitega Istega nazori o namenu te hiše se križajo. Meni je hiša pri cerkvi v stalno pomoč, nekaj *annexus ecclesiae*.⁴⁷ Po mojih mislih, katerih nočem nikomur vsiljevati, bo pri današnjih in bržkone tudi bodočih razmerah le tisti s pridom pastiroval, ki bo dajal ljudstvu tudi zunaj cerkve navodila, katerih ne kaže dajati v cerkvi. Zato mu je treba pa lastnega doma. In ta dom naj bi bil vsekakor svetišče–sedes sacra⁴⁸.

Da pa ne bo več pomislov ne na eno, ne na drugo stran, razvežimo vozle tako, da ga prerežemo. Kar so dale cerkve do zdaj za zidanje hiše, jim povrnem. Po izplačilu si hišo osvojim in jo najbrže spravim v denar. Prizadeta bodo sicer s tem razna društva, ki pridejo ob shajališče in od časa do časa potrebno razve-

⁴⁶ Prostak – najnižji čin v cesarski vojski; navaden vojak.

⁴⁷ *Annexus ecclesiae* pomeni prizidek, privesek, dodatek k cerkvi.

⁴⁸ *Sedes sacra* pomeni posvečen sedež, svet kraj.

drilo. Toda čas zaceli vse. Mlajši rod, ki bo hodil todi mimo, še vedel ne bo, kdo je nekdaj hodil po teh prostorih.

Prostor za pevske vaje naj oskrbuje vsakočasni organist. Cerkvena oprava naj se prenese tja, kjer je imela prej svoj kot. Veseli pa bodo te spremembe tisti, katerim je dvorana na poti. Pregrajena naj bi bila in tudi govore, da ne bo [0176] miru, dokler ne postane pritličje stanovanja za katerega koli. Z njim se bo veselil tudi trg, z malo izjemo. In to je tudi nekaj.

Meseca junija t. l. je kupil neki tujec ves svet, kar ga je ob cesti od te hiše tja do poslopja požarne straže. Kupil ga je lahko, ker ga je preplačal. Na njem bo zidal. Kaj, ne vem. Sčasoma nastane tu nova ulica, katere vogal proti cerkvi bo ta hiša št. 160.

V Tolminu, dne 10. septembra 1912. Josip Kragelj⁴⁹

1912) Št. 512/12

Oskrbništvo župnijske cerkve
v Tolminu

Na poročilo preč. gospoda župnika dekana z dne 26. oktobra 1912, odgovarja k. n. Ordinariat, da mu poleg že dovoljenih ugodnosti glede nove hiše, sezidane poleg župne cerkve v Tolminu, doda še to, da mu doplačajo podružnice tolminske še 3000 kron (tritisoč kron), da postane omenjena hiša cerkvena last.

Kar se pa drugega predloga tiče, da bi namreč prečast. g. dekan nadurna dela pri tej hiši dal izvršiti sam po svoji razsodnosti, izključivši vsako ingerenco⁵⁰ podpisanega, ima le naknadno izpričeval stro[t89]ške s pobotnicami, podpisani ne sme in ne more dovoliti.

Ako vsled vplačanih 3000 K ona hiša [0177] postane popolnoma cerkvena last, potem ima ordinarij pravico in dolžnost njene nadaljno ohranitev in upravo nadzorovati. »Episcopus tamquam summus administrationis inspector, eidem modum determinare et, quatenus canones parum sunt, necessarios quoad isthaec bona, dispositiones facere potest«, ⁵¹ tako uči Aichner, Compend. jur. eccl. ad X. § 828.⁵² In navodilo za upravo cerkvenega premoženja v goriški nadškofiji iz l. 1859, ki je tudi od vlade priznanno kot merodajno odreja v §1: »Die oberte Aufsich[t?] über di[e?] Verwaltung des Kirchliches–Stiftungshud[bund?] P[f?]ründen–Vermögens führt nach den Kanonen. Vorschriften des Diözesen

⁴⁹ V originalu je podpis dodan s svinčnikom. Kragljevo pismo knezoškofijstvu s podobno vsebino, vendar brez datuma, hrani ŽA, f. Župnijski arhiv 1800–[sic.]. Očitno gre za predlogo, saj je vsebina večkrat prečrtana in popravljena s svinčnikom.

⁵⁰ *Ingerenca* pomeni vpliv, vplivanje, poseganje in vmešavanje v kaj.

⁵¹ Škof kot najvišji nadzornik administracije ji lahko določi način in, ker so kanoni premalo, lahko izvede potrebne razporeditve v njeno dobro.

⁵² Prim. S. Aichner, *Compendium juris ecclesiastici: ad usum cleri, ac praesertim per imperium Austriacum in cura animarum laborantis*, Brixinae 1887.

bischof.«⁵³ Obstoječa postava za oskrbovanje cerkvenega premoženja naklada obojestransko obvezne pravice in dolžnosti; toliko oskrbništvom, kakor tudi k. n. ordinarijatu, povsem glede oskrbovanja, drugemu glede nadzorovanja. Ne ena ne druga teh dveh strank, kakor bi se jima zljubilo, ne moreta in ne smeta ravnati pri tem neodvisno. Več oči več vidi, in ako se peza⁵⁴ odgovornosti razdeli na dve stranki, je vsaka lažje nosi.

K. n. Ordinarijat je gotovo za vse stranski duševni in gmotni napredek v škofiji, da je le v cerkvenem duhu in so na razpolago primerna [0178] sredstva. Zato so mu tozadevni predlogi cerkvenih oskrbništev vedno dobrodošli, tembolj ako mu prihajajo od strokovno znajdenih mož. na ta način pridete pa tudi obe stranki najpravičnejše do zaželenega smotra. Tem potom je tudi cerkveno oskrbnišтво zavarovano, da mu ne more kdorsibodi kaj napačnega očitati niti glede naprav, niti glede stroškov.

Po teh pravilih bi se bil držal v tem slučaju tudi vestni kardinal Missia, ko bi bilo prišlo pri omenjeni hiši do dela in do stroškov. Če tudi je prej z besedo idejo cerkvene hiše odobril, bi bil pozneje brez dvoma naročil, naj se postavi načrt in stroškovnik na papir. Zakaj »verba volant, scripta manant«.⁵⁵ Pismo je podlaga za vsako navadno delovanje, posebno če gre za denar ali za pravne zadeve, da ne nastajajo pozneje sumničenja ali prepiri.

Iz navedenega preč. Isti lahko razvidi, zakaj da podpisani zahteva, da se k. n. ordinarijatu v bodoče predložijo–pred izvršitvijo dela–vsi načrti in stroškovniki, tičoč se nadal[j?]ne zgradbe omenjene hiše, kakor tudi končani računi o njeni upravi, kadar ona postane cerkvena [0179] last.

Da pa vsled te velikodušne daritve preč. g. župnika dekana v prid [t90] cerkveni in katol. ljudstva ne nastanejo po njegovi smrti nevšečnosti, je treba, da spiše po vzorcu, katerega tukaj pošiljamo, ko se on izjavi ugodno v tej zadevi, neko izjavo, v kateri priznava, da je vknjižba one hiše na naslov župne cerkve tolminske veljavna, in da si pridržuje v njej zase in za svojo kuharico pravico brezplačnega stanovanja z ozirom na to, ker je hišo zidal deloma iz svojega, deloma iz cerkvenega premoženja. To izjavo izvršene daritve bom jaz na to sprejel in odobril.

Bodi preč. gospod župnik–dekan prepričan, da to ni morda kaka nezau-pnica do njega, ampak je le objektivno postavno postopanje, ki ne more dobri stvari nič škodovati, temveč le koristiti.

Knezo nadškofijski ordinarijat

V Gorici, dne 27. XI. 1912

+Frančišek Borgia

⁵³ §1: Načelniki uprave cerkvenega in ustanovnega premoženja le-tega upravljajo po kanonih, po predpisih rezidencialnega škofa (ordinarija).

⁵⁴ Peza pomeni teža, utež, breme.

⁵⁵ *Verba volant, scripta manent* pomeni: besede preminejo, kar je napisano, pa ostane.

[0180] [Leto] 1915

Na belo nedeljo je v cerkvi župnijski upravitelj Alojzij Makuc naznanil vernikom, da pride v Tolmin novi župnik in dekan častiti gospod Ivan Rojec, ki je bil župnik v Rimu pri Gorici, prihodnjo nedeljo, 18. aprila ob 9. uri. Novi gospod dekan je sporočil, da noče slovesnega sprejema, ker so sedaj žalostni vojskni časi.

Na nedeljo dne 18. aprila je Tolmin prav lepo sprejel novega župnika dekana. Pri sprejemu so bili: tolminski glavar, uradništvo, učiteljstvo s šolsko mladino, tudi avstrijski oficirje in velika množica ljudstva.

G. Ivan Rojec se je kmalu vživel v tolminske razmere in kmalu pokazal svoje velike zmožnosti v pastirskem delovanju. Sprejel je stare tolminske bogoslužne navade, pa vpeljal tudi nove. Vojni čas je motil in kvaril napredek verskega življenja. Oficirjem je nastopil njih čas, da oni komandirajo.

IV. nedeljo po veliki noči je bilo slovesno čiščenje Sv. Reš. Telesa od 6. ure zjutraj do 4 ½ popoldan. Ob 10. uri slovesna sv. maša, popoldne pridiga–litanije–(procesija S. R. T.)–*Te Deum* in blagoslov.⁵⁶

Maj je posvečen čiščenju Marije Device. [0181] Šmarnice vsaki dan med tednom ob 5 ½ zjutraj–oziraje se pa tudi na vojsko in na izvanredne potrebe tudi zvečer ob 7. uri. Pri šmarnicah po ukazu sv. Očeta molitev za mir.

Priporočeno je bilo, naj se dajo vsi cepiti, otroci in odrasli, [t91] moški in ženske, ker je nevarnost, da se sedaj spomladi ali poleti vnamejo kužne bolezni. Ako bi kdo zbolel na kozcah, ga odneso kar hitro iz hiše–ako umre, pa kar hitro v mrtvašnico. Ako se daste cepiti ni nevarnosti, da vas popade ta bolezen.⁵⁷

Križev teden so bile vse prošnje procesije po navadi ob 7. uri zjutraj.

Na Vnebohod ali Veliki križ ob 9. uri procesija po polju, ob 10. uri pridiga in slovesna sv. maša.

Devetdnevica v čast Sv. Duhu je bila po stari navadi.⁵⁸

Priporočeno je bilo kupiti srečke *Slovenske Straže*⁵⁹ za podporo sirot padlih slovenskih vojakov.

⁵⁶ To je bilo 25. aprila 1915.

⁵⁷ Poznamo dve vrsti virusnih kužnih okužb, ki se prenašajo kapljično: vodene koze ali norice, ki jih povzroča humani herpes virus 3, in črne koze, ki jih povzroča virus variolae iz družine Poxviridae. V tem primeru so mišljene črne koze, ki so v 19. stol. po Evropi zahtevale veliko žrtev. S cepljenjem so bolezen popolnoma izkoreninili. Cepljenje je namreč edina zaščita in rešitev za to okužbo. Prim. <http://www.emedicina.si/crne-koze/> (pridobljeno 25. 5. 2015).

⁵⁸ Vnebohod je bil 13. maja 1915.

⁵⁹ Slovenska straža je bilo narodnoobrambno društvo, ki so ga maja 1910 organizirali člani katoliškega tabora na pobudo dr. J. E. Kreka, dr. A. Korošca, dr. A. Gregorčiča in dr. Šušteršiča. Povod je bil spor v Družbi sv. Cirila in Metoda na volitvah v Bohinjski Bistrici leta 1907 in dotedanja trenja znotraj katoliškega tabora med liberalnejšimi in klerikalnejšimi strujami. Svojo pozornost je namenila predvsem obmejnemu področju in njihovim prebivalcem, ki so se iz dneva v dan borili, da bi ohranili slovenski jezik in slovensko zemljo. Prim. M. Križan, *Slovenska straža od ustanovitve do začetka prve svetovne vojne*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 76(2005), št. 1–2, str. 80–83. Ža hrani *Imenik udov podružnice sv. Cirila in Metoda v Tolminu*. Vpisanih je 27 članov (21 iz Tolmina) in 8 ustanoviteljev: Čargo Angelj, duhovnik iz Stržišča, Devetak Anton, c. kr. poštar, Ivančič Josip, c. kr. notar, Kragelj Josip, dekan, dr. Stanič Josip, advokat, vsi iz Tolmina, Tolminsko učit. društvo, Rokodelsko bralno društvo in Kovačič Ignacij od Sv. Lucije.

6. nedeljo po veliki noči–16. maja– je pričela šestonedeljska pobožnost k sv. Alojziju. Zato pobožnost je g. dekan navdušil veliko število šolskih otrok.⁶⁰ To nedeljo je g. dekan na prižnici razložil svoj program pastirovanja v župniji. Omenil je, da bo predvsem skrbel za mladino.

[0182] Lepo se je opravljala pobožnost k Sv. Duhu vsak dan pri šmarnicah. Konec velikonočne spovedi je bil na vnebohod. Gospod dekan je naznanil, da bo sam pobiral velikonočne listke po celi fari, da bo ob tem spoznal farane.

V soboto pred binkošti je bil ob 8. uri blagoslov krstne vode. Maša je bila za vse ujete vojake iz Čadrga. Pogosto so bile sv. maše za padle vojake iz župnije.

Na binkoštni praznik je bila slovesna sv. maša ponavadi. Eden kaplanov je šel ta dan maševat na Libušnje, kakor je bila od nekdaj navada.

Ker binkoštni ponedeljek ni več zapovedan praznik, je bila ta dan le ena sv. maša ob 9. uri. Sv. maša za faro pa je bila v torek ob 8. uri.⁶¹

V ponedeljek 24. maja, je Italija napovedala Avstriji vojno. Tolminsko ljudstvo je to s strahom pričakovalo, ko je bilo že toliko znamenj, da se bo to zgodilo. Veliko je bilo govorjenja in slutenj, da se Italija pripravlja napasti Avstrijo. Le to je ljudi v Tolminu motilo, da je tu tako malo vojaštva in na meji z Italijo pa prav nič vojaštva, še iz Volč je izginila tista mala četa, ki je bila tam, le Mengore so bile skrivnostne.⁶²

⁶⁰ V *Zgodnji danici* 46 (1893), str. 197, lepo opišejo to pobožnost: »Šestnedeljska pobožnost sv. Alojzija v vikš čast presv. Rešnjega Telesa se je pričela že v začetku poprešnjega stoletja. Začeli so namreč takratni verli mladenči z gorečnostjo posnemati prelepo življenje sv. Alojzija, posnemati zlasti ljubezen in češčenje do presv. Rešnjega Telesa s pogostim obhajilom, in sicer skozi 6 tedelj zaporedoma. Sad te pobožnosti je bil tako lep in vspesen, da je papež Klemen XII 1. 1740 v še večjo spodbudo in razširjanje te pobožnosti podelil za vsako teh tedelj popolni odpustek. To je vernike tako vnelo, da se je po več cerkvah ta pobožnost obhajala očitno in s posebnimi slovesnostmi. Izvolili so v ta namen navadno šestere tedelje pred godom, ali pa tudi šestere tedelje po godu sv. Alojzija, ki je 21. rožnika (junija). Obhajati pa more vsakdo to pobožnost, kadar mu je drago v letu, samo da šestere tedelje morajo nepretrgoma slediti. Dijaki n. pr. imajo prav lepo priliko to pobožnost opravljati o počitnicah, ko nimajo šolskih opravil. Nekteri šolci, ne da bi se zahvalili Bogu za pomoč v mnogoletnem šolskem teku, ga pa žalijo z nevarnimi veselici, s plesom itd. To ni prav! Prav primerno bi bilo mladenču to pobožnost opravljati, kadar ima n. pr. stan voliti po doveršenih srednjih šolah, ali kadar ima mladenec ali dekle stopiti v zakonski stan, v samostan ali v kako važno službo. Sej Alojzijeva pobožnost ima tudi posebej ta namen, da se z njo kaka posebna milost od Boga sprosi. K zadobljenju odpustkov je razun prejemanja ss. zakramentov tudi še predpisano malo premišljevanje, ali pa ustmena molitev, ali tudi, da se sicer kako dobro delo opravi. K tej pobožnosti naj še pristavimo, da tudi veliko število ženske šolske mladine je letos obhajalo pobožnost sv. Alojzija, posebej na uršulinskih šolah. In kar je vse hvale vredno, tudi drugih izmed ljudstva jih mnogo obhaja 6 tedensko pobožnost, ne le mladih, ampak odrasčenih. Lepo se zлага z omenjeno pobožnostjo tudi lepo obnašanje v hiši Gospodovi, in še zlasti pred najsvetejšim Zakramentom. Kaj lepo je bilo med osmino presv. Rešnjega Telesa videti toliko vernih duš klečati in s povzdignjenimi rokami moliti večno Ljubezen. Čez vse lepo se pa poda vernim otročičem in sploh mladini, ako se spodobno in pobožno obnaša pred Najsvetejšim.«

⁶¹ Na nedelje in zapovedane praznike popoldne se je vse do 80. let 20. stol. opravljala Božja služba. Slovesne praznične sv. maše so bile dopoldne. Popoldne pa so ljudje prišli k molitvi litanij in razlagi krščanskega nauka. Zapovedani prazniki so pomembni dogodki iz življenja Cerkve, Jezusa, Marije in svetnikov, ki ne padejo redno na nedeljo (kakor velika noč ali binkošti), zato je Cerkev za te praznike zapovedala nedeljsko dolžnost. Število praznikov se je v zgodovini Cerkve spreminjalo. Trenutno imamo štiri zapovedane praznike: božič, sv. Rešnje Telo in Kri, vnebovzetje Device Marije in vsi sveti. Binkošti so bili 23. maja 1915.

⁶² Zanimiv zapis, ki poudarja določene podatke iz *Kronike* ima tudi škof Jeglič: »Grozno! V nedeljo popoldne (23/5) je Lah nam vojsko napovedal z opazko, da od 24/5 je Italija z Avstrijo v bojnem stanju. Na mejah se je že včeraj zlj[?]utraj boj začel, na tirolskih in primorskih; tudi ladje naše so včeraj obali laški uspešno obstreljevale. Avstrija je popuščala; hotela je Italiji odstopiti južne Tirole in zemljo ob Soči etc. Toda Italija ni hotela. Framasoni hočejo uničiti Avstrijo, ki je katoliška in ker je katoliška.« NSAL 331, Zapuščina Antona Bonaventure Jegliča, Jegličev dnevnik, 25. maj 1915.

[o183/t92] Učitelji tolminske šole.⁶³

1.	Luka Ličar (Litscher), Cerkljan, umrl v Tolminu 18. marca 1823, star 62 let. (Učitelj do 1805)
2.	Anton Sandrini od 5. I. 1805 do 6. XI. 1808
3.	Štefan Krušič (Kruschitz) od 6. XI. do 1809
4.	Ivan Pitamic (Ptamitz), Hotevljarju iz Volč, rojen I. 1785 učitelj v Tolminu od 6. I. 1810 do _____
5.	Jožef Pitamic, Volčan, roj. 14. 2. 1802
6.	Ivan Bizajl, roj. 9. IV. 1803 na Modrejcah
7.	Jožef Jež (Jesch) bivši bogoslovec, od 20. 7. 1827 do 1834

Dvorazrednica 1832:

1.	Frančišek Kovačič iz Mosta, prvi Jožef pomočnik; muzik—od I. 1832 do 1843.
8.	Anon Marušič (Marusig) od 1834 do 1852
2.	Peter Kogoj, Solkanec, oc 1843 do 1852.
IX.	Peter Kogoj (Solkanec) od 1852 do _____
3.	Tomaž Mozetič (Mosettig) od 1852 do 1853.
4.	Jožef Zorn iz Prvačine, podučitelj od 1853 do 1855
5.	Jakob Primožič iz Pevme, podučitelj od I. 1855 (21. XI) do I. 1857 (31. X.)

Trorazrednica:

6.	Ivan Bandel iz Podgore, od 1. XI. 1(9)857 do 30. 10. 1859 ⁶⁴
7.	Jernej Štendler iz Nemškega Ruta, od 1858 do 9. VIII. 1860

[o184]

8.	Jakob Furlani iz Prvačine, podučitelj od 1860 do 8. VI. 1867
9.	Danijel Fajgl, podučitelj od 30. X. 1867

Nova šola—voditelji:

I.	Peter Kogoj iz Solkana od I. 1869 do I. 1879
II.	Ivan Grželj iz Vrtovine pri Kamenjah od 4. oktobra 1879 do 29. septembra 1886
III.	Kristjan Bratina iz Štomaža na Vipavskem od septembra 1886 do 30. septembra 1890
IV.	Ivan Širca iz Pliskovice na Krasu od 30. septembra 1890 do _____

[o185] Učitelji:

1.	Danijel Fajgl od I. 1886 do 1886
2.	Amalija Jug, za ročna dela, doma iz Kobarida, od I. 19[?]70 do _____
3.	Alojzij Bunc iz Komenj pri Ajdovščini od 30. sept. 1880 do _____
4.	Matija Leban iz Žabč pri Tolminu od 30. sept. 1880 do nov. 1884.
5.	Valentin Volarič od 31. dec. 1881 (za poskušnjo) do _____
6.	Gašper Likar iz Otaleža. Nadomestoval je I. 1883 obolelega Grželja.
7.	Jožef Kenda iz Temlin od 26. ept. 1882 do 9. maja 1882

⁶³ Kodermac je povzel imena in jih tabelarično uredil po Kraljevi *Zgodovini tolminske šole*, ŽA, m. Josip Kragelj, *Zgodovina tolminske šole* (1777—1900). V cobiss seznamih ni bilo zaslediti, da bi se kak avtor posebej ukvarjal s to problematiko, zato bi bila potrebna nova študija. Kragelj je zgodovino šole spisal z več biografskimi podatki in raznimi drugimi dogodki ter opisi. Pretipkano besedilo je v dveh delih, I. in II. zvezek.

⁶⁴ Napačen zapis letnice je popravljen s svinčnikom.

[t93]

8.	Andrej Volarič iz Kobarida. Nadarjen skladatelj od maja 1884 do 1885
9.	Cecilija Mateuz iz Gorice od 7. okt. 1883 do oktobra 1890. Odšla v gluhonemnico.
10.	Andrej Vrtovec iz Šmarij od 29. sept. 1886
11.	Ferdinand Jelinčič iz Otlice od 6. oktobra 1890 do 12. dec. 1891
12.	Viktor Vuga iz Sv. Lucije na Mostu. Od 12. dec. 1891 do 10. okt. 1892
13.	Andrej Sattler iz Cerknega od 10. okt. 1892 do 2. avg. 1894.

[o186]

14.	Karel Gruntar iz Kobarida od 10. marca 1897 do 7. okt. 1897 (v Bovec)
15.	Jožef Sorč iz Bovca od 7. okt. 1897 do 11. nov. 1898 (na Žago).
16.	Albina Grželj iz Srpenice od 11. nov. 1898 do 31. jul. 1900 (odšla v Cerkno)
17.	Ljudmila Grželj iz Srpenice od 31. jul. 1900 do

Občinam, ki so pod tolminskim zvonom, določil je okrajni šolski svet že 1. 1872 (v seji 21. okt.) šolsko okrožje. Obveljal je sejni predlog, da naj ima šola v trgu za šolski okrog davčne občine: Tolmin, Dolje, Zatoimin, Poljubinj in vas Žabče. Določili so, naj se ustanovi na Perbli podružnica za kraje Zadlaz–Čadrg, Zadlaz–Žabče in Ravne Žabijsko.⁶⁵ Dalje: Podružnica v Čadrgu za to vas. Slednjič: Podružnica na Ljubinju. Za to davčno občino in na Volarjih za Volarje in Selišče. Ta sklep se je le polagoma in na nekoliko premenjen način⁶⁶ izvršil.

a) Podružnica na Lubinju

Učiti je začel tu 8. novembra 1884.

1. Matija Leban iz Žabč do 1890

2. Ferdinand Gabersček iz Tolmina od 3. 8. 1890 do decembra 1891.

[o187]

3. Kristjan Kogoj iz Tolmina, od 12. dec. 1891 do smrti 27. junija 1894.

4. Ferdinand Kavs iz Bovca. Od 2. avgusta 1894 do 27. avgusta 1896.

Na tej šoli ni bilo več rednega pouka, odkar je šel Kavs na Žago. Število otrok se je zmanjšalo in so hodili le po dva dni v tednu v šolo. Pouk so oskrbovali tolminski učitelji excur[r]ende⁶⁷.

b) Šoli v Čadrgu in na Perbli.

1. Ferdinand Jelinčič, potovalni učitelj Čadrg–Perbla, od 1891 do okt. 1893.

2. Rudolf Jelinčič, Ferdinandov brat iz Otlice od (3. okt. 1893 že imenovan)

2. avg. 1893 do 2. avg. 1894.

3. Frančišek Kokole iz Kobarida, od 4. nov. 1895 do maja 1894. Šel za učitelja v Volče.

⁶⁵ Perbla je vas med Zadlaz – Žabčami in Tolminskimi ravnami v dolini Zadlaščice. Očitno je bila med vojno toliko skrita, da je v *Kroniki* večkrat omenjena, saj je bila očitno tudi med vojno naseljena in je v njej potekalo več dejavnosti. Kodermac je ime večkrat zapisal tudi kot Pirbla. V prepisu ostajamo zvesti originalnemu zapisu, zato imen nismo popravljali.

⁶⁶ V originalu je beseda dopisana s svinčnikom.

⁶⁷ *Excurrere* pomeni izpeljujoč, izvajajoč.

4. Janez Grželj iz Čezsoče pri Bovcu, od 1. 10. 1899 do
c. Šola na Volarjih.

Volarci so l. 1890 sezidali sami šolsko sobo na Volarjih in tedaj je nastala potovalna šola Kamno–Volarje.

[t94]

1. Jožef Ivančič iz Kobarida, potovalni učitelj od 1890 do septembra 1900.
2. Ivan Krajnik iz Solkana, od 1. septembra 1900 naprej: zadnji potovalni učitelj Kamno–Volarje.

[o188]

Poldnevni šolski pouk.

Mnogo let je bil šolski pouk v vseh razredih celodneven. Vedne pritožbe zaradi slabega obiskovanja, oziroma nepovoljnega napredka, so okraj. šolski sveti napotile, da je leta 1887 v seji sklenil, naj se z ozirom na to, da ima večina otrok nad pol ure do šole, vpelje poldnevni pouk. Ta uredba je obveljala.

Šolsko nadzorstvo.

Deželni šolski nadzornik.

Dne 1. julija 1869 se je ustanovil c. k. goriški–gradiški deželni šolski svet in je prevzel nadzorstvo za vse šole na Goriškem Anton Klodič⁶⁸ (pozneje vitez Sabladoski). Meseca decembra 1870 se je preselil kot tak v Istro, zapustivši nadzorstvo Ferdinandu Gatti–u,⁶⁹ višje realke ravnatelju. Leta 1871 je šel Klodič na mesto Močnika v Gradec,⁷⁰ vrnil se je pa 1. nov. 1873 v Trst in prevzel z Got-

⁶⁸ Anton Klodič (Klodič, IT, 10. 11. 1836–Trst, 15. 2. 1914). Po dovršeni gimnaziji v Gorici in Trstu se je vpisal v bogoslovje, a je pred posvečenjem izstopil in študiral klasično filologijo na Dunaju. Deloval je najprej v Splitu in Trstu, nato pa v Gorici, kjer je 1869 postal najprej okr. šol. nadzornik, nato 1870 dež. šol. nadz. za Istro v Poreču, 1871 za Štajersko v Gradcu, 1873 za Primorsko v Trstu; 1902 je stopil v pokoj. Spisal je lat. razpravo o *Horaciju* (Trst, 1867), ital. grško slovnico (1870), *O narežjih beneških Slovencev* (Peterburg, 1878) in več drugih del. Več zaslug mu lahko pripišemo kot šolniku kakor pa kot pesniku. V glavnem je bila njegova zasluga, da je bilo do prevrata naše šolstvo na Primorskem, tudi srednje, bolj slovensko kot pa na Štajerskem in Kranjskem. Število šolajočih otrok se je v njegovem obdobju močno dvignilo, ravno tako je moderniziral opremo, pripravljal učne načrte in tako usmerjal šolsko politiko ob koncu 19. stol. na Primorskem in tudi širše. Prim. I. Grafenauer, *Klodič Anton*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi276532/> (pridobljeno 30. 5. 2015).

⁶⁹ O Ferdinandu Gattiju v dostopnih leksikonih ni bilo mogoče najti biografskih podatkov.

⁷⁰ Franc Močnik (Cerkno, 1. 10. 1814–Gradec, 30. 11. 1892), matematik, po študiju bogoslovja je nadaljeval s študijem na vseučilišču, saj zaradi mladosti ni bil posvečen. Leta 1840 je doktoriral iz filozofije. Po predavateljski karieri v Lvovu in Olomucu je bil 10 let šolski nadzornik v Ljubljani, od 1860 naprej pa v Gradcu. Kot šol. nadzornik za Kranjsko je dvignil zanemarjeno ljudsko šolstvo s tem, da je leta 1851 sestavil za glavne šole potrebni učni načrt, v katerem je določil za slovenske otroke v 1. r. 8 ur pouka na teden v dotlej prezirani materinščini. Leto kasneje je s sodelavci sestavil *Slovensko–nemški abecednik*, kasneje pa tudi več znanstvenih učbenikov s področja matematike, ki so bili dolga leta v uporabi po celem cesarstvu. Skrbel je tudi za izboljšanje slabih gmotnih razmer kranjskega učiteljstva. Ker učitelji trivialnih šol, njih vdove in sirote niso dobivali pokojnine, je sprožil misel, da se ustanovi Društvo v podporo vdov in sirot kranjskih učiteljev, sestavil je zanj pravila in na njegovo prošnjo je podarila Kranjska hranilnica 6000 gld, s katerimi je društvo 1. novembra 1860 začelo delovati. Bil je med najbolj priljubljenimi in najbolj zaslužnimi avstr. šolniki v 2. polovici 19. stol. Z njegovim imenom je združen ves napredek računskega pouka na vseh nižjih in srednjih avstr. šolah te dobe, pa tudi preko drž. mej so našli Močnikovi učbeniki pot v šole. Za svoje zasluge v šolstvu je bil 1862 odlikovan z viteškim križem Franc–Jožefovega reda in ob upokojitvi z redom železne krone 3. razr., s katerim je bil povišan v viteza. Prim. J. Šleibinger, *Močnik, Franc, vitez*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi372369/> (pridobljeno 28. 5. 2015).

ti–em nadzorstvo za ljudske šole na Goriškem. Po Gottievi smrti je ostal sam v tej službi.

Klodič je beneški Slovenec. Spisal je med drugim *Razprava o narečju benečanskih Slovencev*, katero je M. Pleteršnik za slovensko–nemški slovar porabil.⁷¹

[o189] Okrajni šolski nadzorniki.

Dne 21. avg. 1869 se je ustanovil c. k. okrajni šolski svet. Prvo sejo je imel 1. sept. Sestavljen je bil (ožji) takole: Andrej Winklerc. k. okr. glavar,⁷² predsednik; Jakob Doljak, dekan–zastopnik cerkve, Peter Kogoj in Fr. Dominko, zvedenca v šolstvu, Izidor Pagliaruzzi in Mihael Cazafura, zastop. dežel. odbora, Andrej Žnidarčič, c. k. okrajni šolski nadzornik.

V prvi seji je bilo sklenjeno, da se imajo pisati vsi spiski okraj. šolskega svetovalstva v slovenskem jeziku, kar je bilo za tisti čas veliko.

1. Andrej Žnidarčič, roj. 2. 12. 1835 na Gradišči. 23. sept. 1860 posvečen v mašnika. V dušnem pastirstvu mnogo let tudi za učitelja. Nadzornik od junija 1869 do 31. marca 1876.

2. Frančišek Vodopivec iz Kamenj, od 1. 4. 1876 do 1. 4. 1888. Razširil je tolminsko šolo v štirirazredno. Pod njim je bilo sezidano nov šolsko poslopje v Tolminu.

[t95] 3. Frančišek Dominko iz Bilj, od 1. aprila 1888 do 14. novembra 1897.

4. Valentin Kumar iz Banšic nad Kanalom. Nadzornik od 14. nov. 1897 do 1. 1898.

⁷¹ Mišljen je: M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, Ljubljana 1894. Kodermac dobesedno navaja Kraglja: ŽA, m. Josip Kragelj, *Zgodovina tolminske šole (1777–1900)*.

⁷² Andrej Winkler (Trnovski gozd, 10. 11. 1825–Gradec, 16. 3. 1916). Oš in gimnazijo je obiskoval v Gorici, pravo je študiral na Dunaju. 1849 je stopil v sodno službo v Gorici. V splošno zadovoljstvo je uredil zemljiško odvezo za goriško deželo, bil je soustanovitelj Slovenske čitalnice v Gorici. 1868 je postal okr. glavar v Tolminu. Po izbruhu vojne se je leta 1915 umaknil v Gradec. Zelo se je zavzemal za slovenski jezik na deželnih uradih. Jeseni 1873 je bil izvoljen v državni zbor. Na Dunaju se je pridružil vladni nemški liberalni stranki, kar so mu zamerili predvsem mladoslovenci, čeprav nikoli ni izdal slov. narodnega programa. 18. 3. 1880 je bil imenovan za dež. predsednika na Kranjskem. Odložil je poslanske funkcije in vršil dolžnosti dež. predsednika. Na lj. učiteljsku je bil za večino predmetov uveden slovenski jezik in za šol. nadzornike so bili postavljeni Slovenci. Vendar je v liberalni stranki prišlo do ločitve in cepljenja na »elastike« in »radikalce«. Začel je izdajati *Ljubljanski list*. Kot predstavnik elastikov (Šuklje, Kersnik, Levec) se ni dobro razumel z Ivanom Hribarjem, ki je izdajal *Slovana* in sodeloval pri *Slovenskem narodu*, in njegovim radikalnim taborom (Tavčar). Razkol se je razširil tudi na Primorsko. V Gorici je imel tudi svoje nasprotnike: S. Gregorčič in F. Erjavec. L. 1885 je prenehal izdajati list, struji pa sta se naslednje leto zblížali. Tako si je Winkler kmalu dobro utrdil položaj in dosegel tudi v duhu vladnih načel pomiritev polit. razmer na Kranjskem. V priznanje za uspehe je ob cesarjevem obisku Kranjske jul. 1883 dobil red železne krone II. stopnje in s tem baronstvo, Ljubljana pa ga je imenovala za častnega meščana. V nasl. letih se je Winkler vedno bolj posvečal splošnim upravnim zadevam. Pospesoval je ustan. novih šol, gradnjo cest, urejanje hudournikov in razdelitev skupnih zemljišč, posebne zasluge si je pridobil pri pogozdovanju kraških goličav na Notranjskem in Kočevskem. »Era Winkler« je v slov. zgod. pomembna doba. Prvič in zadnjič pod Avstrijo je bil vodja drž. uprave na Kranjskem narodno zaveden Slovenec. Kot predstavnik centralne vlade in vladarjev namestnik je imel močno vezane roke navzgor, kjer so ga vrh tega stalno črnili kot zatiralca nem. življa na Kranjskem, navzdol pa mu je bilo v veliko oviro še vedno pretežno nem. uradništvo, ki mu ni bilo nikdar resnično vdano. Kljub temu je z ugledom kot odličan pravnik, skrajno pošten in nepristranski uradnik ter s taktično umerjenim nastopom dosegel za deželo, kar je bilo v tedanjih razmerah mogoče. To so mu priznali ob upokojitvi vsi. Prim. S. Kranjec, V. Melik, *Winkler Andrej*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi841484/> (pridobljeno 30. 5. 2015).

5. Andrej Lasič iz Renč od oktobra 1899 do 1918. Pod njim so bile sezidane šole: [190] na Lubinju, na Pirkli, v Čadrgu, na volčanskih Selih in v volčanskih Rutih.⁷³

[brez številke] Oglejsko baziliko, ta biser v avstrijski Furlaniji, ki je v umetniškem ter v cerkveno–zgodovinskem pogledu izmed najznamenitejših zgradb, je na novo vedi odkrila krasna knjiga, katere je nedavno priobčil Nj. Prevzvišenost grof Lanckoronsky.⁷⁴

V najnovejših krogih pa je vzbudil zanimanje za to stavbo preč. dr. H. Swoboda, profesor na dunajskem vseučilišču, s svojimi izvrstnimi govori, ki jih je imel na Dunaju, v Rimu, v Gorici in v drugih mestih.

Toda javnost mora tudi vedeti, da preti velika nevarnost tej mogočni zgradbi, katere temelji segajo celo v predkrščansko dobo.

Iz tal vsdigujoča se vlažnost in razni zračni vplivi škodujejo zidovnju kakor tudi srednjeveškim freskam, ki so jih nedavno našli v apsidi in v kriti, in katere spadajo k prvim umetniškim dragocenostim.

Pri teh freskah kakor v obče drugod so nujno potrebne primerne varnostne naredbe.

Oglej, ki je bil nekdanj stalno mesto slavnih patrijarhov, se je skrčil dandanes na majhno mestece, ki šteje komaj 2000 prebivalcev.

Vsled tega in pa z ozirom na veliko nalogo, kateri obstoječa sredstva niso kos, je oglejski cerkveni občini povsem nemogoče, ohraniti na dostojni način ta veličastni dom.

⁷³ S tem poročilom se zapisi v originalu končajo. Kodermac je povzel to po ŽA, m. Josip Kragelj, *Zgodovina tolminske šole (1777–1900)*, izpustil je pa sklep: »C. k. deželni šolski svet je izdal leta 1891. navodila, po katerih imajo učitelji izvajati učne načrte. Sklenil je pa taista s tole opomnjo: Državni zakon za ljudske šole poudarja v 1. §-u, da je npravno – verska vzgoja jedna najiminenitnejših nalog ljudske šole; zato pa mi na tem mestu znova poudarjamo, da mora biti učitelj tudi pobožen, ako hoče, da bode njegova beseda veljala pri mladini, in ako mu je do tega, da reši dobro tudi ta del svoje naloge. Saj je skušnja neovrgljivo potrdila, da vsaka človeška oblast, katara ni osnovana na božji in se ne opira na njo, le nekaj časa velja in zgubi svojo moč, ko gojenec sprevidi, da more zvijača prekaniti pazljivost, ali da je odgojiteljeva modrost vendar le dvomljiva. Sklepamo ter pravimo, da ne moreš dati svojemu gojencu, ko ga pustiš iz šole, boljših darov na pot v življenje, ko so: vera v njegov večni namen, želja, da bode od dne do dne boljši, ter sposobnost in veselje dalje izobraževati se in napredovati v vsakem znanji, katero mu more v njegovem stanu prav priti.« V tipkanem prepisu je dodan tekst o oglejski baziliki. Strani nista označeni. To besedilo je tukaj dodano v nadaljevanju.

⁷⁴ Karl Anton L. L. grof Lanckoronsky-Brzezine (Dunaj, 4. 11. 1848–Dunaj, 15. 7. 1933), je bil umetnostni zgodovinar in arheolog. V zadnjih desetletjih Avstro-Ogrske monarhije je bil eden najpomembnejših kulturno-političnih akterjev, oseba z izrednimi sposobnostmi in delavnostjo na različnih področjih. Po gimnaziji je na Dunaju študiral pravo in leta 1874 doktoriral. Zavzemal se je za ohranitev kulturne dediščine in bil v več službah na raznih uradih ces. in kralj. dvora (npr. šef vseh cesarskih zbirk in vodja raznih kabinetov). Od leta 1882 je organiziral in financiral strokovne arheološke ekskurzije največjih strokovnjakov (Felix von Luschan, Marian Sokołowski, George Niemann, Eugen Petersen, Piotr Bieńkowski, Ludwig Curtius) v Pamfilijo in Pizidijo. S tem je stopil v krog elitnih znanstvenikov in se zapisal z velikimi črkami v zgodovino. Ta skupina se je kasneje ukvarjala tudi z drugimi področji: arhitektura, slikarstvo, fotografija. V sodelovanju z Georgom Niemannom in Heinrichom Swobodo je spisal knjigo *Der Dom von Aquileia*, Wien 1906. Prim. http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/lanckoronski1906/0005?sid=712177152898c4ff4694ba-5738def82e-&leftcolumn_compactview_hidden=1; M. Palfinger na: http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/-Essays/Institutionen%2C%20Bildung%2C%20Kultur/Graf_Lanckoronski (pridobljeno 26. 5. 2015).

Vendar pa bi se dalo vzajemno z zasebnimi in javnimi sredstvi opomoči temu žalostnemu položaju.

Glede na te okoliščine osnovalo se je v Gorici posebno društvo, ki mu je namen, obvarovati nadaljnjih poškodb ta v umetniško–zgodovinskem oziru tako imenitni cerkveni spomenik. Pripravljeni odbor tega društva se obrača do vseh prijateljev in podpirateljev umetnosti, kakor tudi do onih, katerim je pri srcu ohranitev cerkvenih starožitnostij, z vabilom in prošnjo, naj bi v obilnem številu pristopili k društvu ter z denarnimi prispevki sodelovali, da se ta nam izročeni tisočletni zaklad ohrani.

V Gorici, dne 31. julija 1906

Pripravljalni odbor:

Frančišek Borgija, knez–nadškof.

Kondrad princ Hohenlohe–Schillingfürst

c. kr. namestnik

Lenart baron Bianchi, duca di Casalansa, veleposestnik.

Ivan Bello, vodja c. kr. kmet. kemičnega poskuševališča.

Kamil vitez Egger, ud deželnega odbora

Dr. Alojs vitez Pajer pl. Monriva, dež. glavar.

[brez številke] Josip Fabris, plem. Freyenthal, dvorni svetnik.

Anton Jakobi, c. kr. deželnobrambovski stotnik.

Prof. Henrik Maionica, konservator, vodja državnega muzeja v Ogleju.⁷⁵

Viktor vitez Pozzi, okrajni glavar.

Evgen baron Ritter–Záhony.

Hektor baron Ritter–Záhony.

Mons. Alojs Sambuco, papežev protonotarij, župnik v Ogleju.⁷⁶

Ivan Krst. Stabile, župan v Ogleju.

Dr. Henrik Swoboda, vseučilišni profesor, t. č. dekan na dunajski bogoslovni fakulteti.

⁷⁵ Henrik Maionica (Trst, 26. 8. 1853–Trst, 4. 12. 1916). Po gimnaziji v Trstu je na dunajski univerzi študiral jezikoslovje, poslušal je tudi arheologijo in epigrafiko. Po študiju je učil na goriški gimnaziji do leta 1893. Leta 1882 je postal vodja Arheološkega muzeja v Ogleju, ki se mu je povsem posvetil šele po koncu profesorske službe. Isto leto je bil imenovan tudi za konzervatorja za območji Ogleja in Gradiščanskega okraja. Napisal je več znanstvenih razprav s tega področja. Večjih izkopavanj se sam ni lotil. Obsežna pa so bila njegova izkopavanja oglejskih nekropol. Posebej so pomembna njegova prizadevanja za ohranitev in zaščito bogate oglejske arheološke zapuščine. Zunaj Ogleja je izkopaval manj, vendar je tudi o tem poročal. Izkopaval je tudi v Bukovici, Plaveh, Kanalu, Čiginju in Kobaridu. Posebej ga je pritegnil Most na Soči, kjer je odkril 36 grobov iz velike nekropole in rimskodobno stavbo. Prim. D. Svoljšak, *Majonica (Maionica) Enrico*, v: *PSBL*, zv. 2, str. 334–335.

⁷⁶ Alojzij Sambuco (Codroipo, 17. 10. 1846–Oglej, 3. 5. 1913). Po študiju bogoslovja v Vidmu je bil leta 1869 posvečen v duhovnika. Od 1898 je bil župnik v Ogleju, kjer si je močno prizadeval za duhovno prenovo župnije in se poglobljal tudi v zgodovinske študije. Postal je član Beneške arheološke družbe, ki je bila odgovorna za obnovitev bazilike. Z njegovim sodelovanjem so leta 1909 odkrili antični tlak in 1907 restavrirali apsidno. Prim. M. Tomasin, *Necrologium sacerdotum Archidocesis Goritensis 1900–2013*, Gradisca d'Isonzo 2013, str. 81 (dalje: *Necrologium* ...).

Albin baron Teuffenbach zu Tiefenbach u. Massweg. c. kr. tajni svetnik, c. kr. komornik, feldcajgmajster v p. Aleksander Zampare, knezo–nadškofijski kancler.

Opomba: Pristop k društvu naj se prijavi g. dvornemu svetniku Fabris pl. Freyenthal v Gorici (Via Orzoni 21), kateremu naj se izvoli pošiljati tozadevne denarne prispevke!

Prepis) Hilarijanska tiskarna v Gorici.⁷⁷

[Kronika IV 1915–1928]⁷⁸

[1915]

[01/t–brez številke]

Začetek vojne med Avstrijo in Italijo.

24. maj je Tolmince hudo razburil. Povsod preplašenost, zaskrbljenost, straha kaj vse bo. Meja tako blizu, Lah bo kmalu tu. Avstrijskega vojaštva ni na meji, le žandarmi patrulirajo ob meji. Avstrijsko vojaštvo polagoma prihaja v Tolmin. Utrjujejo grad, na desnem bregu Soče kopljejo jarke. V Volčah zvonijo k sv. maši, kanonska krogla iz Tolmina je zadela zvonik v Volčah v znamenje, da ni dovoljeno zvoniti.

[Preplah] Ne samo na Tolminskem, Kobariškem in Bovškem, temveč po vsem Goriškem, po Krasu in Furlaniji je velik preplah. Furlani so dobri avstrijski patrioti, zato se Italijanov boje. V Gorici in v Furlaniji ima Italija prav malo prijateljev, veliko pa jih ima v Trstu in Istri.

Dekan Rojc v Tolminu je naročil volčanskemu župniku Mateliču⁷⁹ naj spravi farne matice in druge važne predmete in dragocenosti na varno. [Vol-

⁷⁷ Hilarijanska tiskarna je delovala med letoma 1880 in 1914 in je večinoma tiskala katoliško usmerjene duhovne in politične tekste, npr. *Cvetje z vertov sv. Frančiška*, *Rimski katolik*, *Delavski prijatelj*, pa tudi nekaj knjig, med drugim Rutarjevo *Zgodovino Tolminskega*, Gorica 1882. Na tiskovinah se ime tiskarne pojavlja v treh oblikah: Typis Hilarianis, Hilarijanska tiskarna in Tipografia Ilariana. O njej ni veliko napisanega. Iz razglednice, ki jo hrani Goriška knjižnica, je razbrati, da je imela sedež v ulici Via Municipio v Gorici. V prvi svetovni vojni je bila zgradba močno poškodovana. Prim. <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&id=2354> (pridobljeno 26. 5. 2015).

⁷⁸ Strani *Kronik* so označene med besedilom in oglatih oklepajih. Najprej je številka originalne, nato pretipkane *Kronike*. Dodano besedilo v oglatih oklepajih so tematski poudarki ob robovih originalne *Kronike*. Del vsebine povzema tudi D. Frelih, *Kam so vsi ti fantje šli ...*, v: *Mostišče II.*, str. 30, kjer poudarja, da je Ivan Rojec avtor teksta *Začetek vojne med Avstrijo in Italijo*. Besedilo povzema iz tipkopisa in ne iz originala. Možno je, da je originalno besedilo spisal Rojec, a nimamo drugega originala kot Kodermacovo verzijo *Kronike*. Prav zato je težko sklepati, da je avtor Rojec. Verjetno je Kodermac besedilo sestavil iz več predlog (pisni dokumenti, matične knjige, svoj spomin na dogodke, pričevanja).

⁷⁹ Alojz Matelič (Livek, 3. 3. 1871–Šmartno, 1. 2. 1951). Posvečen je bil 13. julija 1897. Pastoralno delo je opravljal na različnih mestih, med drugim je bil kaplan v Tolminu, župnijski upravitelj v Soči, Breginju, Volčah in vikar na Kredu. Od leta 1919 je bil kurat na kuraciji Bate župnije in dekanije Solkan, od leta 1935 pa župnik v Šmartnem. Prim. *Status ...* 1931, str. 101; *Necrologium ...*, str. 438–439.

čanski župnik] Volčanski župnik je bil prepričan, da vojna vihra hitro zvihra čez Volče in Tolmin naprej, ker ni tu vojaštva, da bi se v bran postavilo, zato se je v grapi na Kamenci skril, [Volče evakuirane] a orožniki so ga takoj izgnali iz Volč, da ni mogel več prav ničesar rešiti. Volče so bile takoj evakuirane. Preplašeno ljudstvo ni moglo veliko reči vzeti s seboj. Žalostna je bila procesija beguncev. Več so kleli kakor molili. Pred to procesijo ni šel spredaj križ, a z ljudmi je šel težki križ trpljenja ...

V Tolminu so se prebivalci kmalu nekoliko pomirili, se privadili vojakov, ki so prihajali in prihajali. Italijanska armada je prav počasi [o2] prilezla do Volč in do Soče in se je utrjevala. Mengore utrjene in polagoma polne avstrijskih vojakov. Kobarid in Kamno in vasi okrog so bili kmalu zasedeni po italijanskem vojaštvu. [Italijani v Kobaridu] Avstrijci so branili Krn, Mrzli in Vodil vrh. Pričela je ona grozna pesem kanonov in pušk ...

Italijanska vojaška komanda ni znala izkoristiti avstrijske nepripravljenosti. V Kobarid in Kamno so prišli Italijani brez bojev.

[t2] Italijanska počasnost je prišla Avstrijem prav in jim dala časa, da so mogli dovolj vojaštva nakopičiti na soški obrambni črti.

Služba božja v Tolminu se je mirno vršila po navadah. Tudi sv. maša je bila pri sv. Urhu nemoteno, bila je maša za Dolje in Gabrje. [V Tolmin prihaja avstr. vojaštvo]

Gospod dekan Rojec nekaj tednov ni bil v Tolminu, šel je po svojih opravkih.

Na V. nedeljo po binkošti⁸⁰ je bila po zadnji sv. maši ob 10. uri v Tolminu zahvalna pesem za vojaško zmago pri Lenbergu v Galiciji. [Pri Lenbergu zmagala]

Na god sv. Petra in Pavla in na god sv. Urha, v Zato Tolminu in pri sv. Urhu sv. maša po navadi.⁸¹

Naznanjeno je bilo v cerkvi, da po nadškofovem dovoljenju, se sme, dokler traja vojska, v petkih jesti meso. Ravno tako se sme ob praznikih in nedeljah opravljati hlapčevska dela, seveda se vsak mora prej se udeležiti sv. maše.⁸²

Raznašale so se nekakšne novice, da je papež blagoslovil [obrekovanje papeža] italijansko orožje in dal Italijanom mnogo milijonov za vojsko. Prvo, sv. oče [o3] nima milijonov za razpolago. Drugo, ni mogoče, da tisti papež, ki se je toliko trudil za mir in konec vojske, bi sedaj bil tako neznačajan, da bi blago-

⁸⁰ To je bilo 20. junija 1915.

⁸¹ Sv. Peter in Pavel godujeta 29. junija, sv. Urh (Uroš, Ulrik) pa goduje 4. julija.

⁸² Navodila je nadškof Sedej objavil v pastirskem pismu, 18. januarja 1915, na koncu v delu *Postna postava za goriško nadškofijo za leto 1915*. Prim. FE 1915, str. 38.

slovil italijansko orožje in tako odobral vojsko. Tako obrekovanje zamorejo raznašati le sovražniki sv. Cerkve in sv. očeta.⁸³

[Ljudje odhajajo] Tistim, ki mislijo odpotovati na Štajersko, je bilo naznačeno, da pride v vsako vas orožnik, ki jih bo odpeljal do postaje Sv. Lucije.⁸⁴ Jedila, ki bi jih kdo rabil po poti, bode vsak lahko dobil na postaji Sv. Lucije.

Konec junija je g. dekan Rojec spet v Tolminu in tu opravlja svoje dolžnosti.

Dekan je v juniju naznanil: ako imate kakšen ostanke granat ali šrapnelov, prinesite v župnišče—mogoče znamo oddati komu v spomin, a denar bomo obrnili za podporo ubogim ali za rdeči križ.

[Pobožnosti se nemoteno vršijo] Porciunkula je bila obhajana na nedeljo in kdor je opravil pogoje, je dobil popolni odpustek.

Enajsta nedelja po binkoši⁸⁵ je bila popoldne ob 1 ½ uri ura molitve za domovino, da bi se Bog ljudstva usmilil.

Svojo farno patrono so Tolminci lepo praznovali. Ob 10. uri je [t3] bila sv. maša pred Izpost. Sv. R. T.⁸⁶

⁸³ Glej op. 127. Težko je opredeliti, katere govorice je imel v mislih Kodermac. V *Slovenskem gospodarju*, 5. avgust 1915, str. 4, lahko zasledimo novico *Velezanimiva propoved jezuita o. Abela*: »Sloviti propovednik jezuit o. Abel je v ponedeljek v cerkvi sv. Avgušтина na Dunaju govoril: Aprila 1. 1914 je znani Essad paša iz Albanije v dunajskem hotelu 'Meisl in Schaden' dunajski prostozidarski loži (skupini) odkril načrt bodoče svetovne vojske zoper Avstrijo in Nemčijo. To je bilo že pred sarajevskim umorom, ki se je sklenil v srbski loži že 1. 1912. Ta srbska loža je bila prej včlanjena madžarski veliki loži in šele v zadnjih letih pridružila rimski veliki loži pod prostozidarskim ministrom (židom) Nathanom. Vsi zatoženci sarajevskega umora so bili člani te srbske lože. Na Dunaju je bilo 14 prostozidarskih lož. Kajpada so se sedaj avstrijske in nemške ločile od četverosporazumovih, zakaj naši prostozidarski bratje ne morejo ob enem dobaviti za armado in nastopiti proti vojski. A v četverosporazumu so prostozidarji glavni hujskači proti nam. Mi branimo pravico! Avstrija ima zgodovinske pravice, proti katerim je začela Italija roparski boj, ker je zlorabila potrebo narodnostne edinosti, na katero se je sklicevala. Mi branimo vero! Neimenovani odbor, ki se imenuje "katoliški", je poslal razglas, da naj obrnemo hrbet papežu Benediktu XV, ker je baje papež blagoslovil orožje proti Avstriji. Toda to je ravno takšna laž, kakor ona, da je Pij IX., 1. 1848 blagoslovil orožje proti Avstriji. Ravno Pij IX. je Radeckiju v zahvalo poslal rožni venec, katerega še sedaj hrani Radeckijeva vnukinja, grofica Valterskirchen. Seveda omenjeni odbor ni katoliški, ampak, čisto drugega izvora in samo slepari z ukradenim imenom.« Druga taka novica v istem časopisu je z dne 9. 9. 1915, 4: »Laž na laž. Kadar se sovražnikom sv. Cerkve na bojiščih prav ne sponaša, ali pa kadar nimajo kaj pisati več, se pa spravijo nad papeža. Te dni je izšel uradni škofijski list v Solnogradu, v katerem ondotni nadškof opozarja svojo duhovtščino na lažnjive govorice, ki jih trosijo brezvestni ljudje okrog, češ, da je papež Benedikt XV. hujskal Italijo za vojsko, da je posodil italijanski vladi denar, da je blagoslovil italijansko orožje itd. Škof pravi: Te laži so ovržene že s tem, da framasonstvo in vse, kar je z njim v zvezi, papeža neprestano pobija in grdi. Kljub temu se pa utegne tudi marsikak dober kristjan dati premotiti in zbegati, ko sliši take izmišljene laži proti papežu; zato — pravi solnograški škof — naj se ljudstvo pouči, kako se papež neumorno trudi, da bi se končali nesrečni boji med evropskimi krščanskimi narodi, koliko si je že prizadeval, da bi se začela mirovna pogajanja. Trud in mirovno delo papežev z odobravanjem priznavajo tudi nasprotniki sv. Cerkve, Framazoni, zakleti sovražniki sv. Cerkve in pravi povzročitelji sedanje vojske, hočejo splošno nevoljo narodov, od sebe odvaliti in zvaliti na sv. Očeta ter tako povzročiti po krvavem svetovnem klanju — nevaren kulturni boj.« Govorice omenja tudi škof Jeglič: »Tudi tukaj širijo liberalci laži: da so duhovni vojsko napravili, da so papež dali denarja laškemu kralju in ga s tem pridobili za vojsko zoper Avstrijo. V pridigi sem s početka o the lažeh govoril.« NŠAL 331, Zapuščina Antona Bonaventure Jegliča, Jegličev dnevnik, 6. junij 1915.

⁸⁴ Danes je to Most na Soči, kjer je železniška postaja in povezava severnega Posočja z Gorico in Jesenicami.

⁸⁵ To je bilo 1. avgusta 1915.

⁸⁶ To je bilo 15. avgusta 1915, na praznik Vnebovzetja Device Marije. Na Tolminskem temu prazniku rečejo »rožnica« in ga vedno obhajajo z vso slovesnostjo, navadno tudi z duhovno pripravo, ki vključuje spoved, češčenje Najsvetejšega in razne Marijanske pobožnosti. V ŽA, m. neurejen del, hranijo spis brez navedbe avtorja in datuma z naslovom *Rožnica*. V njem je lepo popisano praznovanje tega največjega tolminskega praznika. Med drugim piše, da so imeli ta dan na prelomu stoletja procesijo okrog cerkve.

S prižnice je dekan oznanil: »Ker je sedanja vojska velika šiba božja, moramo tudi mi na izvanreden način Boga prositi pomoči, da prikrajša dneve te nesreče, dà zmago državi, da pridemo kmalu do končnega miru. Sv oče želi, da izvanredno molimo in se postimo. Prevzviš. nadškof so ukazali tri stroge poste!

[o4] Priporočamo vam, da to storite prih. petek in soboto in petek teden; tisti, ki to radi storite. Post naj bo kakor veliki petek. Kdor to stori in prejme sv. zakramente, dobi popoln odpustek. Ne ustavljati se pred cerkvijo, ne hodite v družbi–Pazite!–so špijoni ...«

[Cesarjev rojstni dan] Rojstni dan cesarja Franca Jožefa I. je bil 18. avgusta praznovan po stari navadi z zahvalno pesmijo.

Radi bolnikov je dekan takole uredil: kjer je bolnik nevarno bolan, pridite nas poklicat za previdengo⁸⁷ zgodaj ob 4. urah in ne kasneje ali ponoči (sedaj je vojska), da g. kaplan odmašuje zgodaj in pride za časa tudi domov. Ponoči se ne previduje, a tudi kadar je nevarno streljanje ne.

Mežnar je pobiral svojo bero v začetku septembra. Po 16. nedelji po binkošti je bila celi teden sv. maša v kapeli sv. Antona.⁸⁸

[Goriš. časopisi prenehali] Goriško časopisje je prenehalo izhajati. *Soča*⁸⁹ je bila takoj po binkošti ustavljena, *Novi čas*⁹⁰ je prenehal izhajati v juniju.

Volčanska Sela se niso mogla dolgo časa braniti. Avstrijci so se morali umakniti in so ostala Sela mrtva točka kakor Čiginj in Kozarišče.⁹¹

Ljudje so imeli v rokah šopke rož, zdravnih in poljskih, z vejicami pelina in rože »abaunk«, некоč menda zelo zdravilne rože. S cvetnimi kitami so poleg cerkve okrasili tudi Marijin kip. Po večernicah so se fantje in dekleta odpravili še v Poljubinj do Kacijana in se tam poveselili. Kakšno spoštovanje so imeli do praznika, se vidi tudi iz navade, da so dekleta lase česala v kite že dan pred praznikom, otrokom pa niso pustili, da bi hodili po travi ali stikali po gozdu.

⁸⁷ *Previdevanje* ali *previdenga* je podeljevanje poslednjih zakramentov (spoved ali odveza in odpustek, bolniško maziljenje in sv. popotnica–obhajilo).

⁸⁸ To je bilo po 5. avgusta 1915. *Bira* ali *bera*, tudi *kolektura*, je nadarbinski dohodek katoliškega dušnopastirskega klera v stalnih neodplatnih dajatvah v naturalijah ali denarju ali tudi v delovni moči, ki jo dajo župljani upravičencu na razpolago. Bira je namenjena rednemu vzdrževanju kuratnega klera ali nižjih cerkvenih uslužbencev. Od štolnine (pogreb, poroka) se razlikuje v tem, da pri plačilu ni odvisna od nikakršne izvršene sv. funkcije v prid obvezancu. Prim. R. Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1927, str. 530. Nekdaj je bila to tudi dajatev učiteljem, cerkovnikom in organistom. Zakon z dne 29. aprila 1873 je bil objavljen v dež. zak. št. 22, oddelek II., v §§ 25 in 26: »Premenljivi denarni donesi naj se po srednjem znesku zadnjih treh let nemudoma premene v stalni prejemek na račun šole; bira pri posameznih prebivalcih in pobiranje denarja za novo leto ni več dopuščeno. Dokler bira pridelkov ni odškodovana, naj se ona po srednji tržni ceni od let 1834 do 1863 (izločivši leto z najvišjo in z najnižjo ceno), ali kjer se tržna cena ne more določiti; po cenitvi izvedencev (z ozirom na zgoraj imenovano srednjo ceno) v stalni denarni znesek na račun šole premeni.« Fr. Heinz, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach 1895, 481. Več o beri in merskih enotah glej: R. Andrejka, *Bera*, v: *Slovenski pravnik*, Ljubljana 1912, št. 10/11, str. 299–307; Isti, 1913, št. 1–5, str. 109–114, 353–360.

⁸⁹ Glej op. 29.

⁹⁰ Glej op. 58.

⁹¹ Meja med Italijo in Avstro-Ogrsko na bojišču tolminskega mostišča je pred vojno potekala od Matajurja preko Tolminskega Kuka in naprej po reki Idriji proti jugu. Po peti bitki, marca 1916, se je frontna linija pomaknila proti vzhodu in se ustalila na črti Krn – Batognica – Vodil vrh – Mrzli vrh – Mengore in naprej proti jugu. V letu 1915 so bili kraji dejansko na frontni liniji, saj je imela na Mengorah nad Kozarščami in Čiginjem svoje položaje avstro-ogrsko, zahodno (Čiginj, Volče) in severno (Gabrje, Volarje, Kamno) s Krnom pa italijanska vojska. Ta tematika je obširno obdelana v množici strokovne literature, zato se ne bomo podrobneje spuščali v to. Prim. L. Galič, *Tolminsko mostišče I*, Tolmin 2005, predvsem I. del: *Od začetka vojne do 24. oktobra 1917*; V. Klavora, *Koraki skozi*

[Nadškof v Ravneh] Goriški nadškof Franč. B. Sedej se je nastanil v Ravneh nad Cerknem in tam župnikoval.⁹²

G. kaplan Franc Anton Črnigoj⁹³ je odšel z begunci v Bruck a. d. Leithe.⁹⁴ Drugi gospodje so še ostali v Tolminu.

[05] Na praznik Vnebovzetja M. D. je dekan Rojec povabil dekleta na razgovor o ustanovitvi Marijine družbe za tolminsko duhovnijo. [Novinke za Marijino družbo] Sedemdeset deklet se je odzvalo povabilu. In tako se je začela zbirati na fronti četa deklet okoli Marijine zastave.

Od septembra naprej so bile v Tolminu nedeljske sv. maše najbolj pozno ob 8. uri.

[t4] Septemberski kvaterni teden je držal zdržek in post prostovoljno kdor je hotel.

God cesarja Franca Jožefa je bil praznovan po navadi.

Dan je bil opomin: »Skrbite za snago povsod, da se ne razširijo kužne bolezni.« Še drugo naznanilo: »V Ameriki se raznašajo neresnične vesti o polo-

meglo, Klagenfurt, Ljubljana, Wien 1994, med drugim dodani vojaški zemljevidi: *Soska fronta*, v: *Atlas*, str. 156.

⁹² Nadškof Sedej je 21. maja 1915 duhovnikom ukazal, naj ne zapuščajo župnij, ampak naj ostanejo blizu svojih vernikov, ali pa naj jih spremljajo v begunstvo, če bi bili v to prisiljeni. Konec julija pa se je tudi nadškof odločil, da zapusti Gorico. Tako je 27. julija 1915 v zasebni kapeli posvetil pet slovenskih duhovnikov, nato pa zapustil Gorico. Do 23. avgusta 1915 je ostal v Vipavi, nato pa krenil do Raven blizu rodnega Cerkna, od koder je nadaljnja dva meseca upravljal škofijo. Prim. T. Simčič, *Sedejeva življenjska pot*, v: *Sedejev simpozij*, str. 55. Že 4. novembra 1915 je duhovnikom izdal okrožnico o začetku akademskega leta v Stični, ki se je začelo 8. decembra 1915. Prim. M. Kravos, *Bibliografija*, v: *Sedejev simpozij*, str. 302. O posvečenju poroča *Novi čas* v zadnji, 21. številki, 24. julija 1915, na drugi strani: »V mašnike bodo posvečeni te dni čč. gg. četrtoletniki naše nadškofije: Likar, Mulič, Bebek, Trdan, Zor ter tretjeletnik Pahor. Božji blagoslov Vas spremljaj vsigdar pri Vašem apost. delu, ki ga boste našli obilno v vaši sedaj hudo skušani nadškofiji!« Zadnja številka je tako izšla še konec julija in ne junija, kot pomotoma piše Kodermac. O nadškofovi selitvi je v svojem dnevniku pisal tudi škof Jeglič: »Danes je odpotoval moj metropolit, p. t. Sedej. Bil je pri meni tri dni. Doma ne more odpreti zavoda za gimnazijaste, ne semenišča. Še sploh nikdo ne ve, kdaj in kje se bodo goriške šole začele. Želi, da bi Slovence iz malega semenišča spravil v naš zavod, za semenišče je poslal poprašat v Zatičino. Razprave se vrše. On prebiva v župniji Visoko nad Cerknom. V Gorici ni varno. Na njegov vrt je padlo 100 granat; on sam je bil trikrat v smrtni nevarnosti.« NSAL 331, Zapuščina Antona Bonaventure Jegliča, Jegličev dnevnik, 17. september 1915.

⁹³ Franc Anton Črnigoj (Sv. Križ/Dobravlj 20. 7. 1887–Kozana, 25. 12. 1965). Posvečen je bil 26. julija 1912. Pred vojno je bil kaplan v Volčah in Tolminu. Med vojno se je umaknil z begunci v taborišče Ferichtlingseels. Po vojni se je vrnil v nadškofijo in bil namestnik v Škrbini in vikar namestnik v župniji Kamnje, od 1920 je bil tam župnik. Leta 1937 je bil imenovan za župnika v Kožbani pri Gorici. Po vojni se je inkardinaliral v apostolsko administraturo za slovenski del goriške nadškofije. Prim. *Status*. . . 1931, str. 62; 1942, 108; 1959, 6; *Necrologium* . . . , str. 394.

⁹⁴ Poleg omenjenih krajev je bilo večje taborišče še v Gmündu ob češki meji. Državno skrb za begunce je prevzelo avstro-ogrsko notranje ministrstvo. Na Dunaju so avgusta 1915 ustanovili odbor za begunce z juga, v Ljubljani pa je bila na pobudo dr. Kreka ustanovljena Posredovalnica za goriške begunce. V Wagni je bilo tako med 1.000 in največ 3.000 slovenskih beguncev. V Steiklamu jih je bilo med 1.000 in 1.500. Sicer pa je bilo središče slovenskih beguncev v Brucku ob Litvi. Tja so iz taborišča Gmünd po posredovanju Rojca pri Faiduttiju in obiska taborišča prepeljali med drugim tudi 1.200 beguncev iz Tolminskega. Spremljal jih je duhovnik C. M. Vuge. Prim. P. Svoljšak, *Vojaki notri, begunci ven: civilno prebivalstvo*, v: *Mostišče II.*, str. 11–17. ŽA, f. župnijski arhiv 1800–, hrani dokumente cesarskega in kraljevega okrajnega glavarstva iz Amstettina, ki je kuratu Josipu Vodopivcu 27. septembra 1917, št. 1566/32, izplačalo nadomestilo za begunce. Vsak begunec je za dan begunstva prejel od 50 hellerjev do 4 K, večina po 2 K. Problematiko beguncev omenja tudi škof Jeglič: »Čudno je to: prebivavci na južnem Tirolskem so več dni poprej vedeli, da se bodo morali umakniti; mogli so vse lepo urediti; tudi škof je uredil duhovno pastirstvo. Na Goriškem se kljub povpraševanju ni nič povedalo; kar nemudoma so mogli bežati, da se obleke niso mobil s seboj vzeti. V Ljubljani in okolici je beguncev okoli 17.000; toda morali bodo naprej v barake pri Lipnici. Branjio se.« NSAL 331, Zapuščina Antona Bonaventure Jegliča, Jegličev dnevnik, 17. september 1915.

žaju Avstrije in Nemčije v tej vojni. Naznanite sorodnikom, ki se tam nahajajo, resnico.«⁹⁵

[Ob cerkvi pokopujejo] Umrle ni bilo več mogoče pokopavati na pokopališču pri sv. Urhu, zato so jih pokopavali na levi strani farne cerkve in pri cerkveni hiši. Za vse svete popoldne so bile molitve za rajne in se je blagoslovilo le grobove pri cerkvi.

Gospod dekan je obvestil podžupana, naj v Čadrgu in na Perbli [Maša v Čadrgu in Pivbli/Perbli?] očistijo šolsko sobo, da bodo tam sv. maše. Dvanajstega novembra je bila sv. maša v šoli v Čadrgu in 13. XI. na Perbli. 15. nov. je bila zvečer v Čadrgu spoved in drugi dan sv. maša.

V adventu ob sredah in petkih je bilo dovoljeno jesti meso, če so ga dobili. V adventu je bila molitev rožnega venca pred mašo ob 8. uri. Priporočilo za advetno spoved: Opravite [o6]⁹⁶ običajno adventno spoved tudi letos! Prvič [advent] zato, ker je adventni čas, čas pokore in poboljšanja; drugič zato, ker v tem času vojske smo vsi v smrtni nevarnosti, posebno mi Tolminci, da smo pripravljeni za smrt, je treba očistiti svojo vest in kesati se svojih grehov in nositi vreden sad pokore; kdor ima čisto vest, se ne boji smrti.

IV. adventno nedeljo⁹⁷ je bila sv. maša v Tolminu ob 8. uri, ob 10. pa na Ljubinju. Med tednom (sreda) ena na Perbli in v soboto v Čadrgu. Te dve sv. maši za tiste, ki k tema kaj darujejo. [Italijani zavzeli Krn] Krn so Italijani zavzeli. Bitke so na Mrzlem vrhu in Vodil vrhu. Stotnik Emil Czant⁹⁸ je padel v[na?] Vodil vrhu in je bila zanj maša v Tolminu.

⁹⁵ Težko je ugotoviti, katere govorice je imel v mislih Rojec. Izseljenci so bili dobro obveščeni o dogajanju na stari celini. *Amerikanski Slovenec* tako poroča, npr. 29. junija 1915, str. 1, da je atentat pred enim letom enajst držav pahnil v vojno. Te dežele so: Velika Britanija, Francija, Srbija, Rusija, Črna gora, Japonska, Belgija in Italija, na drugi strani pa Avstrija, Nemčija in Turčija. Poročila so zelo avstro-ogrsko usmerjena in zelo previdno razpravljajo o rešitvi nacionalnega vprašanja po vojni. Morda ga je vznemirilo poročanje v *chicaškem Proletarcu*. Ta v članku *Burian nasleduje*, 19. januar 1915, str. 4, poroča o novem avstrijskem zunanjem ministru Burianu, ki ga označi kot nesposobnega uradnika. Obenem omenja tudi nejevoljo Madžarov nad potekom vojne: »Madžari se baje pritožujejo, da se avstrijsko vojno vodstvo premalo ozira na ogrske interese, ker pušča, da prodirajo Rusi na Ogrsko. Tega vojno vodstvo najbrže ne dopušča nalašč, ampak zato, ker ni moglo ustaviti ruskega prodiranja. Da je avstrijsko vojskovanje konfuzno, je pač res; ali tega ni prepisovati svojevoljnemu preziranju madjarskih interesov, temveč dejstvu, da se je habsburška Avstrija od začetka vojne postavila v službo hohenzollerske Nemčije. Sicer bi bilo absurdno, da je pošiljala vojake v Belgijo in Francijo ter na Poljsko, kakor da bi se sama lahko vojskovala z vsem svetom. Poročilo, da je bil Tisza z madjarskimi zahtevami v Berlinu pri cesarju Viljemu, se glasi čudno, pa vendar se nam zdi verjetno. In nemara je vzrok Berchtoldove demisije tudi ta, da nima Dunaj sploh nobene odločilne besede več in da so avstrijski državniki le še figuranti Nemčije.«

⁹⁶ Na 6. strani originala je v sredini prilepljen list velikosti 20,3 x 16,8 cm, potiskan visoki karo in verjetno izrezan iz kakšnega zvezka. Na njem je s prednjo stranjo prilepljena podobica. Na podobici je v sredini ovalna slika dekana Rojca z besedilom: »IVAN ROJEC 8. sept. 1890 [levo ob sliki], 8. sept. 1915 [desno ob sliki]. Roj. 26. marca 1866, do 12. marca 1894 kaplan v Solkanu, do 13. marca 1907 vikarij in kurat v Biljah, do 17. aprila 1915 župnik v Mirnu, od 18. aprila 1915 dekan v Tolminu.—Moja duša poveljuje Gospoda! Zakaj velike reči mi je storil On, ki je mogočen in čigar ime je sveto! Luka I. 40, 49. [pod sliko].«

⁹⁷ To je bilo 19. decembra 1915.

⁹⁸ Emil Czant (Ujczyhaz, Nyregyhaza, Szeben, 1881–Vodil vrh, 28. 10. 1915). Očitno je bil eden od hrabrih in priljubljenih stotnikov, saj so mu na pokopališču ob cerkvi postavili lep spomenik vojaka, ki pa je po koncu vojne zaradi političnih razmer moral izginiti. Zelo izčrpen članek o Czantu je sestavila Helena Jelinčič. V njem poleg poročila dr. Kemelyja Gyula, stotnika in zdravnika 13. bolnice, z dne 15. oktobra 1921, piše tudi o njegovi družini in prizadevanju vnuka Alexandra Zanta, da bi nov kip, duplikat, postavili v park ob cerkvi v Tolminu v letu 2014, kar pa se žal še ni zgodilo. Na nagrobniku je pisalo: za cesarja in domovino padel 28. 10. 15–

[Goriški bogoslovci v Stični] V decembru je goriško bogoslovje dobilo zatoške pri belih menihih v Stični na Dolenjskem, da morejo bogoslovci nadaljevati svoje študije.⁹⁹

Sveto Rojstvo–Božič. Polnočna maša ni smela biti. Ob 8. uri bila sv. maša v Tolminu in ob 10. uri na Ljubinju–je bil sobotni dan.

[t5] V sredo pred božičem je ob 3. popoldne pomagal spovedovati v Tolminu gospod župnik iz Sv. Lucije.¹⁰⁰

V nedeljo 26. XII. na god sv. Štefana je bila sv. maša ob 10. uri in običajni »ofer«.

Med tednom do sv. Silvestra so bile sv. maše ob 8. uri Zadnji dan starega leta sv. maša ob 9. uri in zahvalna pesem.

[Dragocenosti na varnem] Dekan Rojec je spravil na varno dragocenosti župnijske cerkve (marmorne angelčke pri tabernaklju, gotično monštranco in drugo).¹⁰¹

Stotnik Emil Czant IV. Bataljon 37. Pehotnega polka. Njegovo ime je vpisano tudi v seznamu 2808 imen padlih v cerkvi Sv. Duha na Javorci. Prim. H. Jelinčič, http://nagyhaboru.blog.hu/2013/11/20/usodna_odlo_itev_stotnika_emila_czanta_475 (pridobljeno 22. 5. 2015).

Zanimivo je, da se na strani avstrijske nacionalne knjižnice, v meniju starih časopisov in listov od 1. januarja 1914 do 31. decembra 1918 njegovo ime omenja kar 23-krat, v glavnem v zvezi z vojaškimi zadevami (premostitve, napredovanja ...). O njem posthumno poroča *Welt Blatt*, Wien, 19. november 1915, str. 8: »Po večmesečni težki službi na fronti je stotnik IR Emil Czant želel nastopiti kratek dopust, da bi znova videl svojo mlado ženo in svoja dva otroka. Oficir je že imel dovolilnico za dopust, ko ga je tik pred nastopom dopusta, štiri ure pred odpustom smrtno zadel italijanski izstrelak. Krogla mu je prestrelila dovolilnico in prsni koš. Stotnik Czant je bil odlikovan s 'Signum laudis' in sprejet v dedni madžarski viteški red z vojaškimi častmi, ker je umrl v boju. Njegov oče se je boril leta 1859 kot oficir proti Italiji. Dva brata, stotnika Herman in Alfred Czant, sta bila v tej vojni odlikovana zaradi njegove hrabrosti.« Zabeležen je tudi v seznamu pokopanih na pokopališču št. 1 »Pri cerkvi«. Prim. L. Galič, *Popis padlih na tolminskem mostišču 1915–1917*, v: *Tolminsko mostišče I.*, B. Marušič, Tolmin 2005, 246; <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nwb&-datum=19151119&seite=8&zoom=33&query=%22emil%2Bczant%22&provider=P02&ref=anno-search;http://anno.onb.ac.at/anno-suche#searchMode=complex&text=%22emil+czant%22&dateFrom=01.01.1914&dateTo=31.12.1918&resultMode=list&from=1&sort=date+asc> (oboje pridobljeno 22. 5. 2015).

⁹⁹ Škof Jeglič poroča o povabilu svojega metropolita v Stično: »Prišel je 8. decembra zvečer naš Metropolit. Zadržal se je na Dunaju radi zdravljenja zob. V Gorico ne more. Povabil sem ga, naj ostane pri meni. Tudi opat Zatičinski ga je povabil, naj bi ostal v Zatičini, kjer so njegovi bogoslovci in profesorji. V četrtek 9. decembra popoldne sva se odpeljala v Zatičino, da vidi kraj in obišče svoje klerike. Prav zadovoljen je bil, ker je kraj lep in miren, ter redovniki prav prijazni in je sklenil, da ostane v Zatičini. Danes se je odpeljal v Vipavo in če bo mogoče do Gorice, da vidi, kaj je poškodovanega in oropvi neke nujne posle in potem se vrne. Prav vesel sem, da bo imel v Zatičini mirno življenje in bo sred svojih klerikov.« NSAL 331, Zapuščina Antona Bonaventure Jegliča, Jegličev dnevnik, 11. december 1915.

¹⁰⁰ To je bilo 22. decembra 1915. Spovedoval je župnik Jožef Fabjani (Branik, 28. 4. 1860–Sv. Lucija/Most na Soči, 11. 2. 1916). Posvečen je bil leta 1884. Deloval je v več župnijah, od leta 1893 pa je bil župnik pri Sv. Luciji. Prim. *Necrologium*, str. 60, 422–423. Njegov bogoslovec Ciril Munih se je umaknil z nadškofom Sedejem in semeniščem v Stično. Po pošti pa je ostal povezan s Sv. Lucijo. Prva novica, ki jo je prejel, je bila tista o smrti župnika Fabjana. Lepega in mirmega 11. februarja 1915 se je sprehal v veži župnišča, ko je skozi okno sobe v prvem nadstropju udarila granata, prebila pod in eksplodirala na peči. Šrapneli so zadeli župnika, mu polomili kosti in razparali trebuh. Ko so ga domačini položili na nosila, je bil še pri zavesti in hotel ostati doma. Z avtomobilom Rdečega križa so ga odpeljali v bolnišnico v Klavže, kjer je umrl na operacijski mizi. Pokopali so ga z vsemi častmi v Podmelcu, od koder so ga prenesli na pokopališče k Sv. Luciji. Župnijo je nato upravljal kasnejši tolminski (1916–1918), podmelški kaplan Štefan Podbršček. Ko je bil Munih julija 1916 posvečen, je on iz Podmelca upravljal tudi Sv. Lucijo (1916–1918). Prim. P. Svoltjšak, *Vojaki notri, begunci ven*, v: *Mostišče II.*, str. 25.

¹⁰¹ Rojec je stvari odpeljal na Bled. Dekanu je nadškof Sedej v pismu 12. 12. 1917 št. 2401 naročil: »Kar se tiče matičnih knjig in cerkvene oprave, ki so morda še ostale po nekaterih cerkvah ali so shranjene pri zasebnikih, naj prečistiti gospod dekan sam to poizve in potrebno ukrene, da se ohranijo.« ZA, m. Dekanijski akti.

[07] Leto 1916

Preroki, ki so napovedovali hitri konec vojne, so utihnili. Na soški fronti sledijo pogosto italijanske ofenzive, a ne zmorejo naprej. Na Krasu in posebno pri Doberdobu so trajne bitke.

[Rojec komisar beguncev] Dekan Rojec je komisar za begunce in zato ima dolžnost jih obiskovati. Razna so begunska taborišča: Wagna, Steinklam, Lipnica. Najvažnejše taborišče je v Brucku a. d. Leithe, dobro urejeno in oskrbljeno. [Taborišča beguncev] V 22. barakah, vsaka ima 20 sob, prebiva okrog 5000 primorskih beguncev. Dušnopastirski vodja je kanalski dekan Anton Berlot.¹⁰² V pomoč so mu volčanski župnik Alojzij Matelič, tolminski kaplan Franc Anton Črnigoj in kaplan Alojzij Mulič.¹⁰³ Kaplan Črnigoj vodi mešani cerkveni zbor. Slovensko šolstvo je urejeno. Za 700 otrok je 9 učnih moči. Kljub dobro urejenemu taborišču je življenje težko.¹⁰⁴

S službo božjo so v Tolminu vedno večje težave. [Odlok arm. poveljstva] Vsled odloka višjega armadnega poveljstva ne smejo več ljudje, ki stanujejo onstran Tolminke, hoditi v Tolmin, češ, da s hojo nehote izdajo poti in mostove. Z istim odlokom se tudi zabranjujejo, da bi se v kateremkoli kraju tolminske župnije, posebno v Tolminu, ne zbralo preveč ljudstva skupaj. Vsled tega ne smejo več k sv. maši v Tolmin verniki iz Poljubinja, Ljubinja, Žabč, Zadlazar Žabč, Ravni, Čadrga in Zadlazar Čadrga. K sv. maši v Tolmin smejo prihajati le Tolminci in Zatoiminci.¹⁰⁵

¹⁰² Anton Berlot (Kanal, 12. 6. 1860–Gorica, 15. 4. 1940). Posvečen je bil 17. avgusta 1884 v Gorici. Od leta 1908 je bil dekan. Od leta 1921 je bil tudi kanonik nadškofijskega goriškega kapitlja in je opravljal več služb, med drugim je bil tudi ekonom v semenišču. Prim. *Status* ... 1923, str. 27; *Necrologium* ... , str. 126, 410–411.

¹⁰³ Alojzij Mulič (Sv. Peter, 24. 2. 1890–Gorica, 30. 12. 1934). Posvečen je bil 27. julija 1915. Kasneje je služboval na Mirniku. Zadnja leta je bil vikar na Cerovem. Prim. *Status* ... 1923, str. 60; *Necrologium* ... , str. 402, 441.

¹⁰⁴ Taborišče v Brucku je bilo zgrajeno na ilovnatih tleh. Ob prihodu so šli v karantensko barako, kjer so prejeli namizno posodo in potrebno število loncev. V evidenčnem uradu so prejeli jedilno nakaznico, ki je omogočala prejetje hrane za cel mesec. V sobah so imeli ognjišča in drva, da so si lahko pripravili tudi kaj posladkov, sicer pa so hrano pripravljali v skupni kuhinji pod vodstvom nadzornega kuhinje. Jedilnik je bil natančno pripravljen. Predvideval je meso trikrat tedensko, in sicer goveje, ovčje in svinjsko. Enkrat na teden je bila postrežena krompirjeva ali zeljna juha s fižolom in koščki drobovine. Pogosta je bila tudi polenta. Za otroke so imeli posebne jedilnike, ki so vključevali mlečne jedi, zelenjavo, kaše, pražena jetra, podobno so poskrbeli tudi za bolne in ostarele. Taborišče je razsvetljevala električna razsvetljava. Na čelu barake je bil nadzornik, ki je skrbel za red, da so dobili hrano in da so bili begunci preskrbljeni z vsemi potrebščinami. Stalno so tudi preverjali zdravstveno stanje beguncev. Otroke so poučevali v šoli. Strokovno in organizacijsko je poučevanje vodila Ema Premrou, učiteljica iz Ljubljane. Verouk so poučevali pod vodstvom kanalskega dekana Antona Berlota, župnika Mateliča iz Volč in kaplana iz Tolmina Črnigoj ter iz Prvačne Mulič. Po oživitvi parlamentarnega življenja in premiku soške fronte oktobra 1917, se je tudi življenje beguncev spremenilo, saj so se začeli s pomočjo Osrednjega odbora za vrnitev beguncev počasi vračati na svoje domove in jih obnavljati. Prim. P. Svolišak, *Vojaki notri, begunci ven: civilno prebivalstvo, v: Mostišče II.*, str. 15–21.

¹⁰⁵ Omenjenega odloka armadnega poveljstva avstro-ogrske vojske ni bilo mogoče odkriti v literaturi, niti v PANG. Slovenski narod pa prinaša 23. junija 1915, na str. 2 *Razglas italijanskega poveljnika na prebivalstvo zasedenga ozemlja*: »General Strugoni je razglasil prebivalstvu zasedenega obmejnega primorskega ozemlja: 1. Orožje in municija se morajo oddati tekom 48 ur; 2. strogo je prepovedano imeti s sovražnikom kakršnekoli zveze; 3. kraji, ki bi kazali italijanskim četam sovražstvo ali se jim upirali, bodo popolnoma razrušeni; 4. kdor se bo brez vzroka potikal okoli italijanskih čet, taborišč, vojaških naprav, bo izročen vojnemu sodišču; 5. oni, ki so podrejeni vojaški oblasti, so odgovorni za to, da se bodo zgoraj navedeni ukazi kar najnatančneje izvrševali.«

Zatorej se mora vsled odloka civ. [o8] komisarijata pri 15. zboru P. 310. NO 258 d. d. 30. jun. 1916 darovati zgodaj že pred 8. uro ena sv. maša v Tolminu in druga na Perbli ob 10. uri.¹⁰⁶ – Za večjo silo, n. pr. za previdevanje, krst, pogreb, itd., bo v vsaki katas[t6]tralni občini ena zaupna oseba (podžupan), ki bo dobila neko legitimacijo (Passirschein)¹⁰⁷ in bo smela baje ob vsaki uri po dnevi in ponoči v Tolmin.

Na I. predpostno nedeljo¹⁰⁸ je bila I. maša ob 7. uri v Tolminu in II. ob 10. uri na Perbli.

[Spet šola na Perbli] 21. februarja je bila odprta šola za vse otroke iz Zadlaz Žabč, Čadrga, Zadlaz Čadrga in Ravni na Perbli. Učitelj je bil Sivec Franc.¹⁰⁹

Opomin: Varujte se pred neeksplozivnimi granatami in pred užigalkami.

C. Kr. okr. davkarija uraduje od 1. marca na Grahovem. Istotam se izplačujejo 18. vsakega meseca državnih prispevki.

Dokler traja vojna so le trije posti: na pepelnico, na veliki petek in na božično vigilijo.

[Tolm. mežnar odstavljen] Kaplan Makuz, ki nadomestuje dekana je odstavljen mežnarja iz raznih vzrokov in ker opomini niso nič zalegli.¹¹⁰

¹⁰⁶ Za Zgornje Posočje je bil ustanovljen civilni komisariat za politični okraj Tolmin, ki je imel začasni sedež v Kobaridu in je obsegal 14 občin. Prim. P. Svovjšak, *Soča, sveta reka*, Ljubljana 2003, str. 50. Omenjenih odlokov ni bilo mogoče najti. V PANG, Civilni komisariat za politični okraj Tolmin 1915–1917, gibanje prebivalstva, hranijo med drugim tudi prošnjo Andreja Korena s Kamnega, z dne 30. septembra 1916, št. 5289/14, in Tomaža Skočirja, 3. oktobra 1916, št. 5288/14, za vrnitev na svoj dom, ki so jo odobrili in ju s karabinerji pospremili domov šele 31. oktobra 1916, ter o tem napisali zapisnik. Več o javni upravi v času zasedbe glej omenjeno literaturo.

¹⁰⁷ *Der Passirschein* pomeni prepustnica, dovoljenje za prehod meje, potni list.

¹⁰⁸ Prva postna nedelja je bila 12. marca 1916. To je bila 7. nedelja med letom, 20. februarja 1916.

¹⁰⁹ Franc Sivec (Krn, 21. 1. 1890–Ljubljana, 9. 10. 1958). Po osnovni šoli se je vpisal v nižjo gimnazijo v Gorici, nato pa je nadaljeval šolanje na učiteljsku v Kopru in Gorici. Leta 1911 je maturiral, leta 1913 pa je opravil tudi usposobnostni izpit. Poučeval je v različnih krajih: Čadrg (1911–1915), Cerklje (1915–1916), na Perbli (1916–1921), v Kredu (1921–1925) ter v Lepeni (1925–1926). Prvega februarja 1926 je bil premeščen v Čezsočo. Tu je poučeval do septembra 1930. Sivec je bil narodno zelo zaveden. Vodil je pevske zборе mladine in odraslih ter režiral igre in prirejal veselice v Čadrgu, Kredu in Čezsoči. Tudi po prepovedi prosvetnih društev je na skrivaj vodil pevske zборе in prirejal dramska dela. Prva svetovna vojna je prekinila šolski pouk v Čadrgu, vendar Sivec ni bil zaželen v avstrijski vojni komandi, saj so ga kar dvakrat aretirali. V času učiteljevanja na Perbli je doživel italijansko okupacijo. Zaradi njegovega kulturnega udejstvovanja med ljudstvom so ga okupatorske šolske oblasti vzele pod drobnogled. Iz Kreda je bil kazensko premeščen v Lepeno, ker so učitelji šol Borjane, Starega sela in Kreda po naročilu župnika iz Kreda med šolsko mašo pred cerkvijo pustili italijanske zastave, ki posledično niso bile blagoslovljene. Druge učitelje so kaznovali z odvzemom desetih dni plače in premetitvijo v začetku novega šolskega leta. Prebivalci Kreda so se odločno zavzeli za svojega učitelja, zato je odšla skupina ljudi na prefekturo v Videm, kjer so podali prošnjo, naj jim učitelja Sivca pustijo. Leta 1927 se je na pobudo Toneta Rutarja pridružil organizaciji TI GR. Po vključitvi je organiziral dve tajni celici v Čezsoči, prav tako je v ilegalno delo vpeljal mladino. Ker je kljub hudim pritiskom zavrnil vpis v ANIF (Associazione nazionale insegnanti fascisti – Državno združenje fašističnih učiteljev), so se odnosi fašističnih oblasti zaostriili. Septembra leta 1930 je bil kazensko premeščen v Italijo, v kraj Piombino. V stanovanje so mu večkrat podtaknili orožje, da bi policija s tem dobila razlog za aretacijo. Med bolniškim dopustom v Čezsoči je 30. decembra 1930 prebegnil v Jugoslavijo, saj mu je pretela aretacija s strani fašističnih oblasti. V Jugoslaviji je v letih od 1931 do 1936 poučeval v Zagradcu pri Stični, nato je zasedel mesto referenta za šolstvo na banovini v Ljubljani, kjer je delal do upokojitve leta 1947. Prim. M. Leban, *Sivec Franc*, <http://www.primorci.si/osebe/sivec-franc/1457/> (pridobljeno 21. 5. 2015).

¹¹⁰ Nadškof Sedej je 24. junija 1915, št. 1807 v pismu ŽU v Podmelcu podelil posebna pooblastila za župnijo Tolmin Rojčevemu namestniku v Tolminu, Makucu, izven tolminske župnije pa podmelškemu župniku Kovačiču, ker je dekan zapustil župnijo in dekanijo. Že 14. julija 1915 pa nadškof Sedej v pismu št. 1986 jemlje »z zadovoljnostjo na znanje poročilo prečastitega Istega z dne 9

Na pust 7. marca so Italijani napadli Vodil vrh, a brez uspeha. Imeli so mnogo ranjencev, Avstrijci pa nobenega.

11. marca so morali proč vsi, ki niso imeli dovoljenja za bivanje v tolminski fari, posebno otroci in brezposelna mladina moškega spola.

[Napad na Mengore] 17. marca ob 7 ½ zvečer veliki napad z vpitjem »viva l'Italia« na Mengore in v vznožju Bučenice, ki je trajal do drugega dne. Avstrijci [09] so ujeli tam 450 italijanskih vojakov in dobili dve strojni puški. 18. marca spet napad na Mrzli vrh. Avstrijci prignali 150 ujetnikov in dobili dve strojni puški.¹¹¹

Pomlad je prinesla vroče boje na celotni soški fronti [Boji], kljub vsemu je italijanska armada malo napredovala, še vedno so bili italijanski vojaki novinci v vojskovanju.

[Kapela v Javorici] V Javorici so Avstrijci zgradili krasno kapelo iz trdega lesa, v Zadlaz Čadrgu pa barako kapelo.

Poročilo iz tolminske fronte: Naši vrli vojaki so odbili zopet ljuti napad na Mengore in na Mrzli vrh. Prignali so 700 ujetnikov.

Opozorilo ljudem: Izkaz, ki ste ga napravili za dobivanje žive[t7]ža od strani vojaške uprave, ga morate tako izpolniti, da navedete noter, koliko potrebuje vsak ali vsaka družina mesečno.

V tednu po IV. postni nedelji¹¹² je bivši mežnar bral maslo. [Cepljenje] Dne 3. aprila so ljudem iz Zadlaz Žabč in Ravni cepili v šoli na Perbli runje ali kozice, ljudem iz Čadrga, Zazidja, Javorce in Zastene pa v šoli v Čadrgu.

Na cvetno nedeljo ni bilo blagoslova oljk, pač, ker jih ni bilo.¹¹³

[Glavarstvo v Cerknem ljudem dajejo živež] C. kr. glavarstvo se je preselilo v Cerkno in uraduje od 8. do 12. ure in popoldne od 3. do 6. [ure].

Obvestilo ljudem: Potrebni živež boste prejemale na Fassungstelle pri Uhaču.–Obredi velikega tedna so odpadli.

t. m., št. 91, s katerim je sam naznanil, da se je prečastiti gospod dekan povrnil v Tolmin. Dokler se poštna razmere ne izboljšajo, naj ostane ta razdelitev za naprej. Razume se pa, da po povratku g. dekana te izredne oblasti preidejo nanj in se utegnejo [sic! odtegujejo?] g. du Makucu.« ŽA, Akti 1914–1919. Pod posebna dovoljenja se šteje binacija, ki jo je za vojake dovolil nadškof, razne zadeve pri zakonskih zvezah glede spregledov npr. oklicev ...

¹¹¹ To je bila 5. soška bitka, ki se je začela 11. marca 1916. Težišče napada je bilo sicer na Doberdobski planoti in goriškem mostišču, vendar je ofenziva po izgubah in nikakršnem uspehu na italijanski strani okrog 15. marca pojenjala, zato je pobudo prevzela avstro-ogrska vojska. Od 17. marca naprej je s severnega dela tolminskega mostišča napadala italijanske položaje na južnih pobočjih Mrzlega vrha in Vodela ter na Mengorah. Šesti BH lovski bataljon (7. gor. brigada) je jurišal na severozahodni del Mengor in se vrnil s 16 zajetimi častniki, 542 vojaki, 3 mitraljezi in 1 minometom. Bataljoni 1. divizije so po topniški pripravi 18. marca prodrli v Čiginj in uničili tamkajšnje ital. položaje. Italijani so bili pregnani do vasi Gabrje, s področij Vodela in z višjih delov južnih pobočij Mrzlega vrha. Ta predel je imel okoli 500 m jarkov. Avstrijci so ga v jurišu zasedli 18. marca, ko so Italijane presenetili med spanjem. K pregonu Italijanov z Vodela pa je pripomogla tudi topniška akcija v noči na 24. marec. Italijani so se umaknili na oddaljene obrambne položaje na severozahodnih pobočjih Mengor (Kalvarija), za Sleme – Mrzli – Vodil vrh pa takšna odločitev ni bila sprejeta, zato so se tu beležile velike človeške izgube. Prim. L. Galič, *Drugo leto vojne, v: Tolminsko mostišče I.*, Tolmin 2005, str. 107.

¹¹² To je bilo 2. aprila 1916.

¹¹³ To je bilo 16. aprila 1916.

Na veliko noč je bila sv. maša v Tolminu ob 6. uri zjutraj. V Zadlaz Čadrgu je bila blagoslovljena provizorična lesena cerkvena, [010] posvečena presv. Srcu Jezusovemu, ob 9. uri in nato v njej sv. maša.

[Dekan v Zadlaz Čadrgu] Gospod dekan Rojec se je preselil v Zadlaz Čadrg. Dali so mu tam skromno stanovanje.

3. maja je bil Tolmin bombardiran[?] kakor nikdar poprej. Kapelica je trpela. Arhiv zadet in Tolmin močno poškodovan. V kaplanovem vrtu 2 granati

[Makuc aretiran] 4. maja je bil na poti aretiran kaplan Alojzij Makuc, češ, da je špijon.

9. maja ponoči od 10 ½ do 12. bombardirajo. Granate so padale okoli kaplanije in po celem Tolminu. Dve osebi lahko ranjeni.

23. 7. na 6. nedeljo po binkošti je bilo v Zadlaz Čadrgu v cerkvi tole oznanilo: »Sedaj po sv. maši litanije. Popoldne ob 6. uri blagoslov. Jutri sv. Kristina, osmina po rajnki Mariji Rutar.

Torek god sv. Jakoba apost., sv. maša za faro.

Sreda, sv. Ana, sv. maša za faro.

V četrtek sv. maša v Ravnah za tamkajšnje vernike. Pripravite za sv. mašobolnike in bolehnice pripravite na sv. spoved.

[Še maša v Tolminu] Nedelja 7. pobinkoštna.¹¹⁴ Prva sv. maša v Tolminu ob 6 ½ druga tu ob 10. uri.«

Katehet Drašček je pred mesecem zapustil Tolmin.¹¹⁵ Prvi kaplan Makuz pa po zadnjem hudem bombardiranju. Tudi skoraj vsi Tolminci [t8] so šli v begunstvo v razne bližnje, a tudi oddaljene kraje. Davkarija je na Grahovem, glavarstvo v Cerknem.

Vroče poletje je prineslo vroče bitke na soški fronti. Italijanom se je posrečilo [011] zavzeti Kalvarijo nad Podgoro. [Gorica italijanska] Zato je padla 8. avgusta Gorica v italijanske roke. Ta zmaga je Italijane veliko stala in le par km so zmogli naprej od Gorice prodreti.

Na tolminski fronti so prišli do vasi Dolje. Od tam so se vili italijanski in avstrijski jarki navzgor proti Mrzlemu vrhu.

Mengore so Italijani pogosto napadali, a zavzeti jih niso zmogli, zato tudi Tolmina ne.

[Cesar umrl] Na Dunaju je 21. novembra umrl stari cesar Franc Jožef I. Ni bilo opaziti velikega žalovanja po cesarju, ki je vladal Avstriji od leta 1848. Najmanj so žalovali slovanski narodi v Avstro-Ogrski. Predolgo je ta cesar vladal.

¹¹⁴ To je bilo 30. julija 1916.

¹¹⁵ Ivan Drašček (Podgora, 12. 5. 1874–Kobjeglava, 13. 5. 1952). Posvečen je bil leta 1901. Po različnih kaplanskih mestih je leta 1912 postal upravitelj v Ročinju, naslednje leto pa kurat v Štiaku. 1925 je bil imenovan za kurata v Kobjeglavi. Po drugi svetovni vojni je bil inkardiniran v apostolsko administraturo slovenskega dela goriške nadškofije. Prim. *Necrologium* ..., str. 155.

[Cesar Karel] Avstrijski prestol je zasedel cesar Karel, njegova soproga je cesarica Cita.¹¹⁶

Upanje, da bo novi cesar se potrudil kmalu skleniti mir, je šla po vodi. Ukazujejo generali in zato vojna divja naprej.

Goriški Kras ubija slovenske fante ...

Aj Doberdob slovenskih fantov grob ...

[Novi kaplan] Tolmin je dobil novega kaplana. Ta je g. Štefan Podbršček,¹¹⁷ ki je bil kaplan v Podmelcu. Stanovanje je dobil pri Mohu v Zadlaz Čadrgu. Od tu je mogoče pastirovati ljudstvo, ki je ostalo v tolminski župniji še v svojih stanovanjih.

Ljudstvo pričenja stradati, le vojni dobičkarji so veseli in bogatijo.

[preselil] Dekan Rojec se je zadnje dni v decembru preselil na Ljubinj, da bo lažje skrbel za Ljubince in Poljubince.

[012] Leto 1917

[Nadškof v Stični] Goriški nadškof je že od spomladi 1916 v Stični pri svojih bogoslovcih.¹¹⁸

[Novo leto] Novo leto. I. sv. maša na Ljubinju ob 7 ½, druga ob 10 ½ in dekanov »ofer«. II. kaplan Štefan Podboršček mašuje v leseni cerkvi v Zadlaz Čadrgu. Tako je župnija razdeljena na dva dela.

¹¹⁶ Bl. Karel I. Habsburško-Lotarinški (Persenbeug, 17. 8. 1887–Funchal, 1. 4. 1922), je po privatnih osnovnih študijah obiskoval gimnazijo na Dunaju in nato študiral več semestrov na praški univerzi. Oktobra 1911 se je poročil s Cito Bourbon-Parma. V zakonu se jima je rodilo osem otrok. Kot zadnji prestolonaslednik je l. 2011 umrl sin Otto. Ko je leta 1916 umrl cesar Franc Jožef I., je z 29. leti prevzel tron in vodstvo monarhije. Poveljnika generalštaba Franca Konrada von Hötendorfa je odslavljal in osebno prevzel vodenje vojaških sil. Prizdeval si je, da bi monarhijo reformiral v federacijo in čimprej sklenil mir. Po prošnji za mirovno posredovanje ameriškemu predsedniku, 4. novembra 1918, je moral 11. novembra 1918 odstopiti z avstrijskega, čez dva dni pa še z ogrsko-hrvaškega trona. Razpad Avstro-Ogrske monarhije ni povzročil hudega prelivanja krvi tudi zaradi bl. Karla, ki je zavračal uveljavitev svoje oblasti s silo in orožjem. Kasneje je še dvakrat poskusil priti do oblasti tudi na Madžarskem, a je bil neuspešen. Družina je morala bežati in je preko Švice našla azil na Madeiri. Umrl je star komaj 35 let zaradi španske gripe. Sv. papež Janez Pavel II. ga je 3. oktobra 2004 razglasil za blaženega zaradi njegovega prizadevanja za mir med prvo svetovno vojno ter zaradi njegovega uredničenja katoliških načel, predvsem katoliškega socialnega nauka pri političnih odločitvah. Pozornost do vojakov in območja prizadetega v vojni se kaže tudi po obiskih cesarskega para. Prim. <http://www.habsburger.net/de/kapitel/karl-i-als-thronfolger-und-monarch> (pridobljeno 30. 5. 2015). V *Tedenskih slikah* je dolga reportaža o obisku Karla I. in Cite v Ljubljani, Postojni in na soški fronti, vendar pisec nikjer ne omenja Tolmina, ta datum obiska je 1. junij 1917, Kodermac pa omenja 5. april 1918. Prim. 13. 6. 1917, št. 24, str. 278–281. O obisku ima podobno poročilo tudi *Slovenski narod* v članku *Cesar in cesarica pri soški armadi*, 4. junij 1917, str. 1, a tudi ne omenja Tolmina. Med drugim je cesar odlikoval poveljnika soške fronte Borojeviča s komturskim križcem Marije Terezije, najvišjim vojaškim odlikovanjem monarhije.

¹¹⁷ Štefan Podbršček (Deskle, 4. 12. 1889–Ustje, 22. 10. 1955). Posvečen je bil 10. julija 1914. Po vojni je najprej upravljal Dolenjo Trebušo, od 1922 je deloval kot kurat na Kalu. Od 1937 je bil župnik v Štjaku, po vojni se je leta 1947 inkardiniral v apostolsko administraturo slovenskega dela goriške škofije. Prim. *Status* ... 1923, str. 74; *Necrologium* ... , str. 322, 447.

¹¹⁸ Nadškof Sedej se je s profesorji in bogoslovci pred vojno med drugim umaknil tudi v samostan v Stično. V ŽA hranijo več dokumentov iz tega obdobja, nekaj jih navajamo tudi v tej izdaji. Kodermac se je tukaj zmotil, saj se je nadškof po bivanju v Ravneh umaknil v Stično. Pred tem je do konca oktobra 1915 iskal primerno bivališče za bogoslovce v Ljubljani, Št. Andražu na Koroškem, Mariboru, Celju, Rimskih Toplicah (Šmarjeta), na Dunaju, a ga nikjer niso mogli sprejeti. Po posredovanju deželnega glavarja Faiduttija se mu je posrečilo, da je zatočišče našel v Stični, a šele novembra 1915. Prim. T. Simčič, *Sedejeva življenjska pot*, v: *Sedejev simpozij*, str. 55. Glej op. 187.

[t9] I. nedelja po Razgl. Gospodovem so imele novinke dekleške Marijine družbe na Ljubinju od 9. – 10. shod in pri sv. maši skupno obhajilo.

[Kolkovanje listov] Naznanilo: Po novi postavi se morajo kolkovati vsi krstni, mrliški, poročni in samski listi ne več z 1 K ampak z 2 K. Prošnje napišite natančno na papir. Molili jih bomo po sv. maši ob delavnikih in ne ob nedeljah, da ne podaljšamo maše. [Verouk] Veronauk za šolske otroke, ki obiskujejo šolo na Humu, bomo imeli tu v cerkvi ob določenih dneh in sicer za otroke, ki hodijo zjutraj v šolo, ko se bodo vračali tukaj mimo – za otroke, ki hodijo popoldan pa, ko bodo tja šli – (ker ko se vračajo, je vže tema). Priporočam vam pa, da pošljete vse šoloobvezne otroke iz Ljubinja, Poljubinja, Prapotnega in Huma. [Podpora beguncem] Ofer za begunce v Brucku iz Dolj, Gabrij, Volarjev, Selišče. Bolnike oznanite za časa, da se jih previdi. Pogosto sv. obhajilo!

[Oznanilo] Oznanilo na praznik sv. Treh Kraljev:

Danes se bere miloščina za misijone. Popoldne ob 2 ½ blagoslov – litanije M. Božje. Jutri nedelja, sv. maša ob 7 ½ in ob 10 ½. Jutri po prvi sv. maši skupno sv. obhajilo M. D. – od 9 – 10. ure shod M. Družbe, vabijo pa se vsa dekleta, da se udeleže! [013] Darovanje pri obeh sv. mašah za naše nesrečne begunce in vojne ujetnike! Sedaj po sv. maši naj ostanejo v cerkvi vsi otroci iz Ljubinja, Poljubinja in Prapotna, ki so dolžni hoditi v šolo. Vseh teh otrok je okoli 150 in sicer iz Ljubinja okoli 50, iz Poljubinja in Prapotna okoli 100. Krščanski nauk bo tu v cerkvi in sicer a) za otroke, ki so rojeni 1909, [1?]908, 1907 – ob torkih in četrtnih od 11 – 12. ure, kadar gredo v šolo na Hum; b) za otroke, ki so roj. l. 1906, 1905, 1904, 1903 – ob torkih in četrtnih od 1. – 2. pop., ko se vračajo iz šole na Humu. K pouku morajo hoditi tudi tisti, ki ne hodijo v šolo – ob sobotah in nedeljah od 1 – 2 pa ostali vže odraščeni mladeniči in mladenke do 16. – 18. leta! Ne sramujte se hoditi! Vže 2 leti tudi ni nauka, šole, redne službe božje, itd. Priporoča se vam družba sv. Mohorja!

Dobri časniki: *Bogoljub*,¹¹⁹ *Cvetje*,¹²⁰ za pobožno vzgojo, *Slovenec*,¹²¹

¹¹⁹ *Bogoljub* je v Ljubljani izhajal od 1903 do 1944. Bil je nabožni list in so ga od leta 1906 izdajali kot mesečnik. Založila ga je Kato-liška bukvarna. Že prva številka je s podnaslovom Cerkevni list za slovensko ljudstvo predstavila usmeritev poznejšega mesečnika. *Bogoljub* je bralcem prinašal informacije o dogajanju v Cerkvi po svetu, misijonih in romanjih ter s članki spodbujal sodelovanje Marijinih družb in drugih katoliških organizacij. Prim. *Bogoljub*, 8. januar 1903, št. 1, 2.

¹²⁰ *Cvetje z vrto sv. Frančiška* je bil nabožni list za člane tretjega reda sv. Frančiška – tretjerednike. Sv. Frančišek je ustanovil tri redove: prvi red (minoriti, frančiškani, kapucini), drugi red (klarise) in tretji red (za kristjane v svetu). To so kristjani v frančiškanski duhovnosti, ki živijo in posvečujejo sebe in svet, kjer živijo, v svojem stanu in poklicu ter niso člani prvih dveh redov. Njihovo vodilo, konstitucije, obrede določa in potrjuje Cerkev. Obenem so za otroke in mladino izdajali glasilo *Luč*. Prim. <http://www.ofs.si/?onas#zgodovina> (pridobljeno 19. 5. 2015). Tukaj je potrebno omeniti, da je v Tolminu tudi zaradi ozaveščenih in naprednih župnikov tradicija tretjerednikov zelo bogata.

¹²¹ *Slovenec* je izhajal od leta 1873 do leta 1945. To je bil vodilni časopis političnega katolicizma na Slovenskem in je veliko prispeval k njegovi rasti in vplivu. V *Slovenecu* so izhajali pomembni članki, resolucije slovenskih katoliških shodov, govori in programske smernice vodstva slovenskega političnega katolicizma. Vsebinsko najboljše prikaže idejni in politični razvoj slovenskega političnega katolicizma v njegovih fazah. V bolj demokratičnem ozračju razvoja SLS in pod sposobnimi uredniki (dvajseta leta) je dosegal

Domoljub,¹²² za gospodarske reči, za vojne novice itd.

Priporočam vam dobre knjige–berite jih!

[t10] Na god sv. Antona, pušč. je bila sv. maša za vse, ki kaj darujejo pred mašo.–Se je pobirala mesnina za g. dekana.¹²³

[Dekan odsoten] V tednu po 3. ned. po Raz. Gosp. ni bilo g. dekana doma, ker je šel obiskat brata sodnika, ki je nevarno obolel.

[Za begunce] Ofer za begunce in vojne ujetnike: tukaj=153.28 K–Za-dlaz=107.33 K=K 260.81.¹²⁴ Hvala lepa!

Izpraševanje za velikon. spoved se je [014] se je vršilo ob nedeljah po že leta 1915 vpeljani navadi.

Opomin: Vsi moški, ki morate k vojakom, opravite prej spoved doma!!

Od 18. februarja dalje sv. maša ob nedeljah ob 7. uri v Poljubinju–radi nevarnosti pred sovražnikom, II. na Ljubinju ob 10. uri.

[Velikonočna spoved] G. dekan je naznanil, da spoveduje vsak dan zjutraj in popoldne, kadar kdo pride, ker so izredni časi. Velikonočna spoved je bila po stanovih in sicer: en dan za žene–en dan za dekleta–en dan za fante–en dan za može.

[Dek. v Slov. narodu] Poročilo Slov. Naroda 10. 3. 1917:

»Dar za goriške begunce. Dekleta iz Ljubinja pri Tolminu so nabrale na dan 4. marca, ob priliki nepričakovanega izbruha sovražstva od strani, od katere bi se moglo pričakovati le ljubezen, znesek 26 K ter ga poklonile kot dar goriškim beguncem. Za ta velikodušni dar se Posredovalnica najtopleje zahvaljuje brdkim[sic!] dekletom.–Posredovalnica za goriške begunce.«¹²⁵

zavidljivo časnikarsko raven in v tem prekašal liberalna *Slovenski narod* in *Jutro*. V letih 1888–1896 je S izdajal prilogo *Domoljub*. Prim. J. Prunk, *Slovenec*, v: ES 11, str. 295.

¹²² *Domoljub* je bil poljuden list za podeželje. Izhajal je v Ljubljani med letoma 1888 in 1944, sprva kot priloga *Slovenca*. Od 1897 je bil samostojen list. V letih od 1909 do 1928 je bil glasilo Jugoslovanske kmetijske zveze. Do leta 1906 je izhajal dvakrat mesečno, nato tedensko. Politično je bil usmerjen bolj konservativno in protikomunistično. Spadal je med časopise katoliškega tabora. Prim. F. Filipič, *Domoljub*, v: ES 2, str. 308.

¹²³ Glej op. 99.

¹²⁴ Nadškof Sedej je 17. maja 1917, št. 1036 iz Stične naznanil: »Da bi izprosili od Boga toli potrebni in željeni mir med vojskujočimi se državami, nadalje da bi ljubi Bog nam dal letos dobro letino in slednjič da se oživita v potrjih srih krščanski duh in zaupanje na božjo previdnost, je podpisani v dogovoru z drugimi avstrijskimi škofi sklenil odrediti v svojih cerkvah devetdnevno presvetemu Srcu Jezusovemu, in sicer od 9. do 17. junija t. l. Vsak dan te devetdnevne naj se skozi eno uro nekaj govori oziroma čita o presv. Srcu Jezusovemu in pred izpostavljenim Najsvetejšim moli primerne molitve bodisi zjutraj bodisi na večer, kakor se komu zdi najbolj primerno. Tretjo nedeljo (obletnica oziroma dvestoletnica kronanja svetogorske podobe M. B.) in dan posvečenja goriške nadškofije k presv. Srcu Jezusovemu naj se daruje skupno obhajilo po omenjenih namenih. Posvečenje goriške nadškofije se ta slovesni dan ne sme izpustiti. V korist naših ubogih beguncev naj se ima v cerkvi ofer in denar pošlje podpisanemu ordinariatu.« ŽA, m. Dekanijski akti.

¹²⁵ V *Slovenskem narodu* ni možno najti omenjenega članka. Verjetno se je Kodermac zmotil v navedbi časopisa in datuma, saj je vest objavljena v *Slovencu*, 22. marca 1917, na strani 4: »Dar za goriške begunce. Dekleta iz Ljubinja pri Tolminu so nabrale na dan 4. marca o priliki nepričakovanega izbruha sovražnika od strani, od katere bi se moglo pričakovati le ljubezen, znesek 26 K ter ga poklonile kot dar goriškim beguncem. Za ta velikodušni dar se »Posredovalnica« najtopleje zahvaljuje brdkim dekletom. — Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani.«

Puellae e Ljubinj Societati Marianae nomen dare noluerund–Alii contra exercitiis spiritualibus, quae in hac eccl. filiali in Ljubinj a Dom I.–II. Quadrag. teneri deberent propter metum exercitorum et inimici Itali–Contrarii erant–– Quam par. decanus officia publica in ecclesia sine cantu tenenda decerneret, puellae (26) Lira¹²⁶ inflamantae par. dec. in folio Slov. Narod obtrectaverunt ut in hoc scriptum. At in Ecl. de hac columnia admonitae veniam rogaverunt!!¹²⁷

[015] [Veliki teden] Veliki teden se je praznoval takole:

Vel. četrtek skupno sv. obhajilo okolu 200 obh.

Veliki petek čital pasion g. kaplan Podbršček (sub missa voce, non atente [t11] nimis festinande)¹²⁸ slovensko. Improperia¹²⁹ slovensko pevci–duhovniki zase latinsko–pridigal g. dekan (ki je za nas križan bil)–Veliko soboto: Exxultet g. Podberšček »švah«, ¹³⁰ litanije slovenske, ker ne znajo pevke čitati latinsko.

Pop. ob 5 ½ je bila procesija (ker je bil dež prenehal), katere so se udeležili tu nastanjeni vojaki okolu 400 mož–tam se jim je dal blagoslov.

[Velika noč] Na veliko noč sv. maša coram Expos. Sacram. v Poljbinju na prostem, poprej »resurexit« procesija v dvorišču.¹³¹ –Udeležba velika, vojakov okoli 500 mož–oltar v cerkvi in za sv. mašo na prostem krasno napravila in okusno okinčala služabnica Kati Zavrtanik.

Pevke, dekleta iz Ljubinja, vse dni dobro pele in koralno odgovarjale.–Jedi so se blagoslavljalje–vkljub draginji in pomanjkanju je bilo videti gel kruh, gnjat, jajca itd.

Poletni čas–od 15–16. za eno uro naprej.

[Politično gibanje] Avstrijski politični močje dvigajo glave. Moč generalov upada. Slovani v Avstriji zahtevajo večje pravice. Vojaška moč v politii peša.

[Odbor za obnovo] Primorci so siti tujine. Že delajo načrte, kako deželo obnoviti. 3. aprila je bil ustanovljen odbor za obnovo Goriške in Tolminske.

[Cesarica goduje] Na god cesarice Cite 27. aprila je bila sv. maša ob 8. uri.

[016] G. dekan je močno priporočil obisk šmarnic v maju ob 7 ½.

Za mašo v čast sv. Florijanu je imela občina dolžnost dati 5 K.

¹²⁶ *Lira* je bila denarna valuta v Italiji in nekaterih drugih državah (Malta, Turčija). Ime izhaja iz latinske besede *libra*, ki je bila rimska utežna mera – 327,45 g in tudi rimska denarna enota, ki je bila razdeljena na 100 denarjev. Po vojni je bil tečaj zelo neugoden. Na zasedenih območjih, kjer se je v Avstro–Ogrski uporabljala krona, je bil tečaj 10 lir za 4 K. Kasneje se je dvignil na 6 K. Menjava denarja se je končala šele l. 1922. Prim. <http://www.geldschein.at/banknotengeschichte2.html> (pridobljeno 13. 6. 2015).

¹²⁷ Dekleta iz Ljubinja, članice Marijine kongregacije, so nabrale pri podružni cerkvi v Ljubinju na 1. in 2. postno nedeljo pri dekanovi tihi javni službi Božji po njegovi odločitvi, ob priliki nepričakanega izbruha sovraštva od sovražnikov, nasprotnikov Italijanov, 26 lir, in so bile desetega v časopisu *Slovenski narod* v članku omenjene. V članku se za to zahvaljujejo!

¹²⁸ Z mašnim glasom, ni bilo prehitro.

¹²⁹ *Improperia* pomeni porogljivo, posmehljivo. Očitno pevci niso dobro odpeli.

¹³⁰ Pri liturgiji na veliko soboto je eden od slovesnih mašnih delov tudi hvalnica luči, ki ponazarja vstalega Zveličarja in se začne z besedami *Exultet!*, kar pomeni *Veseli se!* Pevce je slabo zapel. Avtor ga je tako označil z nemško popačenko *schwach*, ki pomeni *slabo, brez moči*.

¹³¹ Sv. mašo na veliko noč so imeli po vstajenski procesiji pred izpostavljenim Najsvetejšim.

[Dekan pokvaril nogo] G. dekan si je pokvaril nogo, zato ni mogel sam pobirati listkov in obiskati družine.

[Streli na Poljubinj] Opomin: prepovedano je pobirati patrone, izstrelke.

13. maja je sovražnik tako streljal na Poljubinj, da smo morali imeti sv. mašo pod skalo–pri povzdigovanju je bil nad nami italijanski zrakoplov. Ljudje vsi preplašeni. Na praznik Vnebohoda sv. maša tudi pod skalo!

[Državni zbor] Za 31. maj je bil sklican na Dunaju državni zbor. Poslanci imajo besedo. Vsi čutijo, da z Avstrijo ne more naprej po starih tirih. [t12] Slovanski narodi so se v Avstriji dodobra prebudili. Nesrečna vojna je odprla oči. Tudi Slovenci terjajo svojo pravico.

Slovenski poslanci so na Dunaju v zbornici podali svojo deklaracijo: »V okviru Avstro–Ogrske monarhije hočemo Jugoslovani: Slovenci, Hrvati in Srbi imeti svojo državo.« [Majska deklaracija] Ta deklaracija se imenuje majska, ker je bila povedana v maju. Natančno besedilo se glasi: »Podpisani, v Jugoslovanskem klubu zbrani poslanci izjavljajo, da zahtevajo, na podlagi narodnega principa in hrvatskega državnega prava, združenje vseh pokrajin monarhije, kjer Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojni, od tuje vlade prosti, na demokratičnem [017] temelju sloneči državi pod žezlom Habsburško–lotarinške monarhije in naznanjajo, da za uresničenje te zahteve po enotnosti naroda zastavijo vse sile. S tem pridržkom se bodo podpisani udeleževali dela v parlamentu.«¹³²

¹³² Na omenjeni seji državnega zbora na Dunaju je dr. Anton Korošec 30. maja 1917 prebral majniško deklaracijo. S tem se je začelo deklaracijsko gibanje, kateremu pa je resničen razmah dal škof Jeglič. Po posredovanju škofa Jegliča, ki je bil tudi prvopodpisani, so časopisi 15. septembra 1917 objavili podporo majniški deklaraciji, predvsem *Slovenec* in *Slovenski narod*, s t. i. Ljubljansko izjavo, ki jo tukaj povzemamo iz tržaškega časopisa *Edinost*, ki jo je objavil tri dni kasneje: »Izjava kranjskih Slovencev. – *Slovenski narod* in *Slovenec* prinašata sledečo izjavo: 1.) Podpisani zastopniki Slovencev izjavljamo, da se solidarno pridružujemo državnoopravni deklaraciji Jugoslovanskega kluba z dne 30. maja t. l. Po našem živem prepričanju je bodočnost habsburške monarhije mogoča le na načelu resnične svobode narodov, a bodočnost našega naroda le na načelu združenja Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki prebivajo v naši monarhiji. Oboje, svobodo in edinstvo, pa more našemu narodu zagotoviti in ohraniti le samostojna, na načelu samoodločbe narodov zgrajena jugoslovanska država pod žezlom habsburške dinastije. Zato zahtevamo, da se čimprej izvede to jugoslovansko edinstvo in se v tem oziru zaupljivo zanašamo na očetovsko naklonjenost nositelja habsburške krone, ki je v kratki dobi svojega vladanja tolikrat posvedočil svojo pravičnost nasproti svojim narodom. 2.) Pravtako se skupno pridružujemo mirovni želji papeža Benedikta XV. Če države sprejmejo za podlago mirovnih dogovorov misli, začrtane v njegovi noti, tedaj smo prepričani, da se bo skoraj med narode vrnil mir in da bo ta mir res trajen in blagonosen v srečo narodov in držav. Vojna pa je tudi jasno pokazala, da mora na mesto sile stopiti pravica. Ideje o razoroženju, o svobodi morja, o razsodiščih, o pravičnosti nasproti težnjam narodov, so zmoglo započeti novo dobo človeštva, ko narodi ne bodo več tekmovali v politiki sovraštva in tehniki oboroževanja, marveč v mirnem delu za pravi kulturni napredek. Obenem hvaležno pozdravljamo resno prizadevanje našega vladarja, ki vse meri na to, da bi se čimprej končalo to strašno klanje in bi zopet zasijala narodom zlata zarja mira in lepše bodočnosti.« Pod njo so poleg škofa Jegliča podpisani še dr. Ivan Šušteršič – SLS, dr. Ivan Tavčar in dr. Karel Triller – NNS in Mihael Moškerc, Franc Vidic in Anton Žnidaršič – Slov. kat. delavska demokracija. *Edinost* dodaja: »Vodstvo našega Pol. društva Edinost je bilo o nameravani izjavi obveščeno in ji je pritrdilo. Ker so se tržaški Slovenci v resoluciji, sprejeti na občnem zboru pol. društva Edinost dne 28. avgusta tudi postavili na stališče deklaracije J. kl. od 30. maj. t. 1. in ker »Slov. ljudska« in Narodno-napredna po svojih somišljenikih obsezata tudi Koroško, Štajersko in Goriško, je s tem podana solidarna manifestacija vsega naroda v smislu deklaracije in je ovrženo morebitno natolcevanje, kakor da ne bi bila deklaracija izraz volje vsega našega naroda.« Škof Jeglič je sam omenil, da ni vedel, kaj bo s Slovenci, ko so se temelji avstrijske države podirali. Ko se je z vizitacije vrnil v Ljubljano, je začutil napetost in pričakovanje zaradi politične nevarnosti, saj si nihče ni upal podpreti deklaracije, zato je on pozval na srečanje predstavnike vseh strank, razen socialnih demokratov. Izjavo je na prošnjo škofa spisal dr. Aleš Ušeničnik. Soglasno so jo vsi podprli. Prim. B. Guček, *Poročanje*

[Dekan odsoten] Gospod dekan je oznanil, da mora iti nogo zdraviti, zato bo odsoten od 18. 6. do 4. 8. 1917. V tem času na Ljubinju ne bo sv. maše, v Poljubinju bo sv. maša ob nedeljah ob 6. uri.

Naznanilo v cerkvi na Ljubinju 12. avgusta: Ta teden se bo pobirala plača za č. g. kaplana v pšenici, prihodnji teden za g. dekana.

Kakor vse kaže bližamo se nevarnim dogodkom, zato pazite na svoje življenje; nevarnosti so tudi za požare, zato imejte pred hišo ali štalno sode ali kadi polne vode, da se lahko požar hitro gasi.

Kronika:

[11. soška ofenziva] Ta teden od 12. 8. 17 dalje se je razvila 11. soška ofenziva. Cel teden so naši in sovražniki močno streljali. 15. 8. praznik Vnebovzetja M. D. so udarile granate v bližino cerkve na Ljubinu [Ljubinj obstreljevan]; vse šipe so (popokale) počile, ljudje bežijo iz cerkve—pol ure kasneje je bila sv. maša na dvorišču pri Balažovih št. 25.

[Karlovo rojstni dan] 17. 8. rojstni dan presvitlega cesarja Karola I. Sv. maša na prostem; udeležili so se je vsi vojaki. Pop. letele granate v Podmelec, kjer so razrušile kaplanijo, in v Bačo.

Na Ljubinju je bila cerkev močno poškodovana, prebita nad prezbiterijem in ob listni [018] strani pri koru.

[Avstrija pripravlja ofenzivo] Začele so se velike priprave na veliko avstrijsko ofenzivo. Tolmin, Poljubinj, Ljubinj evakuirani. Ljudje so si pomagali v daljino zaledje. Bilo jim je rečeno za kratek čas, pa se bodo [t13] povrnili. G. dekan Ivan Rojec se je preselil na Bled.¹³³

Od Škofje Loke po poljanski dolini je bila napravljena železnica, ki so jo vozili konji. Tako je dotekalo veliko vojnega materjala v dolino Idrijce in Bače do Tolmina ...

[24. oktober] V zgodnjih jutranjih urah 24. oktobra na vsej italijansko-avstrijski fronti grmenje topov. Strašno je bilo to bobnenje. Pričela je avstrijsko-nemška ofenziva. Kmalu je bilo jasno, da je glavna vojaška moč v odseku Tolmin in odseku Bovec. Bliskovito je bila fronta predrta. Kobarid zavzet, av-

medijev ob smrti škofa Antona Bonaventura Jegliča, v: *BV 73* (2013), št. 1, str. 100–101. *Edinost* tako poroča 12. aprila 1918, str. 2: »Jugoslovanskemu klubu so došle sledeče izjave za deklaracijo: 1. Po prečistitem dekanu g. Rojcu iz Tolmina je vposlalo 1114 oseb vseh podobčin župnije Tolmin izjavo z dne 31. januarja 1918 za majniško deklaracijo jugoslovanskega kluba in sicer podobčine: Zadlas-Žabče 118, Žabče 60, Čadrag 106, Ravne-Žabče 56, Zadlas-Čadrag 114, Ljubinj 127, Poljubinj in Praprotno 282, Zato Tolmin 104, Tolmin 108.«

¹³³ Nadškof Sedej je v pismu št. 1070, z dne 2. novembra 1917 iz Zatičine (Stična) pisal: »Prečastitemu župnemu in dekanskemu uradu v Tolminu, sedaj na Bledu. Odgovorjaje na tamkajšnji dopis z dne 23. oktobra t. l. št. 233 nalaga podpisani, da prvi g. dekan tolminski najprej obišče svojo župnijo in dekanat, da se prepriča o razmerah in potrebah nastalih po osvoboditvi goriške dežele in o tem podpisanemu sporoči. Odkar g. dekan ni več stalno na Dunaju, ne more biti delegat dunajskega odbora za begunce in tega podpisani tudi pri sedanjem položaju, ko je doma toliko potreb, ne more dovoliti, kljub ministrstvu za notranje zadeve. Šele, ako mu pozneje ostane kaj časa, sme g. dekan nekatere begunce obiskati.« ŽA, m. Dekanijski akti.

strijske čete že opoldne na Ježi nad Volčami in na Kolovratu. In šlo je naprej hitro in urno v Čedad, v Gorico, v Videm in dalje do Pijave.

[Po predoru fronte] Jože Abram,¹³⁴ kurat v Oblokah in Venc[č?]eslav Bele,¹³⁵ vikar na Ponikvah, sta šla že v prvem tednu te italijanske strašne polomije skozi Volče na Kolovrat. Kaj vse sta videla: povsod trupla vojakov, trupla konj in mul, povsod razmetane puške, čelade, šrapneli, granate, ročne granate, plinske maske, sedla, krampi, lopate, torbe, kruh, konzerve, alpski klobuki, kape, hlače, bluze ... in onstran pod Ježo in Kolovratom, kanoni, strojnice, vozovi, [o18] municija ... Kupi mrtvih, kupi pušk, čelad, oblek ... Hodila sta počasi, gledala molila de profundis in pater noster in requiem eternam ... in škropila, škropila z blagoslovljeno vodo. Smrad, grozoten zrak ...¹³⁶

[Kodermac tol. kaplan] Novi tolminski kaplan Alojzij Kodermac, ki je nekaj mesecev kaplanoval v Poljanah nad Škofjo Loko,¹³⁷ je pripovedoval, kako je potoval v Gorico in v Brda že v prvi polovici novembra in kaj je vse na tem potovanju doživel predno je došel v Neblo na svoj dom. Na povratku se je srečal na postaji v Ljubljani z nadškofom Sedejem in od njega zvedel, da je imenovan za kaplana v Tolminu in naj se potruži, da čimprej nastopi službo v Tolminu. Tam se je srečal v hiši podžupana Bravničarja z dekanom Rojcem, ki je ravno takrat prišel pogledat v Tolmin in odredil čiščenje župnišča, da bi se mogel vrniti v Tolmin. Skuaj sta šla na postajo v Podmelec in se odpeljala na Bled, Kodermac drugi dan peš v Poljane, ker vlak proti Ljubljani ni vozil civiliste.

[Odbor za vrnitev beguncev] Za vrnitev beguncev je bil ustanovljen poseben odbor. Častni predsednik temu odboru je bil goriški knezo–nadškof dr. Franči[t14]šek Sedej, ki je še vedno bival v Stični na Dolenjskem. Vseh goriških beguncev je bilo 62.000.

[Begunci se vračajo] Bližnji begunci so se hitro vračali na svoje domove. Žalostni so bili pogledi [o2o] na te zapuščene domove, v katerih so gospodovali vojaki in katere so poškodovale granate ali celo do tal porušile. A ljudje veseli, da so spet doma. Vsaka luknja jim je bila dobra za stanovanje. To je bilo dobro, da je bila zima v decembru kar mila.

¹³⁴ Jože Abram (Štanjel, 2. 2. 1875–Ljubljana, 22. 6. 1938). Posvečen je bil 13. julija 1899. Službo je opravljal na različnih mestih v Posočju: kaplan v Bovcu, vikar v Trenti, kurat v Novakih in Biljah. Od 1918 do 1929 je bil župnijski upravitelj na Mostu na Soči. Do 1936 je bil kurat na Pevmi. Pisal je o ekonomski in socialno–krščanski problematiki ter ostal povezan z različnimi osebnostmi političnega in kulturnega življenja v Gorici in tudi v Kraljevini Jugoslaviji. Za svoje duhovniško služenje je bil imenovan za papeškega kaplana. Prim. *Status* ... 1923, str. 93; *Necrologium* ..., str. 195.

¹³⁵ Venčeslav Bele (Kojso, 25. 6. 1887–Gorica, 19. 12. 1938), župnik in dekan v Kanalu, je bil posvečen leta 1911. Od 1914 je bil vikar na Ponikvah, od leta 1922 pa župnik v Kanalu. Leta 1935 je bil imenovan za papeškega kaplana. Prim. *Necrologium* ..., str. 387.

¹³⁶ To so molitve iz pogrebne obreda: *De profundis* pomeni *Iz globočine*, to je psalm 129, ki se je molil takoj na začetku obreda. *Pater noster* je molitev *Očenaš*, *requiem eternam* pa je molitev, ki zaključuje obred *Gospod, daj jim večni pokoj in večna luč naj jim sveti, naj počivajo v miru*. Prim. *Rimski obrednik*, Ljubljana 1932, str. 169–185.

¹³⁷ Njegova kaplanska služba v Poljanah je zabeležena tudi v *LŠL* 52 (1917), št. XII, str. 136: »Nameščen je bil Alojzij Kodermac (iz goriške nadškofije) kot kaplan v Poljanah.«

[Dekan Rojec spet v Tolminu] Gospod dekan Ivan Rojec se je sredi decembra vrnil v Tolmin. Župnišče je bilo precej pokvarjeno. Dobro je bilo, da je streha rabila le malo popravka. Za prvo silo je bila pisarna dobra za urad, jedilnico in spalnico, klet pa za kuhinjo in za spalnico služabnici. Težak je bil začetek. Tudi cerkev se je dalo za silo hitro urediti za maševanje.

[Kaplan Podbršček premeščen] Kaplan Štefan Podberšček je bil imenovan za župnega upravitelja v Dolenji Trebuši. Ves čas tolminskega službovanja, to je od 1. novembra 1916 do konca leta 1917 je stanoval v Zadlazu h. šte. 24. pri Blažu Rutar.

[Novi kaplan nastopil službo] Novi kaplan Alojzij Kodermac je prišel v Tolmin 28. decembra 1917. Par dni prej so mu iz Poljan pripeljali nekaj živeža in njegovo skromno prtljago. Prve dni je bival skupaj z dekanom v edini dobri dekanovi pisarni.

Priprave za obnovo dežele so se pričele že v decembru. Tolminsko županstvo je že v decembru spet uradovalo v Tolminu pod vodstvom podžupana Bravničarja. Tolminski župan Cirenfeld se ni povrnil v Tolmin.

[Mons. Kragelj] Bivši dekan monsig. Jožef Kragelj je živel [021] v Ljubljani. Dekan Rojec ga je ob raznih prilikah obiskoval, da sta se v marsičem pogovorila, največ o navadah v tolminski župniji, o cerkvenem življenju itd. Tudi drugi gospodje so ga večkrat obiskali, med temi kobariški dekan Peternel, župnik Kragelj iz Podbrda.¹³⁸ V tem letu je hudo bolehal in še domotožje ga je taralo. Ni mogel pozabiti Tolmina in cerkvene hiše, kjer si je uredil stanovanje in hišno kapelico za svoj starostni počitek, a vojna ga je pregnala, da je begunec živel v Ljubljani. Tu so ga tudi razni ljubljanski gospodje obiskovali, zelo pogosto p. Placit.¹³⁹ –Bolezen [t15] se mu je stopnjevala in vedno bolj je hiral kljub dobri negi svojih služabnic N[M?]ance in Terezije. [Mons. Kragelj umrl] Pokrepčan s svetimi zakramenti za umirajoče je 16. avgusta 1917 mirno v Gospodu zaspal.

H pogrebu monsignorja Jožefa Kraglja je prišlo več tolminskih in volčanskih beguncev, ki so živeli raztreseni po kranjski deželi. Ni bilo lahko, a potrudili so se počastiti svojega nepozabnega dekana in Volčani svojega spoštovanega domačina. Imel je lep, dostojen pogreb. Bil je za Tolmin zaslužen mož. Počivaj v miru gospod dekan.

Monsignor Kragelj Jožef, Volčan, je že od svoje mladosti dobro poznal Tolmince. Zato je bil pravi in primerni duhovnik za tolminskega župnika in dekana. Dekanoval je v Tolminu od leta 1877 do 1914. [022] Bil je skrben župnik

¹³⁸ Valentin Kragelj (Sv. Lucija/Most na Soči, 3. 2. 1866–Velike Žablje, 31. 3. 1931), je bil posvečen leta 1890. Bil je kaplan v Bovcu, nato vikar v Trenti, od leta 1899 je bil župnik v Podbrdu. Leta 1921 je stopil v pokoj. Prim. *Necrologium* . . . , str. 110.

¹³⁹ Placid Fabiani (Novo mesto, 25. 12. 1846–Ljubljana, 13. 3. 1925), v mašnika je bil posvečen 9. julija 1870. Prim. *Letopis Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana 2000, str. 244 (dalje: *Letopis*). Bil je šestkrat provincial in petkrat generalni vizitator. Ob smrti je bil star 78 let, redovnik je bil 60 let. Zahvala p. Janezu Papi za biografske podatke.

in skrben dekan. Veliko načrtov je imel za podvig tolminske cerkve in župnije. Podporo za versko življenje v fari je imel v tretjerednicah, ki so bile številne. Tretjerednikov je bilo malo, a ti so bili podjetni, najbolj brata Franc in Pepi Klinkon, urarja in organista. Trg Tolmin je bil liberalen, kakor so bili vsi trgi na Primorskem. Zato je bilo težko dvigati versko življenje. Okoliške vasi so pa bile dobro verne, velik kontrast tega. Trg je bil pač pod vplivom glavarjev, sodnikov, davkarjev in uradnikov, notarjev, advokatov. Ti navadno niso bili globoko verni. Velika izjema je bil notar Premerstein, velik in resnični prijatelj dekana Kragla. Ni bilo lahko župniku služiti tem tržškim Tolmincem. Kragel je znal ravnati z njimi in jim je bil prizanesljiv, čeravnoso mu velikokrat nagajali in najbolj pri zidavi cerkvene hiše. Kragelj se v politiko ni rad mešal. Načrt, da bi prezidal in povečal farno cerkev, se mu ni posrečil, ker je vedno naletel na tolminska gluha ušesa. Le s cerkveno hišo, kljub mnogim nasprotovanjem, je imel uspeh.

Kragel je bil dober katehet, otroke je močno ljubil. Spisal je tudi dve knjižici katehez. Za tisti čas izvrstno delo. Kot krajevni nadzornik je močno skrbel za šolstvo. Do svojih sodelavcev kaplanov je bil dober in prijateljski. Bil je v vsem pravi mož za Tolmin.

[023] 1918 Na novo leto so se znašli v Tolminu kar štirje duhovniki: II. kaplan Alojzij Kodermac, II. bivši kaplan Štefan Podberšček, I. [t16] Leto 1918 kaplan Alojzij Mekuz in dekan Ivan Rojec.

Od 8. ure do zadnje maše je bilo izpostavljeno sv. R. Telo, da so verniki molili in prosili za blagoslov v novem letu. Ob 9. uri in 9 ½ sta bili tihi maši. Ob 10 ½ pridiga in ofer za dekana. Nato slovesna sv. maša. Asistirala sta Podbršček in Kodermac. Popoldne ob 2 ½ blagoslov.

Gospod Makuz se je oglasil ta dan v Tolminu le mimogrede. Šel je namreč v Marijino Celje nadomestovat g. vikarja, dokler se isti ne vrne iz italijanskega jetništva.

2. I. je bil lep pogreb Janeza Lužnik iz Poljubinja. –Dekan je imel ta dan nagovor na italijanske ujetnike.

[Obiski] 3. januarja so bili na obisku v farovžu: Karol Reja,¹⁴⁰ kaplan v Kobaridu, Anton Pisk,¹⁴¹ kurat v Lomu, novoimenovani namestnik kurata na Libušnjam, Valentin Batič,¹⁴² vikar iz Pečin.

¹⁴⁰ Karol Reja (Biljana, 7. 2. 1888–Gorica, 29. 4. 1959). Posvečen je bil leta 1913. Po vojni je bil upravitelj v Breginju in Dolenji Trebuši, leta 1927 pa je bil imenovan za župnika v Ročinju. Po letu 1947 se je odpovedal župniji in bil imenovan za župnika na Rupi. Prim. *Necrologium* ..., str. 140.

¹⁴¹ Anton Pisk (Pečine, 20. 1. 1886–Kanal, 28. 10. 1944). Posvečen je bil leta 1910. Med drugo svetovno vojno so ga partizani ponoči odpeljali. Po njihovem poročilu naj bi tragično končal 3. januarja 1945. Če prezremo njihovo precizno poročilo z datumom njegove smrti, obstaja še vedno datum njegovega izginotja (28. oktober). Leta 1929 je iz zdravstvenih razlogov zaprosil za predčasni dopust. Od 1943 je bil upravitelj v Kanalu. Prim. *Necrologium* ..., str. 328.

¹⁴² Valentin Batič (Črniče, 8. 2. 1874–Slap, 21. 2. 1956). Posvečen je bil 22. julija 1900. Od leta 1922 je bil župnik v Podbrdu. Po krat-

Na novo leto je obiskal g. dekana preč. g. Anton Rutar, ekonom centralnega semenišča v Gorici.

[Podberšček odšel] Dne 4. januarja 1918 je odšel dosedanji II. kaplan č. g. Štefan Podberšček na svoje novo službeno mesto. Ta dan je bil I. petek meseca in je bilo pri sv. obhajilu okoli 50 oseb.

V jutrih prvega tedna novega leta je bil hud mraz.

Na I. nedeljo po novem letu (6. I.) je bil po [024] zadnji sv. maši shod Marijine družbe.

[Kodermac obiskal svoj dom] 5. januarja je šel kaplan Kodermac obiskat svoje stariše v Neblo. Od tam je pripeljal v Tolmin v četrtek večer (8. I.) nekaj živeža, vino, 30 kg mila in še druge potrebne reči. Z njim sta prišla oče in brat. Težka je bila ta pot, ker so bile ceste ledene in vola nista bila kovana za take ceste.

[Vojaške podpore] Oznanjeno je bilo: Vsi, ki imate pritožbe radi vojaške ali begunske podpore oglasite se pri vlč. g. dekanu ob 9. ure in dalje, a le ta teden, ker pozneje dekan nima več časa za take zadeve. Prinesite vse papirje s seboj. – Prosimo, da nam naberete kaj petroleja za večno luč. Priporoča se vam, da pristopite k sv. obhajilu, sorodniki, ko je osmina, obletnica ali sv. maša po Vaših rajnih ter jo darujete za nje.

[Ruski ujetniki] Ponedeljek 7. I. so prišli k sv. maši vojni ujetniki ruski [t17] (pravoslavni), ki so praznovali božične praznike, so tudi malo peli po sv. maši, njih basi so mogočno grmeli, zares lepo rusko petje. – [Obiski] Zvečer so došli mimogrede na obisk č. g. Pavel Jelovčan,¹⁴³ kaplan v Podbrdu, ki si je ogledal svojo novo službo na Livku in vlč. g. kaplan iz Sorice g. Mikuž.¹⁴⁴ Isti večer došel tudi č. g. Alojzij Makuz iz Marija Celj nad Kanalom ter bil tu četrtek in petek.

Iz oznanila: Ta teden smo prejeli 120 K v dar za popravo cerkve – hvala lepa, ter se še priporočamo.¹⁴⁵

kem upravljanju Vrhpolja je bil leta 1937 imenovan za župnika na Slapu. Po vojni se je inkardiniral v apostolsko administraturo slovenskega dela goriške nadškofije. Prim. *Necrologium* ..., str. 70, 410–411.

¹⁴³ Pavel Jelovčan (Dolenja Žetina, 22. 1. 1888–Livek, 25. 9. 1929). Posvečen je bil leta 1914. Najprej je bil imenovan za kaplana v Podbrdu, od leta 1918 pa za kurata na Livku. Prim. *Necrologium* ..., str. 293.

¹⁴⁴ Metod Mikuž (Prečna, 22. 12. 1909–Ljubljana, 9. 4. 1982), duhovnik in zgodovinar. Med NOB je bil verski referent, član plenuma OF, SNOS in član AVNOJA. Po vojni je zapustil duhovniški poklic in bil izvoljen za zveznega poslanca. Napisal je več knjig s področja slovenske zgodovine po prvi svetovni vojni in bil predavatelj na FF, zapustil je duhovništvo in povsem podlegel marksistični ideologiji. Prim. M. Stiplovšek, *Mikuž Metod*, v: *ES 7*, str. 139–140.

¹⁴⁵ Civilni komisar Giordano je poslal dvojezični dokument, št. 2325, 25. 11. 1921 glede popravila cerkva: »V svrhu izognitve neprijetnih posledic se mi zdi umestno Vas opozoriti, da so vse cerkve antične in moderne, oficirane in ne oficirane – kot spomeniki – pod neposrednim varstvom urada za Lepe Umetnosti v Trstu in da se ne sme izvršiti na njih nikaka izprememba brez njegovega privoljenja. Postave glede antičnih predmetov in lepih umetnosti razširjene z odlokom (z dne 19. septembra 1921 št. 1389) tudi na Novo Pokrajino so v tem oziru izredne jasnosti in ne dopuščajo nikakega prestopka.« ŽA, Akti 1914–1919.

Opomba: v tem tednu so nas obiskali: dva beneška duhovnika, č. g. Matelič iz Volč, g. Pisk iz Libušenj, nemški vojni kurat Adolf Adis [025] iz Württenberškega,¹⁴⁶ rojak p. Anselma Werner.¹⁴⁷

[Odpustitev od vojaške službe] Dekanovo opozorilo: Vsi, ki imate svoje ljudi pri vojakih, in ki so kmetje, zidarji, kovači, in splošno rokodelci, naznanite njih natančen naslov, kakor jim pišete, in leto rojstva ter prinesite na papirju zapisano prihodnjo nedeljo. To se bo rabilo, ker se bo delalo prošnjo, da se oprosti kolikor mogoče mož vojaške službe, ali pa da bodo premeščeni v te kraje, kjer se jih bo potrebovalo za delo na polju in pri popravi potrebnih hiš in barak. Vendar pa ne mislite, da bodo vsi oproščeni, ker vojske ni še konec. Vse to rabi Viktor Prezelj,¹⁴⁸ pod čigar vodstvom se bo tukaj zidalo.

¹⁴⁶ Morda gre za župnika Adolfa Adisa (1873–1963), ki je zabeležen v seznamu dušnih pastirjev župnije Sv. Barbare iz Stuttgart-Hofna. Tam je bil ustanovil mladinsko združenje, zgradil vrtec, poleg tega je podpiral tudi katoliško združenje delavcev. Ustanovil je tudi združenje mater, ki se je kasneje preimenovalo v Žensko zvezo. Poživil je tudi Marijino kongregacijo deklet. Leta 1924 je bil imenovan za častnega meščana Hofna. Prim. http://www.st-barbara-gemeinde-stuttgart-hofen.de/ki_pc_pfarer_in_hofen_tabellarisch.php; <http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Stuttgart-Hofen.html> (pridobljeno 29. 5. 2015). Obisk je bil verjetno drugi teden v januarju 1918. Na prošnjo za potrditev podatkov ali kakšne dodatne biografske podatke o župniji sv. Barbare žal ni bilo odgovora.

¹⁴⁷ Anselma Wernerja najlepše predstavi pisec v reviji *Novi čas*, 11. oktober 1912, str. 2, v članku *Stvaritelj njegov je vlč. g. P. Anselm Werner iz benediktinskega samostana v Sekovem na Zgornjem Štajerskem*. Veleučeni gospod je bil rojen meseca aprila 1875 na Wirttemberskem v Nemčiji, kjer pa je ostal le do svojega trinajstega leta. Zgodaj je že stopil med redovnike sv. Benedikta, med one redovnike, ki že skoraj 1400 let služijo Bogu, vsestranskemu blagostanju človeške družbe ter vedi in umetnosti. Ta red je bil, ki je velik del narodov naše Evrope privel iz poganstva h katoliški veri, ki je te narode povzdignil iz divjaškega življenja na visoko kulturno stopinjo, ki je med njimi stoletja delal na polju vzgoje, vede in umetnosti. Član tega nad vse zaslužnega, v zapadni Evropi najstarejšega reda je tudi vlč. g. P. Anselm Werner, ki se je pred štirimi leti in pol dal kot arhitekt našemu prevzv. kneznadškofu na razpolago! Njegovo ime je bilo sicer pri nas neznano, a slovelo je že drugod. Naš g. pater je že od nekdaj kazal posebno nagnenje in nadarjenost do stavbinske umetnosti. V tehniki se je izučil pri učenem sobratu v benediktinskem samostanu. Potem se je sam z zasebno pridnostjo dalje izpopolnjeval, tudi tedaj, ko je študiral v Monakovem na Bavarskem. Deloval je po završitvi svojega učenja, pri nekem arhitektu, da bi dejanski izpoznal, kako se stavbinska dela izvajajo. Prvo delo, ki ga je sam po lastnih načrtih izvršil, je ljudska šola v Sekovem, to delo je izvršil l. 1900, ko je bil še diakon. V l. 1902 do 1904 je bil na Bavarskem; kjer je v družbi z drugim arhitektom ob Starnbergovem jezeru izvršil velik samostan za misijonske sestre; poslopje, ki bo večje, kakor bo naše novo deško semenišče. V l. 1905 in 1906 je izgotovil sam v Ettalu blizu Oberammergau-a južno od Monakovega velik zavod za 200 gojencev. Poslopje je sezidano v slogu, ki je bil za časa Napoleona v navadi. Kmalu potem je izvedel v samostanu na Nonenbergu v Salzburgu električno napeljavo. Prišel je potem v Trst, kjer ie izdelal velike načrte za samostan benediktink v Trstu. Istodobno je priredil podrobne načrte za novo cerkev na Trstau. Iz Trsta je prišel v Gorico, kjer biva že od l. 1908. Tu je vodil vse delo pri stavbi novega deškega semenišča. Vsi črteži so njegovi, tudi črteži stebrov in slopov, tudi črteži vseh okrasov, vse, kar vidiš v novih prostorih. je plod njegovega uma a tudi postanek njegovega vednega osebnega nadzorovanja. Hkrati pa ie v času svojega bivanja v Gorici izoršil kapelico in sobano za razvedrilo in zabavo v duhovskem domu v lki pri Opatiji ter načrte za eno najlepših in največjih cerkev v Ljubljani. Ta cerkev bo posvečena sv. Jožefu ter bode last jezuitov. Sezidana bo na način, kakor so zidali cerkve v 13. stoletju, kjer opažanjo prehod med romanskim in gotskim slogom ter bo že tekom prihodnjega leta gotova. — Toda v istem času je izgotovil tudi še načrte za novo bogoslovno semenišče v Celovcu, in njegovi načrti so bili sprejeti in odobreni. — To je torej mož, ki je zidal poslopje našega deškega semenišča. Arhitekt, ki ne izdeluje načrtov za poslopja, kakor jih vidiš pri vojašnicah in žal tudi pri drugih javnih, tudi šolskih poslonpjih. amnak ki izdeluje stavbc-umtvore, kakor ti pričajo pogladi na njegova dosedanja dela, in kakor Ti priča še najlepše pogled na stavbo našega malega semenišča.

¹⁴⁸ O Viktorju Prezljju žal (še) ni bilo mogoče najti več podatkov. Obstaja oseba z istim imenom, ki je bila rojena leta 1924, kar pomeni, da bi bil omenjeni lahko njegov oče. Doma je bil iz Raven pri Cerknem. Izšolal se je za krojača in bil tudi aktiven kulturni delavec v lokalnih kulturnih društvih. Prim. I. Leskovec, *Prezelj Viktor*, v: *PSBL*, zv. 3, str. 784.

[Dekan v Kobaridu umrl] 31. januarja je bil pogreb č. g. dekana v Kobaridu Jur. Peternela;¹⁴⁹ navzočih je bilo 13 duhovnikov – pokopaval je Ivan Rojec dekan.

Na svečnico je prišel k dekanu č. g. Anton Rutar, ekonom gor. centr. semenišča. Ob 3. po polnoči se je oglasil v župnišču g. Jos. Abram iz Oblok. 3. II. je bil tu g. Sok¹⁵⁰ iz Jagršč.

Ker ni bilo še šole, je bil pouk krščanskega nauka v cerkvi za otroke iz Tolmina, Zatoľmina, Žabč, Poljubinja in Ljubinja. Verouk je bil trikrat v tednu.

[Župnik Matelič] Volčanski župnik g. Alojzij Matelič je prišel iz Brucka, a Volčani ga niso hoteli, zato se je volčanski fari odpovedal. Nadškof ga je poslal v Kobariški kot. Upraviteljstvo Volč je dobil dekan Ivan Rojec. Volčani so imeli v šolski sobi v Volčah nedeljsko mašo, katero je opravljal tolminski kaplan Kodermac

[026] [Nadškof v Gorici] Knezo-nadškof dr. Frančišek B. Sedej se je 15. marca vrnil v Gorico.¹⁵¹ [t18]

Tudi letos je bil vpeljan poletni čas od 15. aprila do 16. septembra.

[Velikonočna spoved] Za velikonočno spoved je bilo urejeno tako, da sta dekan in kaplan spovedovala vsak dan od 6. ure zjutraj in od 3. ure popoldne in sicer I. teden žene in dekleta, II. teden moške in mladeniče. To se je vršilo v postu po IV. nedelji. Šolski so imeli spoved šele po veliki noči.

Po nadškofovem naročilu je bilo na oljčno nedeljo od prve do druge sv. maše izpostavljeno Sv. Reš. Telo, da so verniki prosili Boga za konec vojske. [Mohorjeva] Knjige Družbe sv. Mohorja so vendar prišle.

Zadnji trije dnevi vel. tedna in velika noč so bili po običaju pobožno praznovani.

V tednih po veliki noči se je dekanu posrečilo, da je dobil nekaj mož, da so cerkveno streho popravili, da ni več puščala in tudi pot na pokopališče je bila popravljena, [Poprava župnišča] ljudje so tudi grobove očistili in popravili.

V cerkvi je vpeljal dekan ljudsko petje, saj Zatoľmin in Poljubin in druge vasi so imele dovolj pevk. G. dekan je vodil v petje dekleta Marijine družbe.

[Sprejem v Marijino družbo] Po dveletni pripravi je bila v Tolminu ustanovljena dekliška marijina družba. Od 1. do 5. maja so bile za dekleta duhovne

¹⁴⁹ Jurij Peternel (Novaki, 23. 4. 1844–Kobarid, 29. 1. 1918). Posvečen je bil leta 1868. Pastoralno delo je začel kot kaplan v Bovcu, nato v Borjani, kot župnik v Breginju od leta 1879. Od leta 1892 je bil župnik in dekan v Kobaridu. Med drugim je bil tudi šolski nadzornik in je prejel prestižno priznanje *Crux Aurea cum corona pro meritis*, ki ga je kralj podeljeval duhovnikom za bogato pastoralno delo. Župnik je ostal tudi skozi vojno do oktobra 1917, ko ga je vojaški škof Bartolomasi imenoval za vikarja z določenimi privilegiji za pastoralno oskrbo italijanske vojske na okupiranem območju Posočja. Podrejen je bil direktno sv. sedežu. Prim. *Necrologium* ..., str. 46.

¹⁵⁰ Anton Sok (Kred, 3. 1. 1880–Dolenja Trebuša, 30. 3. 1948). Posvečen je bil 31. 7. 1904. Kot župnik v Jagrščah je naveden tudi v *Statusu* iz l. 1923, 55. Leta 1923 je bil imenovan za župnika v Gornji in Dolnji Trebuši, kjer je trpel zaradi fašističnega nasilja in bil tudi zaprt, po posredovanju nadškofa Margottija pa je bil izpuščen. Prim. *Necrologium* ..., str. 107.

¹⁵¹ T. Simčič omenja, da se je nadškof vrnil v Gorico šele 17. 3. 1918. Prim. *Sedejeva življenjska pot*, str. 57.

vaje, ki jih je vodil pater lazarist dr. Anton Zdešar.¹⁵² V nedeljo 5. maja pri zadnji sv. maši je bil [027] slovesen sprejem novink v Marijino družbo. Sprejetih je bilo 73 deklet. Ta dan je bil dekan izredno vesel. Lep je bil sprevod lepo oblečenih deklet v procesiji iz farovža v cerkev in enako po končani slovesnosti v farovž. Kakor povsod je tudi v Tolminu imela Marijina družba svoje sovražnike, kljub temu je veliko deklet stopilo v to družbo in so si pridobile spoštovanje.

[Križev teden] Križev teden so bile procesije: v ponedeljek proti Poljubinju čez most. V torek proti Zatolminu in v sredo k sv. Urhu in nazaj. Na vnebohod je bila procesija po polju ob 9. uri in nato peta sv. maša.

[Dekan sprejema] Dekanovo oznanilo v cerkvi:

Ker nam vsled preobilnega dela in nepotrebne nadleže od strani ljudi primanjkuje časa za naša stanovska opravila, se vam naznanja, da g. dekan sprejema ljudi od sedaj [t19] dalje samo ob torkih in petkih dopoldne [Verouk in previdenge] Tudi previdenge bolnikov je treba urediti. Ako je v kaki občini več bolnikov ter je treba enega nevarno bolnega previditi, ponudite se še drugim bolnikom ali starim, da obenem tudi za nje prinesemo Sv. R. Telo. Ker ima g. kaplan ob ponedeljkih, četrtnih in sobotah v cerkvi krščanski nauk ob sredah pa v šoli na Perbli, poskrbite, da ob takih dneh ne bo prevideng, ako ni sila, ker drugače odpade verouk, ali pa morajo otroci čakati. Moramo vse urediti in potrpeti, ker ni duhovnikov–tudi ako bi [028] prišel še en kaplan ni stanovanja, pa tudi drugače je težko.

Župnišče je bilo za silo popravljeno, da je lahko sprejemalo tudi goste. Kaplan je imel svojo sobo v župnišču, a je začel pripravljati si stanovanje v cerkveni hiši, ki naj bo za naprej stanovanjska hiša za kaplana. [Stanovanje za kaplana] Deske je vlačil iz jarkov na gradu, kmalu je imel v hiši zasilno stanovanje. Za služabnico mu je prišla sestra Genovefa.

[Sv. R. Telo] Za praznik Sv. R. Telesa je bila procesija z Najsvetejšim v bližini cerkve. Postavljeni so bili oltarji, kjer so bili peti evangeliji po navadi te procesije. Letos devetdnevica v čast presv. Srcu Jezusovemu. Na praznik Srca Jez. je bila slovesna molitev za mir.

Prvo sv. obhajilo je bilo na praznik Petra in Pavla.

[Odbor za prehrano] Gospod dekan je iztopil iz odbora za prehrano, ker ima preveč dela v dušnem pastirstvu ter noče imeti neprijetnosti od nekaterih ljudi, ki kričijo.

¹⁵² Anton Zdešar (Horjul, 11. 1. 1871–Jastrebarsko, 18. 4. 1945), lazarist, duhovnik, ki je izdal več knjig. V Gradcu je bil posvečen leta 1896. Proti koncu vojne je bil pregan na Hrvaško, kjer je umrl ob letalskem napadu. L. Gajšek, *Slovenska provinca misijonske družbe*, Ljubljana 2009, str. 435.

[Kromopir kradejo] Na osmo nedeljo po binkoštih¹⁵³ je bilo tudi sledeče opozorilo: Veliko ljudi se pritožuje, da nekateri kradejo na polju krompir itd. Res je, da nekateri trpe pomanjkanje, vendar pa krasti ne smete. Pomislite, koliko stroškov, dela in skrbi terja sedaj obdelovanje polja in potem pride še tat in pokrade. Koliko jeze in preklinjanja. Krasti je greh tudi sedaj.

Volčanom se naznanja, da oskrbujemo mi iz Tolmina celo faro volčansko, dokler ne [o29] pride tja drugi g. župnik, ker se je dosedanji gospod odpovedal župniji. Zato se vam priporoča, da se poslužujete tu pri nas vseh duh. milosti sv. maš, sv. spovedi in sv. obhajila; enako za previdengo bolnikov. Ko se bode tam postavila kaka baraka za cerkev, bode tam sv. maša.

[Na starem glavarstvu posvet] Podžupani vseh naših občin pridite poju-tranjem torek ob 9 ½ [t20] na posvetovanje o obnovitvi, o polju, živinoreji, o beguncih, ki bo v hiši na starem glavarstvu. Pride več gospodov iz Gorice in tuk. krajev.

[Imenovanje kaplanov] II. kaplan Alojzij Kodermac je bil imenovan za I. kaplana v Tolminu, 8. julija 1918, za II. kaplana pa Franc Kandus.¹⁵⁴ Kodermac že stanuje v cerkveni hiši novi kaplaniji, s svojo sestro.

[Oznanjevanje sv. maš] Na 9. ned. po bink.¹⁵⁵ so bile v oznanilu te pripombe: Naznanja se vam, da se oznanjajo samo naslednje sv. maše: obletnice, osmine po rajnih – maše za bratovščine, n. pr. rože rožnega venca, za Marijino družbo – za občine, drugih maš se ne oznanjuje. Za vse te maše se oglasite pri g. dekanu, ki potem vse določi, kdaj se sv. maše naznani in opravijo. Ako imate posebne želje in hočete imeti sv. mašo obrnite se na g. dekana ali gg. kaplane, toda take zasebne maše se ne oznanjajo. [Pogrebi] Pogrebi naj bodo malo bolj dostojni – ni žive duše, ki bi spremljali mrliča – ne za križ ne za druge potrebe. Kadar je pogreb ali osmina, ali obletnica, pridite k sv. maši, [o30] pa tudi k sv. obhajilu in darujte za rajnega. K sv. obhajilu pridite čisti, umiti, ne zamazani. Moški obrnite se. Med obhajilo, pred ali po maši umaknite se, ki ste pred cerkvenimi vrati. Ni lepo, da ste tam odkriti, da kadite, da se pogovarjate. Duhovnik ne sme obrniti hrbta Najsvetejšemu – torej tudi vi ne. Zato proč od vrat. V cerkvi ne pljuvati na tla!

Danes 14. dni bomo imeli 3 sv. maše, ker pride še II. g. kaplan.

¹⁵³ To je bilo 7. julija 1918.

¹⁵⁴ Franc Kandus (Kamnje, 2. 8. 1893–Tolmin, 5. 2. 1922). Posvečen je bil leta 1918, kaplan in katehist v Tolminu. Umrl je zaradi pljučnice. Prim. *Necrologium* ..., str. 53. Kandus je med vojno stregel ranjencem v zasilni vojaški bolnici v semenišču v Gorici in bil zato odlikovan z zlatim križcem. Prim. ŽA, m. zelena mapa brez naslova, tipkopis, str. 3.

¹⁵⁵ To je bilo 14. julija 1918. Dekan Rojec je 22. oktobra 1921 poslal prošnjo št. 599 na nadškofjski ordinariat v Gorici za tridnevnik in fakultete za voditelja p. Marijofila iz Nazarij ter spovednike. V njej med drugim omenja: »Ker imamo v Tolminu kanonično ustanovljeno skupščino III. reda obhajali bomo s tridnevno VII. stoletnico ustanovljenega tretjega Reda sv. Frančiška.« Tridnevnik je bila od 30. oktobra do 1. novembra 1921. ŽA, Akti 1914–1919.

Nadškof piše in ukazuje (Folium eccl.) naj bodo moški in ženske v cerkvi ločeni.

[Novi kaplan] Prve dni avgusta je pričel g. II. kaplan Franc Kandus. Stanovanje je dobil v župnišču.

Pričel je verouk za sv. birmo, h kateremu morajo hoditi vsi otroci, ki hočejo k birmi, tudi iz šole na Perbli in iz Volč.

[Sprejem v Mar. družbo] Na praznik Vnebovzetja M. D. patrone farne cerkve je bil ob 9 ½ sprejem deklet v Marijino družbo. Sprejetih je bilo 40. Nato je bila slovesna sv. maša

[III. red] Na 14. ned. pobinkosti je g. dekan zbral vse člane in članice III. reda, imel z njimi shod in tako oživel III. red, ki je imel v prejšnjih časih prav veliko udov.¹⁵⁶

[Uradi poslujejo] V Tolminu že poslujejo vsi prejšnji uradi. Organizacija *Wider[t21]aufbau*¹⁵⁷ dobro pomaga ljudem z materjalom za popravo hiš. Glavar baron Hohenbüschel¹⁵⁸ se je v Kranju poročil s slovensko učiteljico Berto Pavliček,¹⁵⁹ Bovčanko. Obnova hiš napreduje. Tudi cerkvena hiša je v popravilu, da se bo tu vselil tudi II. kaplan.

[031] Avstrijcem se je ob Piavi zataknilo, ne morejo in ne morejo čez to reko. Slovenski vojaki se puntajo ...

[Šola] 2. septembra je pričela šola na Perbli. Tudi v Tolminu je poskrbela šolska oblast, da je pričela šola za otroke iz Tolmina, Zatolmina, Žabč, Dolj in Gabrij.

[Birma] V Tolminu je bila birma dne 12. septembra. Sprejem nadškofa Frančiška B. Sedeja je bil na predvečer 11. IX. pred cerkvijo in nato blagoslov. Drugi dan je bil slovesen vhod v cerkev ob 9 ½, nato sv. maša, spraševanje, birma. Birmancev je bilo 716 iz različnih krajev. Ob 5. uri pop. [si] je nadškof ogledal cerkev pri sv. Urhu in nato v Volčah.

[Goriška straža] V Gorici je začel izhajati nov katoliški časnik *Goriška straža*, ki bo zastopal naše koristi in podučeval ljudstvo o sedanjih žalostnih razmerah.

¹⁵⁶ To je bilo 18. avgusta 1918.

¹⁵⁷ Organizacija *Wiederaufbau* je bila podobna organizacija kot na italijanski strani *Servizio Ricostruzione*. Obe službi sta bili ustanovljeni za povračilo vojne škode in popravilo porušenih domačij. Za povračilo je bila potrebna prijava s posebnim obrazcem.

¹⁵⁸ O baronu ni bilo mogoče najti biografskih podatkov. Priimek se namreč pojavlja v različnih variantah, npr. Hohenbühel. Morda je to Hohenbühel Karel baron, c. kr. namestn. koncipijent v Tolminu, ki ga omenja *Planinski vestnik* aprila 1905, št. 4, str. 62.

¹⁵⁹ Posebnih biografskih podatkov o Berti Pavliček nismo našli. Omenja pa jo *Učiteljski tovariš*, 4. 3. 1910, str. 6, ko omenja novice iz Goriške. Očitno je bila takrat še na Grahovem. »K vsoti 200 K, ki jo je sklenilo plačati »Tolminsko učiteljsko društvo« družbi sv. Cirila in Metoda za obrambni sklad, so poleg že objavljenih prispevali sledeči: Frančišek Bogataj 3 K, Albert Ivančič 2 K, Vilma Bogataj 3 K, Fani Stres 3 K, Josip Rakovšček 3 K, Katica Brezavšček 2 K, Ljudmila Gerželj 3 K, Marija Pleško 2 K, Ivan Matelič 3 K, Julij Kogoj 2 K, Jožef Močnik 3 K, Berta Pavliček 2 K, Anton Miklavič 3 K in Jevšček Gizela 5 K.«

[25 otrok poslali v Slavonijo] I. kaplan Kodermac je peljal v Slavonijo 25 otrok (iz Tolmina, Zatoľmina in Dolj). Razdelil jih je po hišah v Hrvatski Dubici. Tu je bilo pomanjkanje živeža, zato v marsikateri hiši lakota.

[Predsednik Wilson] Ameriški predsednik Wilson je razglasil v septembru 14 mirovnih točk, ki govore pod kakimi pogoji naj se vojna konča in narodom da pravica do samoodločbe.¹⁶⁰

[Bolezen] V oktobru se je pojavila bolzen imenovana španska gripa. Zdravil ni, ljudstvo je slabo hranjeno, umirajo ...

Politično ozračje je hudo razburjeno. Vse je [o32] v pričakovanju. Dunajske vlade se pogosto menjajo.

[Narodno vieće] 21. oktobra je Narodno vieće v Zagrebu razglasilo: »Zahtevamo ujedinjenje celokupnega našega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem njegovem etnografskem ozemlju, kjer živi naš¹⁶¹ narod brez obzira na pokrajinske in državne meje, v eno samo edinstveno, popolnoma suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije, ki vsebuje vselej odpravo vseh socialnih in gospodarskih neenakosti. [t22] Zahtevamo, da bo na bodoči mednarodni konferenci naš narod po svojih posebni odposlancih zastopan. Odklanjamo cesarski manifest in vsak bodoči predlog, ki bi hotel odvzeti našemu vprašanju mednarodni značaj.«¹⁶²

¹⁶⁰ Wilson je objavil svoj mirovni načrt v 14 točkah januarja 1918. Za nas sta pomembni predvsem 9. in 10. točka. Deveta točka pravi, da naj se meje Italije uredijo po jasno določeni nacionalni pripadnosti prebivalstva. Deseta točka pa določa, da je prebivalcem Avstro-Ogrske, katerih mesto hočemo videti med narodi zavarovano in zagotovljeno, potrebno zagotoviti možnost avtonomnega razvoja. Prim. E. Orthbandt, *Illustrierte deutsche geschichte*, München 1963, 380. O problematiki razpravlja tudi Slovenec, 11. januarja 1918, str. 1, v članku *Kristalizacija*, v katerem zagovarja predvsem gospodarsko povezovanje z zdaj »demokratsko« Rusijo in naglašja pomen samoodločbe narodov, ki jo zagotavljajo tudi točke, ki nasprotujejo italijanski iredentistični politiki in apetitom do Posočja, Trsta, Reke in Dalmacije. Hkrati točke podpirajo federalizacijo Avstrije, ki naj se zgleduje po ZDA in Švici. Wilsonove točke tako pomenijo premike in ni več daleč čas trajnega miru, ki lahko sloni samo na samoodločbi narodov.

¹⁶¹ V originalu je zaimek nadpisan s svinčnikom.

¹⁶² *Goriška straža*, 24. oktobra 1918, str. 1–2, poroča v članku *Manifest na jugoslovanski narod*: »Narodno Veće SHS naznanja iz svoje seje, ki se je vršila dne 17., 18. in 19. oktobra tega leta narodu Slovencev, Hrvatov in Srbov, da prevzema od tega časa naprej, pooblaščen od vseh narodnih strank in skupin, v svoje roke vodstvo narodne politike. Od sedaj naprej v splošnih narodnih vprašanjih nobena stranka, nobena politična in parlamentarna skupina ne bo več vodila nikake posebne politike niti ne bo stopila zasebno v pogajanja s faktorji izven naroda, marveč bo v vseh teh vprašanjih v bodoče edini predstavitelj in odločilni činitelj Narodno Veće. I. Zahtevamo ujedinjenje celokupnega našega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem njegovem etnografskem teritoriju, kjer naš narod danes živi, brez obzira na katerokoli pokrajinske in državne meje, v eno samo edinstveno, popolnoma suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije, ki vsebuje v sebi odpravo vseh socialnih in gospodarskih krivic in neenakosti. II. Zahtevamo, da bo na bodoči mednarodni mirovni konferenci zastopan naš narod enotno po svojih posebnih odposlancih. III. Vsled tega odklanja Narodno Veće načrt rešitve narodnega vprašanja, kakršen je podan v avstrijskem cesarskem manifestu z dne 16. oktobra, kakor tudi vsak bodoči predlog, ki bi imel namen rešiti naše narodno vprašanje samo deloma ter mu odvzeti njegov mednarodni značaj. IV. Narodno Veće smatra, da more samo s sprejetjem teh načel zajamčiti trajni mir, združenimi v svobodnih državah, in s tem omogočiti zvezo narodov in slošno razoroženje. V. Narodno Veće izjavlja, da se bo po običajnih načelih demokracije vsem drugorodnim manjšinam v državi Slovencev, Hrvatov in Srbov zagotovil svobodni razvoj, sosednjim državam v zaledju pa omogočil in zagotovil trgovsko-prometni dohod na morje, toda brez poseganja v našo teritorialno celokupnost in državno suverenost. Narodno Veće pozivlja celokupni naš narod ene krvi in jezika, ene duše in enega srca, da se zastavi za uresničenje teh zahtev in načel z ono udanostjo in samozatajevanjem, ki jih zahteva sedanja usodepolna doba. Združimo se torej vsi v eno veliko, nerazdružljivo narodno kolo, kateremu je pred očmi samo veliki ideal narodnega ujedinjanja, svobode in neodvisnosti, da se s tem pokažemo vredne velike dobe, v kateri živimo in velikih nalog, katere smo prevzele. V Zagrebu, dne 19. oktobra 1918.«

Avstrija je zaprosila za premirje. [Svoboda] 27. oktobra je Dunaj priznal suvereno Jugoslavijo, državo Srbov, Hrvatov in Slovencev.

29. oktober je bil dan osvobojenja. Povsod velike manifestacije in zborovanja.

V volčah je I. tolminski kaplan Alojzij Kodermac po sv. maši pred šolskim poslopjem govoril ljudstvu o svobodi in novi Jugoslaviji.

Avstroogrski vojaki zapuščajo fronto ob Piavi in bežijo domov. [Narodna straža] V tistih dneh se je valilo po vseh poteh čez Tolminsko na Kranjsko in Koroško veliko vojaštva. V Tolminu je Narodna straža, ki jo je ustanovil narodni odbor, razoroževala vojake in zaplenjala provijant¹⁶³. Ljudje so osvajali predvsem moko [o33] pa tudi drugi vojaški živež. Ljudje so bili lačni in vsega potrebni. Kaj oblast narodnega sveta in njegova straža! Tudi oni nabirajo blago, celo konje, prave oblasti ni.

4. novembra ob 3. uri popoldne je stopilo v veljavo premirje.

[Italijanska okupacija] Italijani so prišli v Trst in Gorico. Kmalu za tem so italijanski vojaki prikorakali z belo zastavo skozi Volče v Tolmin. Izginila je par dnevna svoboda. Italijanska armada je zasedla Primorsko in kos Kranjske dežele. Up je šel po vodi, kdo jadral bo za njim.

Skladišče živil, ki ga je Narodni odbor ob polomu zbral, je vojaška oblast pustila, le tobak je vzela. Italijansko vojaštvo je z ljudmi lepo in prijazno ravnalo. Italijanski manifest je Slovincem obljubljal, da se jim bo pod Italijo bolje godilo kakor pod Avstrijo, več pravic bodo dobili.

[Tolminci razočarani] Tolmincem je bilo težko pri srcu, razočarani so mirno gledali okupacijsko oblast. Življenje je teklo naprej, šole so delovale. V cerkvi so se vršile vse pobožnosti po navadi. Kaplana sta učila verouk v šoli kakor prej. Marijina družba je imela svoje mesečne shode, tretji red tudi svoje. Eno je bilo hudo, španska [t23] gripa ni dolgo prenehala ter je pobrala precej ljudi.

Leta 1918 je imelo veliko razburljivih dogodkov. Pomankanje živeža je bilo občutno. Marsikdo je stradal.

Zapisati je treba, da je ljudstvo veliko pričakovalo od novega cesarja Karla I. Imel je dobre [o34] namene in je upal Avstrijo rešiti, pa je bilo prepozno, avstrijski Nemci so iemli preveč besede in tako je morala Avstrija propasti, ker je bila krivična avstroogrskim Slovincem.

[Cesar Karel v Tolminu] Cesar Karel I. je 5. aprila 1918 obiskal Tolmin in Gorico. Tolminsko poročilo govori: »Zjutraj so se oglašali mali zvonovi pri farni cerkvi ter naznanjali ljudstvu izredni dogodek. V naglici se nas je zbralo par sto ljudi ter čakalo pred cerkvijo Nj. Veličanstvo, ki je došel ob 8. uri od Sv. Lucije

Podpisan je dr. Korošec, predsednik, in podpredsednika Pavelič in Pribežević.

¹⁶³ Provi(j)ant pomeni živež, zaloga hrane, zlasti za vojaške potrebe.

sem s svojim avtomobilom. Lahkih korakov je izstopil cesar, šel od častnika do častnika, z vsakim je govoril ter podal vsakemu roko. Nato je nagovoril Nj. Veličanstvo preč. g. dekan Ivan Rojec v slovenskem jeziku z naslednjimi besedami: »Vaše c. in kr. apostolsko Veličanstvo! Premilostljivi cesar in gospod! Po skoraj triletnih dnevih žalosti, bridkosti, trpljenja in vojnih grozot, katere je preživelo in pretrpelo tukajšnje dobro in vašemu Veličanstvu vedno zvesto in preudano ljudstvo, napočil je danes prvikrat dan veselja in radosti, da moremo in smemo prvikrat gledati in pozdraviti Vaše Veličanstvo, ki ste kot skrbni oče hoteli obiskati tudi prvi našo občino in naše prelepe kraje. Za to preveliko milost blagovolite sprejeti Vaše Veličanstvo izraz najglobokejše zahvale in neomajne udanosti in zvestobe vse dekanijske duhovščine, cele občine in vsega Vašemu Veličanstvu in celi cesarski rodbini vedno vdanega ljudstva, ki je ravno v sedANJI vojski na bojni črti živelo v vednem strahu, da bi bilo le za trenutek odtrgano od mile, preljubljene Avstrije ...«¹⁶⁴

[035/t24]¹⁶⁵ Gibanje ljudstva l. 1918: Tolmin roj. 1, umrli 13; Zatoľmin roj. 3, umrli 14; Poljubinj roj. 8, umrli 14; Ljubinj roj 3, um. 3; Prapetno roj. 2, + 6; Žabče roj. 4, + 6; Zadlaz Žabče roj. 7, + 9; Ravne roj. 1, + 4; Volarje roj. 1, + 3; Selišče roj. 0, + 3. Skupaj rojenih 41, umrlih 94; več umrlo 53.

Poroke 3 pari; sv. obhajil nad 16.000; darovi za cerkev 1900 K, miloščina 1663,76 K, skupaj K 3.563,76. Za vse dobrotnike se daruje I. petek sv. maša; na ustanovljeno večno sv. mašo za padle in umrle vojake se je vpisalo 46 umrlih vojakov.

Na praznik Obrezovanja Gospodovega je bila slovesna sv. maša in »ofer« za g. dekana.

¹⁶⁴ V Slovincu z dne 8. aprila 1918, str. 2 je poročilo *Cesar na Primorskem*, z dne 5. aprila 1918, ki ga navaja tudi Kodermac. Prvi podnaslov ima naslov *Cesar v Tolminu* in omenja: »V sredo zvečer je prišlo v Tolmin naznanilo, da pride prihodnje jutro ob pol 8. uri cesar v Tolmin. Sprejem naj bi bil preprost. Kratko poročilo smo sprejeli veselega srca, vendar pa smo želeli dati duška svojemu veselju, zato so se drugo jutro oglašali mali zvonovi pri župni cerkvi ter naznanjali ljudstvu izredni dogodek.« Poročilo v S je bilo objavljeno v ponedeljek, 8. aprila. Petek je bil tako 5. april, sredo je bila 3. april, torej je cesar prišel v Tolmin v četrtek, 4. aprila in ne v petek, 5. aprila, kakor poroča Kodermac. Govor se od Kodermacovega nadaljuje: »Kakor so kljubovale naše gore Krn, Mrzli Vrh, in Sv. Marija ter naša lepa hči planin Soča besnim navalom sovražnika, enako smo tudi mi, Veličanstvo, vztrajali v neomajljivi ljubezni do Vašega Veličanstva in do mile domovine ter dejansko dokazali s slovenskimi vojniki-junaki resničnost izreka: »Hrast se omaje in hrib, zvestoba Slovincem ne gane!« Veličanstvo! Pri vsej radosti in veselju, ki prešinja danes ob premilostljivem obisku Vašega Veličanstva naša srca – smo vendar žalostni in objokovani, ko gledamo v bodočnost. Naši domovi so porušeni, naše polje upuščeno, naše ljudstvo razkrojeno po širni Avstriji – toda prosimo in zaupamo v očetovsko skrb Vašega Veličanstva. Veličanstvo! Kakor je ob gromu topov s solzami v očeh ter plakajo na razvalinah svojih porušeni domov, nimajo kaj jesti in kaj obleči. V imenu teh nesrečnežev prosim, Vaše veličanstvo, da blagovoli najmilostljivejše za nje poskrbeti posebno, da se jim državna begunska podpora izplačuje še dalje nego je sedaj določeno. Veličanstvo! Kakor je ob gromu topov ostalo naše ljudstvo zvesto Vašemu Veličanstvu, ostalo bo tudi nadalje zvesto v neomajljivi ljubezni in zvestobi do Vašega Veličanstva in cele cesarske rodovine, zato tudi kliče iz dna svojega, cesarju vedno zvestega srca: Vaše c. in kr. Veličanstvo naš presvitli in milostljivi cesar Karel I. – živijo, živijo, živijo!« Nato članek omenja domačnost cesarja v pogovoru z dekanom in župani, kako se je zanimal za njihov položaj, če imajo krave in mleko ipd. Nato je cesar šel v cerkev in molil. Ljudstvo je sledilo cesarju in zapelo cesarsko himno. Cesar se je nato odpeljal proti Kobaridu in čez dve uri nazaj skozi Tolmin proti Sv. Luciji.

¹⁶⁵ Originalni zapis ima od strani 35 do 38 na vrhu na sredini vpisano letnico 1919. Pretipkana verzija ima na strani 24 na vrhu zapis Leto 1919, na strani 26 pa Leto 1920. V tej izdaji se držimo originalnega zapisa.

Opozorilo: Hoditi točno k sv. maši ob 7, 8 ½ in 10. uri; te maše so za vas; ob 9. uri ni za vas ampak za vojake in govor v njih jeziku! Radi porok se vam naznani, da se morate v pravem času oglasiti! Ne silite v zakon tisti, ki ste v bližnjem sorodstvu.

Razna dovoljenja v vojnem času glede maševanja v različnih prostorih, kakor v privatnih hišah, v šolskih sobah in na prostem[?] so odpravljena.

[Obnova šole] Obnova hiš je dobro napredovala. Prihajali so v Tolmin italijanski delavci.

V marcu so pričele vse šole s poukom razen na Volarjih. Tudi v Volčah je pričela šola. Ker šolsko poslopje ni bilo še popravljeno, je bil pouk v baraki, ki je služila za cerkev. Otroci so pisali na cementnem tlaku.

[Kontrola bivših vojakov] Pri italj. vojaškem poveljstvu so se morali za kontrolo zglasiti vsi bivši vojaki.

[036] V počastitev sv. Jožefa je bila pred njegovim praznikom tridnevnicca. Bivši vojaki niso smeli brez dovoljenja vojaške oblasti iti iz občine.

[Spoved v postu] V postu je bilo tudi letos spovedovanje za Velikonoč po stanovih, ker od drugod ni bilo mogoče dobiti spovednikov.

V začetku aprila je hudo snežilo in nato je deževalo.

[t25] Gospod dekan je poskrbel, da je pričela pozidava volčanske cerkve. Skrbel je tudi, da bi oblast popravila v Volčah kaplanijo, da bi tam dobili duhovnika, kakor je nadškof obljubil.

V tednu po beli nedelji¹⁶⁶ je cel teden spovedoval v Tolminu redovnik, da so imeli zamudniki priliko opraviti velikonočno dolžnost.

[Plača gg. kapl.] V sredo po II. velikonočni nedelji¹⁶⁷ je po Tolminu pobiral pobiral občinski obhodnik plačo za gg. kaplana.

[Pošt. hran. knjižice] V cerkvi je bilo dano to opozorilo: Vsi, ki imae denar na poštni hranilnici, prinesite prav gotovo do 1. junija, t. j. do danes teden svoje hranilne knjižice na poštni urad, kjer se vse potrebno uredi, da vdobite naloženi denar; ako zamudite ne vdobite nič!!

Na binkošti¹⁶⁸ in v sledečih dneh je bila kontrola za vse bivše vojake.

[Praznik S. R. T.] Na praznik S. R. T. je bila lepa procesija po Tolminu; pri oltarjih so bili peti evangeliji. V osmini S. R. T. je bila vsak dan sv. maša pred izpostavljenim S. R. T. in molitve za pravičen mir.

[Živi rožni venec] Bratovščina živega rožnega venca je bila na novo urejena.

[037] Oznanila na 3. nedeljo po binkošti: Danes se bere miloščina za sv. očeta. –Sedaj med sv. mašo in ob 10 ½ je slovesno posvečenje presv. Srcu Jezu-

¹⁶⁶ To je bilo od 7. do 14. aprila 1918.

¹⁶⁷ To je bilo 10. aprila 1918.

¹⁶⁸ Binkošti so bili 9. maja.

sovemu – zato bo sv. maša ob 10 ½ pred izpost. S. R. T., katero ostane izpostavljeno do blagoslova, ki bo danes ob 4. urah. Priporoča se vam, da molite danes k presv. Srcu Jezusovemu za vse dušne in časne potrebe cele duhovnije, za toliko potreben zaželeni mir, za odvrnitev božjih kazni. Pridite tudi vsi k blagoslovu – skupna in slovesna ura molitve bo ob 3. urah. –Tudi bo zahvalna pesem za prejeti dež.

[Obligacije] Da ne bodete imeli škode in sitnosti se Vas opozori, da morate do jutri oddati na davkariji vse papirje ali zadolžnice ali obligacije. Tudi oglasite se pri g. dekanu vsi, ki imate doma avstrijski denar, katerega niste še menjali. [Avstrijski denar] Se bo poskusilo s prošnjo[?] kaj pomagati. Ampak samo do torka.

Opozorilo: Izmenjajte drobiž po 20 vin,¹⁶⁹ najboljše dajte v miloščino. – Vsi, ki imate doma še krone, napravite prošnjo, da [t26] se vam bodo izmenjale v lire.

G. dekan vam sporoča, da nikjer v naši nadškofiji ne zamujajo taki ljudje maše kako[r] tukaj.

[Griža] Ker se je oglasila bolezen (griža), bodite previdni. Zdravniki priporočajo kuhane jedi, ne jesti sadja, zelenjave, ne piti preveč vina ...

[Cerkev očiščena, prosvetno delo] Cerkev je očiščena, prosimo vas, da ne mažete sten. Pri »ofru« za cerkvene zadeve je bilo nabranih Lir 492,18. Izobraževalna društva v fari so bila obnovljena. Shodi Mar. družbe so bili mesečno, enako shodi III. reda. mar. družba je uspešno igrala igro *Dve materi*. Vse verske navade so se med letom vršile. Rojenih je bilo 102, umrlih 73.; porok je bilo 23.

Sv. obhajilo okrog 16.000.

[038] 1920¹⁷⁰ V šolskem letu 1919/20 je bila v Tolminu pripravnica za učiteljske. [Pripravnica] Učenci stari od 18 do 21 let. Šolska soba je bila v cerkveni hiši v pritličju. Katehet Alojzij Kodermac. [Farna kn[j]ižnica] I. kaplan je usta-

¹⁶⁹ Krona, sprva ime za francoski zlatnik (couronne d'or), od 14. stol. dalje oznaka za številne evropske novce. Ob začetku prve svetovne vojne je škof Jeglič duhovnikom posredoval notico *Denarna vrednost*. V njej je navedel nekaj zanimivih podatkov: v prejšnjih časih so pri nas razločevali zlasti dve veljavi: nemško in deželno. Okoli leta 1700 je veljalo 100 gld. nemške veljave 118 gld. deželne veljave. Gld je imel le 60 krajcarjev. V prvi pol. 17. stol. je 1 K veljala 1 gld. 30 kr., 1 tolar pa 1 fl. 22 kr. V času pisanja škofa Jegliča je veljalo: 100 gld. konvencijske veljave = 105 gld. a. v. = 210 K. 42 gld. v zlatu = 100 K. 1 Gld v zlatu = 2,38 K. 100 gld. dunajske veljave = 42 gld. a. v. = 84 K. Prim. *Razne opazke*, v: *LŠL* 49 (1914), št. VII, 91. Na slovenskem ozemlju so bile avstrijske K v obtoku od 1892; tedaj je Avstro-Ogrska izvedla valutno reformo (iz srebrnih goldinarjev od 1857 l. je prešla na zlato kronsko valuto) in z njo so prišli v obtok zlatniki za 20 in 10 K. 1 Gld je veljal 2 K. Kovanci za 1 K so se kovali iz srebra. Kovanec stotinke vrednosti K je bil bakreni heler, imenovan tudi vinar. Tiskali so se tudi različni bankovci. K so bile v Avstriji v obtoku do decembra 1924, ko je bil z denarno reformo uveden šiling (Moderne: Gulden und Kronen, 28. 10. 2012). 10 K je vsebovalo 3,05 g zlata (Goldmünzen, 25. 3. 2013). Po razpadu Avstro-Ogrske so bile na Slovenskem v obtoku predvsem K. Po 12. 12. 1918 je bil prepovedan vnos kron v Kraljevino SHS. Do 31. 1. 1919 so bile krone žigosane ali prelepljene z znamkico. Pri menjavi so ljudje dobili 20 % vrednosti K, pozneje pa plačljive kronске bone. Od 16. 2. do 15. 3. 1920 so K zamenjali kronsko-dinarski bankovci, na katerih je bila z žigom označena tudi vrednost v K. 4 K so veljale 1 dinar, kar je bilo za slovensko gospodarstvo neugodno. Kronsko-dinarske bankovce so odpravili 1. 1. 1923 in dinar je postal edina valuta. Prim. http://www.oenb.at/de/ueber_die_oenb/geldmuseum/allg_geldgeschichte/oesterr_geldgeschichte/gulden/gulden_und_kronen.jsp#tcm:14-175624 (pridobljeno 28. 10. 2012).

¹⁷⁰ Pretipkana verzija ima vpisano Leto 1920.

novil farno kn[j?]ižnico, knjig je bilo okrog 100. Knjige je dal g. dekan, Kodermac in bivši katehet Brezovšček. [Cerkvena hiša pripravljena] Cerkvena hiša je bila v l. 1919 dobro pripravljena in je postala stanovanje za oba kaplana, ki sta stanovala v I. nadstropju, uporabljala kaščo, podzemeljsko klet in na dvorišču barako za drva.

[Novoletna služba božja] Na novo leto je bila slovesna sv. maša ob 10 ½ in »ofer« za g. dekana. –Opomba: ob 10 ½ je imel g. dekan »ofer« – cum frequent. exigua.¹⁷¹ [Božičnica v konviktu] Popoldne so prišli k blagoslovu vsi šolski otroci ter odšli nato v Škodnikov konvikt k božičnici, kjer so bili obdarovani.

V januarju je bil ustanovljen otroški vrtec za otroke od 3–6 let stare.

V decembru 1919 je bil imenovan za župnega upravitelja v Volčah Medveš Otilij¹⁷² ter je prišel v Volče prve dni januarja. Ker kaplanija ni bila še popravljena[,?] je dobil stanovanje v sosedni hiši.

[Navodila radi bolezni] Bilo je dano opozorilo: Ker se širi močno bolezen, pazite ne svoje zdravje. Kdor je bolan[,] naj se očisti tukaj, potite se, ne vstajajte prezgodaj, pazite na preprih, vendar prezračite sobe, [t27] zavživajte gorko mleko, čaj, belo kavo, limonado (ne preveč sladko), pazite na perilo, da ne okužite drugih, otroke ločite od bolnikov. Držite se navodil zdravnikovih.

[Blagoslov križevega pota] Na II. postno nedeljo¹⁷³ je bil na novo blagoslovljen križev pot. Slavnost je opravil oče frančiškan.

[039] [Ustanovljen III. red] Isti dan je bila tudi postavno ustanovljena skupščina III. reda.

[Servizio Ricostruzioni] G[r?]emio militare¹⁷⁴ je prenehal popravljati po vojni pokvarjena poslopja, ker je Civilni komisariat 4. aprila ustanovil tehnični urad *Servizio Ricostruzione*. Oddelek tega je deloval tudi v Tolminu.

[Šolsko poslopje popravljeno] Šolska poslopja v Tolminu, v Čadrgu in na Ljubinju so bila popravljena in sposobna, da se je v teh poslopih vršil pouk.

Civilni komisariat v Trstu je izdal navodilo, da se ~~moja~~[sic.!] morajo stari-ne in umetnine varovati. [Prijava vojne škode] Izdal je tudi odlok kako je treba prijaviti vojno škodo.

[Cerkvena blagajna prazna] G. dekan je naznanil, da nima za cerkvene potrebščine niti vinarja. Kupiti je treba za praznike sveče, cvetlice – popraviti božji grob, itd. Ako ne daste miloščine vsaj 500 lir, ne vkupi za praznike nič!!

¹⁷¹ Cum frequentia exigua pomeni s slabim, majhnim ponavljanjem. Očitno je bil obisk slabši in posledično tudi izkupiček darovanja, kar je za dano obdobje razumljivo.

¹⁷² Otilij Medveš (Livek, 24. 11. 1875–Ponikve, 8. 11. 1933). Dopisan je s svinčnikom. S svinčnikom je še nečitljivo dopisano »Skedreš 6«. Posvečen je bil 22. julija 1900. Najprej je bil na Ponikvah, od leta 1904 vikar v Trenti, od leta 1913 pa kurat v Ročinju. Med vojno se je z župljani umaknil v Ligurijo, bil je konfiniran v Ventotene in na otok Nule. Po vrnitvi leta 1919 je bil dve leti v Volčah, nato se je vrnil v njemu ljubo občestvo na Ponikvah, kjer je ostal do smrti. Prim. Status ... 1923, str. 96; Necrologium ..., str. 339.

¹⁷³ To je bilo 29. februarja 1920.

¹⁷⁴ Servizio Ricostruzione pomeni Služba za povojno popravilo, G(r)emio militare pa vojaško združenje.

Miloščina, miloščina, miloščina!!!

[Sv. Marko] II. nedeljo po veliki noči je bila popoldne ob 5. uri blagoslovljena cerkev sv. Marka.

[*Mladika*] V Gorici je pričel izhajati družinski list *Mladika*.¹⁷⁵ Dekan je ta list in *Goriško stražo* močno priporočil.

[Gospodarski posvet] IV. nedeljo po binkošti¹⁷⁶ je imel g. dekan po zadnji sv. maši v župnišču možem, gospodarjem, odraslim mladeničem predavanje in razgovor o gospodarskih zadevah.

[Rojec častni kanonik] Dekan Ivan Rojec je postal častni kanonik. To odklovanje je prinesel škof Bartolomasi.¹⁷⁷

Sklep šolskega leta je bil dne 10. julija.

[o4o] [Vojna škoda]Važna naznanila: Prepovedano je držati doma vsakovrstno orožje ter je [ga?] morate oddati. Do konca tega leta je treba naznaniti in oceniti vso vojno škodo. Zato je treba paziti, da ne zamudite tega časa. Sve-

¹⁷⁵ *Mladika* je bila mesečna družinska revija, ki jo je izdajalo KTD v Gorici v letih 1920–1941. Urejali so jo Anton Sfiligoy, Franc Bevk, Fran S. Finžgar (1924–1934), za njim pa do konca Jožef Pogačnik. 1923 jo je prevzela MD na Prevaljah, ki se je 1927 preselila v Celje. Zanj so pisali večinoma književniki katoliškega svetovnega nazora, med njimi I. Pregelj, N. Velikonja, F. K. Meško, J. Jalen, M. Tomc, V. Steska, Janez Plečnik idr. Poleg leposlovja je prinašala tudi poljudnoznanstvene članke, prispevke o gospodinjstvu, kuhanju, vrtnarjenju, krojenju in modi. Opremljali so jo ilustratorji T. Kralj, Slavko Pengov, E. Justin, S. Kregar. Prinašala je veliko fotografij in posnetkov likovnih del, tudi v barvah. Nadškof Sedej je 17. novembra 1921, št. 5367, poslal okrožnico prečastiti duhovščini, v kateri je obsodil objavo povesti *Matkove Tine prečudno romanje* Iva Preglja. V njej opiše pot Tine, ki je zanosila z glavnim tolminskim puntarjem Janezom Gradnikom in se je vračala iz Gorice, kjer so njenega ljubimca ubili. Na ročinskem polju prosi Mati Božjo nad Avčami, da se usmili njene duše, da naj jo reši, da ne bo pogubljena v peklju. Usmili naj se otroka, da ne bo umrl brez krsta. »Čenče«, je slišala Tina stanovski kratki odgovor, »Prečudežne!«. Nadškof Sedej se je obregnil, da za to ni potrebno komentarja, da se norčujejo iz Matere Božje in pripominja: »Nepozabni prvobranitelj katoliške ideje na Slovenskem r. škof Anton Mahnič se po vsej pravici hvali zaradi jasnosti svojih (tomističnih) načel, zaradi absolutne logike, zaradi neupogljivosti svoje v boju zoper liberalizem («v načelih ni kompromisa»), zaradi svoje nesebičnosti, delavnosti in požrtvovalnosti; žalibog ga dandanes malo posnemamo. Da bi nam dobrotno nebo zopet poslalo kakega voditelja – branitelja! Te misli in nasvete Vam podajam, čestiti sobratje, v ta namen, da jih pri dekanjskih konferencah pretresujete in se o njih izjavite, kdaj in kako naj se izvedejo. Več oči več vidi. Jaz presojam stvari le iz verskega stališča.« ŽA, f. FE 1876–1911.

¹⁷⁶ To je bilo 13. junija 1920.

¹⁷⁷ Angelo Bartolomasi (Pianezza, 30. 5. 1869–Pianezza, 28. 2. 1959). V duhovnika je bil posvečen 11. junija 1892, v škofa pa 15. januarja 1911. Med prvo svetovno vojno je bil prvi vojaški škof vojaškega ordinariata v Italiji (Ordinario Militare d'Italia). Po prisilni odpovedi škofa Andreja Karlina (nov. 1919) je bil 15. decembra 1919 imenovan za tržaško-koprskega škofa. Kot pravičen in odločen kat. škof je ostro obsojal krivično ravnanje in nasilje nad slovanskim življenjem v Julijski krajini: 14. marca 1921 je v pismu na ministrskega preds. Giolittija ostro obsodil slepost ital. politike nasilja in nezvestobo danim obljubam; v pastirskem pismu 21. maja 1921 je protestiral proti fašističnemu terorju pri volitvah leta 1921, ko so napadali cerkve, duhovnike, župnišča in uničevali knjige, opremo in posvečene predmete; avgusta 1921 je protestiral pri civilnem generalnem komisarju v Trstu zaradi pritiska na duhovnike, naj zapustijo svoja službena mesta, tako da so nekatere župnije ostale brez dušnih pastirjev. O vsem tem je obvestil tudi papeža Benedikta XV., ki mu je 2. avgusta 1921 poslal znano apostolsko pismo, ki se je bralo v vseh cerkvah tržaško-koprske škofije in ki je vzbudilo veliko pozornost v svetovni javnosti zaradi ostre obsodbe fašističnih zločinov nad slovanskim in hrvaškim življenjem v Julijski krajini. Ker so bila vsa njegova prizadevanja brezuspešna, se je škofiji odpovedal: 11. decembra 1922 je bil premeščen za škofa v Pinerolo. Pozneje je spet prevzel posle vojaškega ordinarija (18. 11. 1935). Med drugo svetovno vojno se je kot vojaški ordinarij zelo zavzemal za osvoboditev slovenskih mladostnikov, rojenih v letih 1925 in 1926, ki so bili leta 1943 pred časom mobilizirani, da so smeli oditi iz vojske v civilne službe, za može in fante, vtaknjene v »posebne delavske bataljone«, da so jih smeli slovenski duhovniki obiskovati in podpirati, ter za izboljšanje strašnih razmer v internacijskih taboriščih na Rabu, v Gonarsu, v Padovi in drugod. Prim M. Šah, R. Klinec, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1001600/> (pridobljeno: 13. 6. 2015). Zanimivo, da Rojec ni poznal tega ozadja, sicer bi si lahko monsignorski naziv iz njegovih rok štel za kompliment.

tujemo vam, da pristopite k društvu, ki se za to [t28]¹⁷⁸ ustanavlja in ki bo šlo ljudem na roko. Oglasite se pri gg. kaplanih – Monsignor dekan je šel za par dni na dekanijiški obisk v Gor. in Dol. Trebušo.

[Novi mežnar Klinkon] Nastavljen je bil novi mežnar Lovro Klinkon, je tudi organist.¹⁷⁹ Če pridejo pevke[,?] bo orglal pri I. in II. maši. Obletnice in osmine bodo pete maše.

Bilo je skupno posvetovanje Marijine družbe in III. reda.

[Preiskava v farovžu] G. dekan je imel strogo preiskavo v farovžu radi orožja, zato pazite, da nimate v hiši teh reči, da ne pridete v nesrečo.

[Dekanova zadrega radi dolgov] Monsignor dekan naznanja, da mora plačati v 8 dneh 2000 lir dolga za cerkev, a nima enega vinarja. Prosi miloščine, zato bodo pobirale ta teden po posameznih občinah prednice iz mar. družbe, v Tolminu pa mežnar Klinkon, prostovoljne darove. Ako bi vsaka oseba dala eno Liro, bi še denar ostal za druge potrebe.

[Posvetitev oltarja] Opomba: 28. 9. [1?]¹⁹²⁰ se je pripeljal prevzvišeni nadškof dr. Frančišek Sedej v spremstvu svojega kaplana Cáneva¹⁸⁰ z vojaškim avtom ter bil sprejet pred cerkvijo od vseh oblasti. Pozdravila ga je tudi Mar. družba in šolska mladina. Popoldne ob 3. je blagoslovil vojašnico – od tam je šel si ogledat novo cerkev v Volčah. Ob 5. zvečer smo molili matutin in [o41] in laudes. – Zvečer so bili na obedu pri g. dekanu: general, colonello, maggiore, okrajni komisar, občinski komisar, sodnik, inženir. – [V] Sredo 29. 9. začelo je sv. opravilo ob 9. uri ter je trajalo do 11. ure, potem slovesna sv. maša (celebr. dekan Rojec) in [Birma] 242 birmancev – konec ob 1. uri pop. – Duhovnikov navzočih 14. – Ob 4. uri pop. se je prevzvišeni odpeljal z vojaškim avtom. – Ljudstva v cerkvi vse polno. Sv. maša z orkestrom. – Svetinje vzdane v glavni oltar: SS. Hermagoras et Fortunati et S. Honorati MM.¹⁸¹

Bog nas varuj takih slovesnosti!

¹⁷⁸ Na vrhu strani je zapisano Leto 1921.

¹⁷⁹ V ŽA, m. mežnar, neurejen del, hranijo listino z dne 25. 6. 1920, o odstopu cerkovnika Valentina Lebana, ker je odšel za krojača. Rojec je pisal Klinkonu, ki je v nekaterih dokumentih Franc in ne Lovro, kot ga imenuje Kodermac, naj se čim prej podviza v Tolmin. Leta 1916 se je pred vojno umaknil iz Tolmina, kar priča spričevalo, ki mu ga je izdal dekan Rojec. »Kot cerkovnik in organist boste z plačo mogoče shajali.« Rojec ga je povabil že s pismom 8. marca 1918: »sedaj, ko nimamo ne cerkovnika, ne organista bi bili Vi najspretnější, da bi sprejel obe službi, seve bi moral imeti pomočnika ob nedeljah in med mašami, ko ste pri orgljah. (...) V cerkvi pa nimamo sedaj več orgelj, cerkv. klopj, ena spovednica manjka, v zakristiji pa vse omare – ker vse so požgali.« Klinkon je bil mežnar na Vinici, nato se je vrnil v Tolmin in nastopil službo. Po spričevalu in drugih dopisih je bil Klinkon sposoben mežnar in organist. Dve leti po nastopu službe, leta 1922, pa je prišlo do spora z Rojcem, saj je Klinkon zahteval višjo plačo, Rojec pa mu je pripomnil, da ga je pred nastopom službe opomnil, kako nizke dohodke bo imel v Tolminu, da je cerkev uboga in nima in ne more prispevati ničesar. Končno so mu celo spregledali najemnino v cerkveni hiši, dokler ne dokonča svoje hiše, zato je Rojec njegovo zahtevo kategorično zavrnil. Prim. ŽA, Akti 1914–1919; m. mežnar, Pismo: Plača cerkovnika in organista, 28. 7. 1922.

¹⁸⁰ Janez Cáneva (Viscone, 14. 2. 1880–Gorica, 27. 4. 1946). Posvečen je bil 31. julija 1904. Po več kaplanskih in katehetskih mestih med vojno je pastoralno deloval v Ljubljani, od sredine leta 1916 do konca vojne pa je bil vojaški kaplan. Leta 1920 je bil poklican v Gorico, kjer je na nadškofiji opravljal več različnih služb, med drugim je bil tudi notar metropolitanskega cerkvenega sodišča. Prim. *Status* ... 1942, str. 107–108; *Necrologium* ... str. 138, 415.

¹⁸¹ To so relikvije sv. Mohorja in Fortunata in sv. častite MM [?].

Ivan Rojec dekan.

[Shod dr. Tume] Delavci v Tolminu so imeli stavko, ki so jo samovoljno oklical. Zato jih je prišel pomirit dr. Henrik Tuma.¹⁸² Na ta shod niso prišli le italijanski in slovenski delavci, temveč veliko ljudi iz Tolmina in okoliških vasi, tudi iz Volč, Čiginja. Dekan Rojec je imel namen, da se s kaplanoma udeleži tega Tumovega shoda, a se je [t29] v zadnjem trenutku premislil in se ga ni udeležil. Šel pa je na shod kaplan Alojzij Kodermac, da bo o njem dekanu poročal.

[Dr. Tuma] Dr. Tuma je delavcem lepo govoril o delavskih pravicah, a jih je tudi pokaral, ker niso pravilno stavkali. Zato ni delavcev navdušil. Ko je uvidel, da je shod klaveren[sic.!] je pričel govoriti o duhovnikih, da si ne upajo na javne shode, pač pa da govorijo proti delavcem v cerkvi. Posebno je grdo govoril o slovenskem državnem poslancu dr. Korošču. Ko je govoril o duhovnikih, je neki delavec zavpil, da je neki duhovni tu. Zato je kaplan Kodermac prosil za besedo in dr. [o42] Tuma ga je povabil naj govori. Med delavci hudo žvižganje. Ko je žvižganje prenehalo, je kaplan Kodermac pohvalil dr. Tumo, da je delavcem lepo govoril. Povedal je, da slovenski duhovniki spoštujejo delavce in da s prižnice o njih ne govore in ni lepo, da se je on o važnem možu dr. Korošču napačno in grdo govoril. Zborovanje je bilo na Modrijanovem dvorišču. Na dolgem ganku je bilo zbrano tolminsko učiteljstvo. Iz njih vrst je prišlo med Kodermacovim govorom glasno vzklikanje: »Kaj pa narodno vprašanje?!« Dr. Tuma je spet dal besedo kaplanu, naj jim o tem govori. Navdušeno je Kodermac govoril nato o slovenskem vprašanju in o slovenskih pravicah, da je žel velikanški aplavz. Nato je povzel dr. Tuma besedo. Povedal je, da ljubi slovenski narod

¹⁸² Henrik Tuma (Ljubljana, 9. 7. 1858–Ljubljana, 10. 4. 1935), politik, publicist in alpinist. Po osnovni šoli in učiteljsku je od 1876 do 1879 poučeval v Postojni. Iz službe je bil odpuščen zaradi republikanskih idej, zato je postal domači učitelj. Vmes se je pripravljaj na gimn. maturo. Hkrati se je učil več jezikov. Ko v Trstu ni dobil učiteljskega mesta, je od 1881 do 1885 študiral pravo na Dunaju. Leta 1886 je postal koncipient pri Maximilianu Wurzbachu v Ljubljani. Enoletno prakso je opravil v Trstu in bil po sodnijskem izpitu poslan v Tolmin, od 1894 do 1897 pa v Gorico, kjer so ga pridobili za politično delovanje. Po advokatskem izpitu je odprl advokaturu v Gorici, kjer je ostal s presledkom vojne do 1924. Ker ni dobil ital. državljanstva, se je preselil v Ljubljano in ostal tam advokat do smrti. Povezan z A. Gabrščkom je 1900 ustanovil NNS. Po sporu z Gabrščkom se je umaknil iz uredništva *Soče* in iz odbora stranke. Uveljavil se je s spisom *Jugoslovanska ideja in Slovenci*. Zagovarjal je enakopravno veljavo Slovencev med jugoslovanskimi narodi in optimizem, da si bodo z gospodarskim uveljavljanjem Slovencev v primorskih mestih priborili enakopravnost v upravi in šolstvu. Po njegovem mnenju bi, predvsem na Goriškem, malomeščanski demokratiški ljudski stranki ustrezala maloposestniška struktura kot kmetijska socialna demokratiška stranka, ki bi sodelovala z delavsko. V Tolminu in Ročinju je 1907 še nastopil kot liberalni drž. zbor. kandidat proti A. Gregorčiču. V JSDS je stopil 1908. V Bologni je 1919 pristopil k ital. socialistični stranki, iz katere so ga že po dobrih dveh letih izključili. Ostal je zunaj strank. Prirejal je agitacijska predavanja. Od pomladi do jeseni 1920 je imel okoli 40 večjih shodov po Goriškem in Vipavskem. Pripravljaj je ljudstvo na samoupravo, hkrati pa mu je ostajala tuja Leninova teorija o partiji in revoluc. boju za prevzem oblasti. Konec 1920 se je ločil od komunistične leveice. Zadnja leta je pisal spomine o slov. politiki v Primorju tik pred prevratom 1918 in v prvem obdobju ital. zasedbe (do rapalske pogodbe). Bil je predvsem politik, na slov. javno življenje je znatneje vplival s polit. publicistiko zlasti od 1906 v levoliberalni, od 1908 v socialist. smeri, se ukvarjal tudi s filoz. in sociol. vprašanji, pisal o knjiž. pojavih, o lik. umetnosti, dosti o slov. alpskem svetu. Prim. D. Kermauner, *Tuma, Henrik*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi732812/> (pridobljeno 28. 5. 2015).

in da je vedno zanj delal in bo delal. Zares je lepo govoril in ustvaril navdušenje in lep konec temu delavskemu shodu.¹⁸³

[Obnova Rok. B. D.] Bivši predsednik Rokodelskega bralnega društva Fili Vinko¹⁸⁴ in člani odbora, so leta 1920 obnovili društvo in takoj pričeli delovati. Narodna čitalnica ni bila obnovljena, ker je njeno delo prevzelo RBD. Deloval je pevski zbor, tamburaški, dramski odsek, čitalnica in knjižnica. Vse premoženje društev je bilo med vojno skoraj popolnoma uničeno. Zbirati je bilo treba sredstva za nakup najbolj nujnega. Prapora NČ in RBD sta bila prenešena iz Bleda v Tolmin, ki sta ju čuvala Fili Vinko in Tuta Filip.¹⁸⁵ Društvo je vložilo prijavo vojne škode. Leta 1920 je bilo ustanovljeno Konsumno društvo, Zadruga z omejenim jamstvom (100 Lir delež). (Alf. Štrukelj).¹⁸⁶

¹⁸³ O tem shodu poroča tudi *Delo*, 21. maja 1920, št. 14. Med drugim pravi: »V nedeljo, 16. t. m. se je vršil v Tolminu velik javen shod. Prostorno dvorišče Modrijanovo je bilo nabito polno dolgo pred napovedano uro in točno ob treh je pozdravil sodrug Tuma zbrane kmete in delavce izjavljajoč, da socialistična stranka prireja shode ne, da nabira tem večje število pripadnikov, marveč hoče pojasniti glavne misli komunizma, kateri edini privede premembo v današnjem ubupanem socialnem in gospodarskem položaju. (...) Zglasil se je za besedo tolminski kaplan, in na kratko priznaval upravičenost izvajanja pročevalca glede komunizma in organizacije. Ni mogel navesti niti enega samega ugovora, nasprotno je trdil, da so bili prvi in pravi komunisti le prvi krščanje, pridržal je le za duhovništvo pravico bojevati se za vero. Duhovniki se smatrajo namestniki Krista na zemlji in kot taki morajo odklanjati vsak napad na vero in duhovnike in obsojati materializem. V tem ne more povedati svojih misli na shodu, ampak si pridržuje svoje naziranje pojasniti v časopisju. Glede narodnosti zahteval je polno svobodo slovenskega ljudstva na lastnih tleh, posebno je poudrjal pravico slovenskega delavca na delo v domačem kraju. Poročevalec je vzel na znanje, da duhovnik nima nobenega ugovora proti priprosto razloženim načelom komunizma, zahteval pa je tudi odkritosrčnost in poštenost v boju proti stranki. Ker je g. kaplan omenil časopisje, opozoril ga je, da *Goriška Straža* in *Edinost* vedoma nepošteno nastopata, zavijata poročila o shodih, in se ne borita proti načelom socialistične stranke marveč, ker ničesar ne vedo povedati, napadeta osebo poročevalca.«

¹⁸⁴ Vinko Fili (Tolmin, 19. 1. 1879–Tolmin, 30. 8. 1948) je bil skladatelj, pevovodja in kulturni delavec. Prvo znanje je dobil od učitelja Sattlerja, pomembno zanj je bilo znanstvo z D. Fajgljem, skladateljem, organistom in učiteljem v Tolminu. Po osnovni šoli je moral prevzeti skrb za mater, brata in teto. Z 18. leti je nastopil službo pri tržnem notarju. Z učenjem glasbe je nadaljeval kot samouk in se naučil igranja na orgle, violino, čelo, pikolo in brač. Ko je bil po praksi in delu v notarski pisarni imenovan za pisarja pri občinskem sodišču, je začel sodelovati v RBD, kjer je bil najprej pevovodja, dirigent, nato še predsednik. Kot pevovodja je vodil mešani pevski zbor, tamburaški zbor in orkeste. Med prvo svetovno vojno je bil leto dni vojak v Brucku ob Muri in Ljutomeru pri avstr. vojaški cenzuri. Nato se je vrnil k sodniji, ki se je zaradi vojnih razmer preselila v Cerkno in 1918 postal njen nameščenec. Po vojni je kot predsednik obnovil RBD, v okviru katerega je deloval pevski in tamburaški zbor, čitalnica in knjižnica, ki ju je vodil Filip Tuta. Ob večanju fašističnega nasilja je imel več hišnih preiskav, zaslišanj in pritiskov za sodelovanje na italijanskih prireditvah, kar pa so v društvu zavrnili. Od leta 1923 je bil prisilno upokojen. Po razpustitvi društva leta 1927 se je njegova dejavnost prenesla v okvir cerkvenega pevskega zbora, ki ga je potem vodil ves čas pod fašizmom.

¹⁸⁵ Filip Tuta. Priimek Tuta se pojavlja v Zatoimninu, pri h. št. 31, 34 in 39, vendar ne s tem imenom. V Tolminu, h. št. 50, pa je vpisan Tuta Filip Jakob, rojen 1. 5. 1880, poročen 2. 7. 1906 s Hauser Mariano, rojeno 8. 12. 1870. Imela sta sina Venčeslava Filipa, rojenega 27. 9. 1908. Prim. ŽA, *Status animarum*: Zatoimnin in Tolmin.

¹⁸⁶ Alfonz Štrukelj (Tolmin, 2. 7. 1894–Tolmin, 15. 4. 1984), učitelj, prosvetni delavec, tigrovec. Po osnovni šoli in učiti. pripravnici v Tolminu je študiral na učiteljski v Gorici. Leta 1914 je bil poklican v avstro-ogrsko vojsko. Po vojni je leta 1919 naredil učiteljsko maturo in poučeval v Jagrščah. Skrivaj je vodil pevski zbor, režiral igre in ustanovil prosvetno društvo. V Šebreljah je uredil knjižnico društva. Febr. 1926 se je zaposlil pri kmetski zadrugi na Reki pri Cerknem. Skupaj z Dominikom Kacinom in Andrejem Podreko, gostilničarjem iz Volč, so razdeljevali knjige, abecednike in budili odpor proti fašizmu. Fašisti so zadrugo kmalu zaprli, zato se je julija 1926 zaposlil pri Kmet. zadrugi v Hudajžni, kjer je skrivaj učil slovensko petje, sodeloval v ilegalni organizaciji TIGR kot vezni člen v Baški grapi. S somišljeniki so se shajali v gostilni Panjtar, kjer so bili tudi njihovi podporniki. Bil je glavni osumljenec, zato je 28. novembra 1928 zbežal čez mejo v Jugoslavijo. Po enem letu se je zaposlil pri upravi mestne policije v Mariboru, kjer je sodeloval s primorskimi ubežniki proti fašizmu. Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 se je umaknil v Ljubljano, nato pa v Tolmin, kjer je delal v uradu za prehrano pri občini Tolmin. Sodeloval je z OF, zato so ga Nemci 19. februarja 1944 zaprli, a so ga po posredovanju vplivne osebe izpustili in izgnali iz Tolmina. Nato je bival nekaj časa v Trentu, potem blizu Vidma. Od 1945 do upokojitve je poučeval v Volčah, obnovil tamburaški zbor, ki ga je vodil že od 1920 do 1927, ko je bil delaven v RBD. Prim. T. Rutar,

[o43] Rajni, ti so bili pokopani pri farni cerkvi in v bližini cerkvene hiše, so bili izkopani in prenešeni na pokopališče pri sv. Urhu.¹⁸⁷

[t30]¹⁸⁸ [Mirovna pogodba] V Rapallu so bila pogajanja med Italijo in Jugoslavijo. Mirovna pogodba med Italijo in Jugoslavijo je bila podpisana v Rapallu dne 12. oktobra 1920. Italija je dobila celotno Primorsko, Istro in še del Kranjskega. Slovenski narod težko prenaša to krivico.

Po rapalski pogodbi niso več Italijani prijazni Slovencem. Tolmin je to takoj občutil. Italijani se čutijo gospodarje in ni jim več potrebna priliznjenost in hinavščina.

[Cerkvene klopi] Naznanilo o cerkvenih klopih: Radi cerkvenih klopi so vam naznanja: Da se cerkvi zagotovi stalen dohodek, s katerim bo mogoče vzdrževati cerkev, se bodo pripravile klopi, ki so lastnina cerkve ter se bodo dajale vsako leto v najem. En delež stane 50 Lir, ki si ga lako razdelite več oseb za I., II. ali III. mašo. Zato se oglasite vsi, ki hočete imeti sedež, kajti pripravilo se bo le toliko sedežev, kolikor se vas bo oglasilo; oglasite se pa do danes 14 dni, in sicer moški za moško stran, ženske za žensko stran.¹⁸⁹

[Tridnevnik] Bila je tridnevnik v čast sv. Jeronima, cerkvenemu (učitelju) učeniku, ki je umrl pred 1500 leti.

[Škof Anton Mahnič umrl] Dne 14. decembra je umrl v Zagrebu kot pregnanec, veliki škof, učenjak in prvoboritelj za pravice sv. cerkve in slovenskega naroda, znani škof dr. Anton Mahnič, škof na Krku v Istri, vzgojitelj vse naše duhovščine. Priporoča se vam, [o44] da molimo za njega. Ko bo mogoče, bomo

¹⁸⁷ Štrukelj Alfonz, v: *PSBL*, zv. 3, str. 597–598.

¹⁸⁷ ŽA, m. neurejen del, Vojno grobišče, hrani mapo z načrtom vojaškega pokopališča v Tolminu pri cerkveni hiši. Na njem je označenih 458 grobov. Priložen je seznam, iz Münstra, z dne 27. januarja 1926, ki ga je sestavil dr. Meinardus. Seznam šteje 27 nemških vojakov in korespondenco med župnikom Rojcem in Nemško zvezo za oskrbo vojaških grobišč (*Volksbund deutsche Kriegsgräberfürsorge*), kjer med drugim omenjajo, da seznam ni popoln, ampak se še dopolnjuje. Seznam je razdeljen na pokopane pri cerkvi in cerkveni hiši ter na pokopališču pri sv. Urhu. Zanimivo, da v seznamu ni stotnika Emila Czanta.

¹⁸⁸ Na vrhu strani je nad besedilom zapisano Leto 1920.

¹⁸⁹ V *Pravilih za oddajanje cerkvenih sedežev* med drugim beremo: »1. Klopi v cerkvi, čeravno župnikovim dovoljenjem napravljene morda po kakem duhovnjaku, so in ostanejo cerkvena last, del cerkvenega premoženja. Praviloma se torej napravljajo in popravljajo na kakem cerkvenem stroške. 2. Kjer cerkev ni toliko premožna, da bi se shajalo brez dohodkov iz oddaje sedežev, naj se potom javne dražbe, ki je prejšnjo nedeljo z lece napovedati vernikom, oddajajo sedeži onemu, ki največ ponudi, za eno ali več let, morda celo dosmrtno za osebno porabo. V zadnjem slučaju pripade sedež po smrti upravičenca zopet cerkvi in se vnovič odda. 3. Sedeži se ne oddajajo hišam, ampak le osebam, zlasti hišnim gospodarjem in gospodinjam. 4. Moškim se smejo klopi oddajati samo na moški, ženskam le na ženski strani. 7. Vsak sme v isti cerkvi imeti za svojo osebo le jeden sedež. 9. Pri oddajanju sedežev potom dražbe je napraviti in prečitati zapisnik, v katerega je vpisati tudi vsakoletna miloščina, ki bo za sedež odrajtovati cerkvi, sploh dolžnosti, ki jih je dotičnik prevzel z dobljenim sedežem. 12. Pravica do sedeža mine: a) Ako se najemnik odpove pravici. b) Če upravičenec tako živi, da je v smislu kanoničnega prava prištevati očitnim grešnikom. c) Če za stalno zapusti faro. d) Ako baranta s sedežem in ga drugim oddaja za denar. e) Kadar trikrat opominjan za sedež obljubljenega zneska ne plača v enem letu.« A. B. Jeglič, *Pravila za oddajanje cerkvenih sedežev*, v: *LŠL* 23 (1898), št. X, str. 175. Račun za cerkvene klopi je bil izdan 23. junija 1921, v višini 21.290 lir s pristavkom: »V našem računu ni vpoštevan les, ki ste nam ga doposlali v vrednosti Lit. 2850.–/ Lit dvatisoč osmesto petdeset/, zato je vrednost v našem računu navedenih predmetov, za imenovani znesek večja.« ŽA, m. neurejeni del, Račun za cerkvene klopi. Klopi in tudi spovednico po ceni 500 lir, je izdelalo podjetje C. Butkovič&L. Bostjančič iz Mirna pri Gorici. Isto podjetje je izdelalo tudi drugo opremo. Dne 21. decembra 1923 je izdalo račun št. 120 na Ivana Rojca za 14 oken, kuhinjsko omaro in stojalo za rože, v višini 3707,40 L.

iemli vsi duhovniki po vseh slovenskih škofijah sv. mašo za pokoj njegove duše, da na ta način proslavimo spomin velikega moža.

[Adventno spovedovanje] Opomba[:] Za božič se mora blagosloviti orno¹⁹⁰ vode! V adventu se spoveduje vsak dan in sicer I. teden vse šolske otroke, II. teden se razdelijo ženske, dekleta in žene iz raznih vasi, III. teden mladeniči in možje razdeljeni po vaseh, IV. teden kdor pride. V adventnem času se previdevajo vsi bolniki in bolehnici po vaseh. Vsak dan bo 60 spovedancev. [Božič] –Sv. večer se recitirajo psalmi pri matutinu – lekcijo se poje. –Na sv. dan naj bodo sv. maše takole: dve zjutraj ob 6[.] v župni cerkvi – vsak kaplan eno zaporedoma na glavnem oltarju; potem ob 8 ½ dve sv. maši na Ljubinju, dve na Volarjih; ob 8 ½ v župni cerkvi sv. maša, ob 11. slovesna.

[t31] V letu so se vršile vse običajne pobožnosti. Marijina družba in III. sta imela mesečne shode. Sv. rožni venec je bil vsak dan v oktobru.

[Konference Sodal. S. J.]¹⁹¹ V tem letu je bilo 5 konferenc Sodal. SS. Cord. J. Vse so bile pri Sv. Luciji[?] razen ene, ki je bila 18. XI. v Hudajužni. Na konferenco so prihajali duhovniki tolminske in kanalske dekanije. Na vsaki je bila ekshortacija¹⁹² in so se obravnavala razna pereča vprašanja. Predsednik je bil Ivan Rojec, tajnik Alojzij Kodermac.

Rojenih v letu 95, umrlih 129, oklicev 69, porok 51. Nezakonskih otrok je bilo 10.

G. Kandus je 85. krat previdengal, previdel 179 bolnikov.

G. Kodermac je 70. krat " " 150 "

Sv. obhajil je bilo v župnijski cerkvi nad 18 tisoč.

Ivan Rojec župnik–dekan.

[o45/t32] Nekaj pripomb in računov v letih 1915 – 1920

Dne 18. aprila 1915 je bil g. župnik–dekan Ivan Rojec instaliran v Tolminu, a že 18. maja 1915 je odšel zaradi napovedi vojske od strani Italije. Vrnil se je

¹⁹⁰ *Orna* ali *ornica* pomeni zahodno pogovorno čeber, kjer volumen ni opredeljen.

¹⁹¹ Dekan Rojec je še v času vojne sklical konferenco. 12. aprila 1917, št. 80 je pisal duhovnikom tolminske dekanije: »Sedanja vojska in posledice vojske, ki se vže kažejo in katere bomo najbolj občutili v dušnem pastirstvu nas silijo, da se mi dušni pastirji vže sedaj posvetujemo in potrebno okrenemo, da nas najde konec vojske vže pripravljene za uspešno delovanje v dušnem pastirstvu, da bomo mogli izposlovati one naloge, katere bodo tirjale novo nastale razmere od dušnih pastirjev. Zato vabim vse častite gospode tolminske dekanije h I. sestanku, ki bode dne 26. t. m. t. j. zadnji četrtek tak. meseca ob 1. uri popoldne v zakristiji v Podmelcu. Izbral sem pa Podmelec, ker je vsem čč. gg. najlažje dostopen ter se vsi po 5. uri pop. vže lahko vrnejo domov. Oziraje se na sedanje razmere naj čč. gg. vže doma pokosijo ter naj prinese s seboj kaj kruha in kak prigrizljaj. Prosim tudi, da gospodje sami pripravijo kake predloge in dajo kake nasvete.« ŽA, m. Dekanijski akti. Konferenca je bila zaradi protesta duhovnikov, predvsem župnika iz Podmelca Janeza Kovačiča odpovedana in prestavljena v Hudajužno. Prim. ŽA, m. Dekanijski akti, Pismo o odpovedi, št. 82, 15. april 1917 in predlog župnika Kovačiča dekanu Rojcu, št. 154, 14. april 1917.

¹⁹² *Exhortatio*, pomeni *spodbuda*, *opogumljanje*. Gre za duhovni nagovor in pogovor, ki naj spodbudi razmislek in zvestobo karizmi škofijskega duhovnika. Zapisnike teh konferenc je Kodermac zapisoval v poseben zvezek, ki ga hrani ŽA. V njem so dodane še konference za l. 1921, ena za l. 1922 in 1929.

24. 6. 1915. ter je stanoval v Zadlaz Čadrgu h. št. 14 (pri Tomajšču) in opravljal službo božjo tam.

V Tolminu je opravljal službo božjo in dušno pastirstvo č. g. Alojzij Makuz I. kaplan.

Blagajniško stanje je bilo:

Prejemkov K 1.932,29

izdatkov K 1.917,62

ostnaek: K 14,67

Ivan Rojec

L. 1916

Dne 5. 9. 1915 odšel je g. dekan iz Tolmina ter je bil imenovan za nadškof. komisarja za begunce na Dunaju – vrnil se je v maju 1916.

Č. g. Alojzij Makuz je izvrševal dušno pastirstvo v Tolminu.

Blagajniško stanje cerkve je bilo:

Dohodkov K 1721,68

Izdatkov K 1646,98

ostanek K 74,70

Ivan Rojec
župnik

1917

L. 1917 je stanoval podpisani na Ljubinju h. št. 25 radi vojske.

Služba božja se je vršila; v Zadlaz Čadrgu so napravili že l. 1916 kapelico (barako), kjer je [o46] stanoval č. g. kaplan Štefan Podberšček.

Prejemki cerkveni so znašali: K 2.149,45

izdatki K 2.120,89

ostaja gotovina K 19,56

Ivan Rojec

je posodil 800 K (osemsto kron)

[t33]¹⁹³ Od 18. decembra 1916 do 18. avgusta 1917 je bil g. dekan na Ljubinju – 18. 8. 1917 je med ognjem bežal na Bled, vrnil se je po kobariškem umiku 25. 10. 1917, ter je bil 3. 11. v Tolminu. Za stalno se je vrnil v Tolmin 14. 12. 1917.

Naravno je, da je bilo v tem času veliko stroškov s preseljevanjem in z raznimi pripravami.

Ivan Rojec

¹⁹³ Seznam v pretipkani verziji je z zaporednimi številkami označen tudi od 10 naprej do 17, kar v originalnem seznamu manjka. V pretipkani verziji tudi manjka del stroškov, od »64 litrov petroleja« naprej. Na naslednji, 34. strani se seznam nadaljuje samo z dohodki. Tukaj je seznam povzet po originalu. Finančni izkazi so povzeti po knjigi *Cerkveni računi župnijske cerkve in podružnic od l. 1915 do, ki jo hrani ŽA*.

L 1918

Po uradnem dnevniku so znašali doh. 4.292,37–stroški 5.963,14
izposojilo g. Rojec 1.700

Poleg tega je imela cerkev še:

miloščine v letu 1918	200
darovi " 1918	400
mrtvije ¹⁹⁴ , obletnice 1918	410
in iz leta 1917 miloščine ⁹⁰	

Stroški:

1.	Poprava cerkve, srehe, okna, šipe, oltar, tabernakel		2000
2.	priprave za veliki teden, božji grob, cvetlice in razno		500
3.	Velikonočna spoved		100
4.	Stroški za mesec maj		100
5.	Pevcem južina		500
6.	Stroški za sv. R. Telo		300
7.	Stroški ob birmi: 1. sept. 1918		2000
	Tridnevnic za Mar. družbo–g. Zdešar, podobe, itd.		500
	Tri tapeti za cerkev po 200 Kr.		600
		1910.-	6.600
[o47]	Prenos	doh.	stroš.
	Stroški:	1910.-	6600.-
	27 m Lauftipiha po 25 K		675.-
	pregrinjala za božji grob, spovedn. 35x20 K		
	3 omare za cerkev–opravo po 300 K		
	miza v zakristiji		100
	klečalnik in obešala		130
	peč v zakristiji		500
	32 m platna po 15 K		480
	64 litrov petroleja		952
		1910.-	11.073.-
	Cerkveno perilo		700.-
	Hostije		100.-
	Preselitev iz Bleda		600.-
	Vzdrževanje cerkovnika (plača 240, obleka 300,		
	hrana 1800, čevlji 80		1600.-
	vzdrževan po 5 K dnevno 8 mesecev		1200.-
	Kaplan Kandus 15 mesecev		1500.-
	8 petrolejk v cerkvi in na kom po 32 K		256.-
	Poprave v župnišču		2000.-
	Potnine		1000.-
	Razni stroški		480.-
	Razno iz leta 1917 in 1918		1722,12
		K 1910.-	K 22.195,12

¹⁹⁴ Mrtvije pomenijo darove ob smrtih in pogrebih.

[t34]

Dohodki po uradn. dnevniku		Izdatki	
	4.292,37	1. po uradnem dnevniku	K 3.963,14
po zasebnem	1910.-	2. po neuradnem "	K 22.195,12
vseh prejemkov	6.202,37	Skupaj	K 28.158,26
Posojilo Ivan Rojec	1700.-	posojilo Ivan Rojec	1.700.-
			K 29.858,26
		Odštejejo dohodki	K 6.202,37
		je primankljaj	K 23.655,89
		katere je založil podpisani	
V Tolminu, 15. feb. 1919			Ivan Rojec
Ivan Rojec			

[o48] [1919 Otroci v Slavoniji – se vrnili domov v l. 1919] Šlo je 25 otrok v Hrvatsko Dubico leta 1918. Begunci so se vračali na svoje porušene domove praznih rok. Nič čudnega, da so bili v marsikateri družini otroci lačni. Nastala je akcija, da bi spravili te revne lačen otroke v Slavonijo, kjer je bilo še dovolj živeža. Ustanovljen je bil odbor v Ljubljani in v Zagrebu, ki je imel to nalogo, da dobi družine, ki bi sprejel te lačne otroke. Šolski svet v Tolminu je razglasil, naj one družine, ki so v stiski za hrano svojim otrokom se javijo, da so pripravljeni oddati svoje otroke v rejo. Tako se je nabralo 25 otrok iz Tolmina, Zatolmina in Dolj. Ker so se tolminske učiteljice branile iti na pot s temi otroci, je sprejel to nalogo g. kaplan Alojzij Kodermac. Določeno je bilo, da spravi otroke v Ljubljano. Za nadaljnjo pot naj poskrbi ljubljanski odbor. A ljubljanski odbor je naložil Kodermacu naj jih sam pelje v Zagreb, kjer bodo za te otroke poskrbeli. Kodermac je spravil otroke za ljubljansko postajo, kakor so mu naročili in to proti večeru, a vlak je odhajal proti Zagrebu šele nekoliko pred polnočjo. Otroci so pozaspali na postaji na mizah in klopeh. Pa pride okrog polnoči ukaz: spravite te otroke v zanje pripravljen vagon. Otroci so bili zaspani in so bile velike težave to izvršiti. Najmlajše je bilo treba nesti v spečem stanju na vlak. Komaj so bili otroci v vagonu, pridrvijo vojaki in izrivajo vse otroke, češ, vojska je, vojaki imajo prednost. Vlakovodja je hitro pomagal. Vojakom je rekel, da ta vagon ne gre naprej in je vagon resnično odklopil. Vojaki so se preselili v drug [t35] vagon. Čez nekaj časa je bil vagon z otroki spet priklopljen. In šlo je naprej prav počasi [o49] proti Zagrebu. Vlak je prišel v Zagreb ob 1. uri popoldne. Postajenačelnik v Zagrebu ni bil obveščen o transportu teh otrok. K sreči so v Ljubljani Kodermacu povedali, da je predsednica odbora za preskrbo lačnih otrok v Zagrebu Pepca (Jožefa) Tavčarjeva, hči Ivana Tavčar iz Visokega pri Poljanah nad Škofjo Loko. To gospo je Kodermac poznal, ker je živel nekaj časa v Poljanah. V stik je prišel z njo, ko je

prišla iz Zagreba na obisk k poljanskemu župniku Jerneju Ramovšu.¹⁹⁵ Tej gospi je Kodermac s postaje telefoniral in ona je takoj poslala nekega moža na postajo, ki pa ni znal povedati kam naj Kodermac pelje te otroke. Kaj storiti? Kodermac je zaprl otroke v neko sobo na postaji, da se mu ne razkropijo po mestu in se s tramvajem odpeljal k Pipci Tavčarjevi. Začudeno je vprašala: »Kje imate otroke, jaz sem poslala dekle s kosilom za otroke v zavetišče, kjer bodo otroci prenočevali, dokler ne dobimo kraja, kjer bodo nastanjeni.« Gospa je Kodermaca pogostila, nato pa hajdi po otroke na postajo in jih prepelji v ono zavetišče. To se je srečno izvršilo in lačni otroci so bili tisti dan nasičeni. Štiri dni so bili v Zagrebu. Dvakrat na dan jih je Kodermac vodil v javno kuhinjo na hrano, kedaj tudi kam na sprehod. Pomagala mu je vsak dan ena učiteljica. Četrti dan je je prišlo povelje odpeljati te otroke v Hrvatsko Dubico. Pomagal je na tej poti Kodermacu neki študent. V Dubici so bili otroci pristrčno sprejeti. Kodermac jih je razdelil po družinah, priporočil otroke katoliškemu župniku ter se vrnil v Tolmin.

[050] Na povratku je Kodermac zbolel na španski gripi, da je prav s težavo prispel v Tolmin.

V jeseni l. 1919 je bilo treba otroke pripeljati iz Dubice v Tolmin. To nalogo je moral izvršiti kaplan Al. Kodermac. V pomoč mu je bila gospodična Rojčeva, ki je svoječasno služila v gluhonemnici v Gorici. Pripeljala sta se v Dubico in s pomočjo dubiškega odbora zbrala v Dubici otroke za povratek domov. Otrokom se je v Dubici dobro godilo. Vsakemu so napravili novo obleko, bili z njimi prijazni. Otroci so se pohrvatili, niso več znali slovenščine, radi prepevali hrvaške pesmi ...

Kodermac in Rojčeva sta srečno prispela z otroci v Ljubljano, ponoči okrog polnoči. Na postaji jih je čakal Kodermacev zvesti [t36] prijatelj duhovnik Hren.¹⁹⁶ S postaje so spravili otroke v Alojzijevišče. Nove težave, kako spraviti otroke čez demarkacijsko mejo v Tolmin. Postajenačelnik v Ljubljani je obljubil Kodermacu, da bo poskrbel za poseben vagon[,?] ko bodo kaj peljali v Italijo, naj pride pogosto povprašat na postajo. Drugi dan opoldne je dobil Kodermac na postaji zagotovilo, da bo lahko odpeljal otroke, zato naj takoj pride z otroci na postajo. Otroci so še o pravem času dobili v Alojzijevišču kosilo, Kodermac in Rojčeva sta pa morala na postajo brez kosila.

Železnica je peljala v Italijo en vagon jajc in k temu vagonu je dodala vagon za otroke. Tako so se srečno pripeljali proti večeru v Logatec, a naprej niso mogli, ker kamnijona, ki sta hodila čakat otroke za prevoz v Tolmin, sta že odšla in se vrneta šele drugi dan.

[051] Nastale so nove težave. Za hrano otrok ni bilo težav, ker so vsi imeli nekaj hrane, ki so jim ljudje v Dubci dali in še Italijani so jim nekaj malega dali.

¹⁹⁵ Jernej Ramoveš (Smlednik, 9. 8. 1842–Smlednik, 6. 3. 1921). Posvečen je bil 31. julija 1866. Prim. *Letopis*, str. 279.

¹⁹⁶ Verjetno je mišljen Jože Hren (Črniče, 27. 4. 1889–Podmelec, 9. 5. 1925). Posvečen je bil leta 1915. Bil je kaplan v Hinjah in Podbrdu, od leta 1921 pa v Podmelcu, kjer je tudi umrl. Prim. *Necrologium* ..., str. 151.

Kako otroke prenočiti? Plegli so po tleh tleh in po klopeh na postaji. Koder-mac in Rojčeva sta prečula noč.

Drugi dan sta prišla dva kamijona, pa nista mogla otroke takoj odpeljati. Vse otroke je bilo treba ostriči in okopati. Zato zamuda. Ponoči je zapadel sneg in mraz je nekoliko pritisnil. Končno so bili otroci naloženi in se odpeljali v Tolmin. En kamijon ni imel strehe, zato je bilo tu otrokom hudo in so se kislo držali in celo jokali. Težka je bila ta pot do Tolmina, kamor sta kamijona dospela v poznih popoldanskih urah. Veselo je bilo snidenje s starši. Povrnili so se vsi otroci[,?] razen najstarejše punčke, ki je ostala v službi pri nekem učitelju v oddaljenem kraju od Dubice. Po nekaj mesec[ev?] se je tudi ta vrnila.

[Shod v Tolminu 1920] Leta 1920 je bilo v Tolminu na trgu zborovanje o vojni odškodnini. Zbralo se je veliko ljudi. Govorniki so bili: dr. Bitežnik Jožef,¹⁹⁷ dr. Engelbert Besednjak,¹⁹⁸ dr. Vilfan¹⁹⁹ in še drugi. Povedati je bilo potrebno, da

¹⁹⁷ Jožef Bitežnik (Solkan, 29. 5. 1891–Gorizia, 22. 12. 1960), pravnik, časnikar in politik. Prim. S. Brajša, *Bitežnik Josip*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi142669/> (pridobljeno 28. 5. 2015).

¹⁹⁸ Engelbert Besednjak (Gorica, 14. 3. 1894–Trst, 21. 12. 1968), politik, časnikar in publicist. Po osnovni šoli in nemški gimnaziji v Gorici je študiral pravo na Dunaju, kjer je leta 1920 doktoriral. Navezal je stike z novim rodом krščansko-socialnih javnih delavcev na Goriškem, na Dunaju je sodeloval v kat. akadem. društvu ter navezal stike s krogom okoli poslancev dr. Kreka in dr. Korošca. Kot visokošolec je bil 1913–1914 tajnik goriške Kršč. soc. zveze, ki je povezovala 124 kat. prosv. društev. Leta 1919 ga je Izidor Cankar poklical v Ljubljano h glavnemu uredništvu *Slovenca*, dec. 1920 pa sta ga Wilfan in Šček povabila na Primorsko za glavnega urednika *Edinosti* v Trstu. Njegovi odločni in strogo logični članki v slov. listih in revijah so vzbujali splošno pozornost. Iz Trsta se je preselil v Gorico in bil na osnovi kr. odloka 19. nov. 1921 imenovan za člana izrednega deželnega odbora za Goriško in Gradiščansko oblenem z dr. A. Gregorčičem, H. Tumo, Ign. Križmanom in županom K. Trevnom. Pri deželni upravi je dal več gospodarskih pobud, zlasti za uporabo vodnih sil. Prevzel je glavno uredništvo *Goriške Straže* (1922–1924) in bil v vodstvu Kršč. soc. zveze. Ko je prišlo do razkola v polit. društvu Edinost, ki ga je v Trstu vodil Josip Wilfan, in so si Goričani osnovali samostojno polit. društvo Edinost za Goriško (13. jul. 1922), je bil Besednjak izvoljen za podpredsednika in kmalu nato za predsednika. Tajnik pa je bil Josip Bitežnik. Pri drugih državnoz. volitvah 6. apr. 1924 je bil izvoljen za poslanca v rimski parlament skupaj z J. Wilfanom in Jos. Srebričnem (1924–1929). Njegovi govori v parlamentu, zlasti govora dec. 1924 in 13. maja 1926, so imeli evropski pomen. Govor 3. apr. 1925 o gospodarstvu v Julijski krajini je izšel v posebni brošuri: *La questione economica della Venezia Giulia*. Fašizem je konec 1928 zatrl še poslednji slovanski tisk v Italiji. Z osebnim nastopom pri Mussoliniju je dosegel, da so smeli pod njegovim uredništvom izhajati v Gorici slov. tednik *Novi list*, hrvaški tednik *Istarski list* in družinski mesečnik *Družina* (apr. 1929–nov. 1930). Goriški prefekt Sergio Dompieri je proti koncu 1930 sporočil Besednjaku, da bo zaplenjena vsaka številka teh glasil, ki bi še nadalje izšla, zato so glasila prenehala izhajati. Po sklepu Vrhovnega sveta gor. kat. prosv. organizacij (KTD, polit. društvo Edinost, Kmečko-delavska zveza, Zbor svečnikov sv. Pavla) je Besednjak skupno z J. Bitežnikom odšel na Dunaj in bil sprejet v vodstvo Kongresa evropskih narodnih manjšin (*Kongress der organisierten nationalen Gruppen in den Staaten Europas*) ter prevzel predsedništvo Zveze manjšinskih časnikarjev. Kongresu evropskih manjšin (1925–1938) je ves čas predsedoval dr. Josip Wilfan. Besednjak se je udeležil že prvega kongresovega zborovanja v Zenevi 1925 in v odličnem govoru *Za mir med narodi* zahteval kulturno avtonomijo in manjšinsko zaščito za vse evropske narodne manjšine. Sestavil je preko 80 strani obširno *Spomenico o položaju slovanske manjšine v Italiji* in jo po kard. Hlondu dostavil vatikanskim krogom in drugim cerkvenim dostojanstvenikom. Z Dunaja se je umaknil v Beograd in tu kot neuradni svetovalec in posrednik za manjšinske zadeve zastopal koristi slovanske manjšine v Italiji. Leta 1950 se je vrnil v Trst in prevzel vodstvo pri Slov. kršč. socialni zvezi. Leta 1954 je ustanovil *Novi list* in zagovarjal »manjšinsko politiko«, ki naj temelji na krepki narodni zavesti in dobrih odnosih z domovino. V NL je začel objavljati (7. 8. 1958) spomine na Virgilija Ščeka pod naslovom *Voditelj in buditelj naroda, Virgiliju Ščeku v spomin*. Gre za prikaz politične zgodovine primorskih Slovencev po prvi svetovni vojni. Smrt mu je iztrgala pero iz rok. 21. febr. 1969 so v poslanski zbornici v Rimu počastili spomin poslanca Besednjaka. Prim. R. Bednarik, *Besednjak Engelbert*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi139964/> (pridobljeno 28. 5. 2015).

¹⁹⁹ Josip Vilfan (Trst, 30. 8. 1878–Beograd, 8. 3. 1955), pravnik in politik. Na dunajski univerzi je promoviral iz prava leta 1901. V Trstu in Pulju je bil praktikant do 1908, ko je nastopil svojo kariero. Jeseni 1906 je bil izvoljen za tajnika društva Edinost, kar pomeni začetek njegovega javnega političnega delovanja. Njegova dejavnost traja celih trideset let. Zavzemal se je za uveljavljanje slovanskega naroda na Tržaškem, boril se je proti italijanskemu iredentizmu. Predsednik društva je postal 1910 in ostal do njegove

se ljudje zavedajo pravic do vojne odškodnine. Treba je bilo tudi ljudi poučiti, kako naj skrbno vlagajo sezname raznih škod, ki jih je povzročila vojna tudi na poslopih[?] kakor tudi na zemljiščih. Vse te škode pravilno in pravično oceniti. Posebno je bil še poudarek, da se to izvrši gotovo do določenega roka.

[052/t37] Cerkveni račun leta 1920.

a) uradni dnevnik		a) uradni stroški	L. 4.454,48
Miloščine	L. 1.412.-	b) neuradni stroški	L. c.
pogrebščine	L. 280.-	1. blagoslov križevega pota	300.-
darovi	L. 650.-	2. Velikonočna spoved	200.-
dekleta Mar. Družbe	L. 681,90	3. stroški o veliki noči, božji grob	100.-
razni dohodki	L. 952,14	4. pevcem južina	L. 300.-
izposojilo	L. 520.-	v računu 100.-	200.-
	4496,04	5. Stroški obiskom Bartolomassi in vojaki	100.-
b) neuradni dohodki		6. stroški za mesec maj	100.-
a) miloščina	L. 709,35	7. Colonello Bolli, Sala, magg. Giroto, Agazji, Martinucci	500.-
b) darovi	L. 216.-	8. godba, pevci, kosilo	200.-
c) pogrebščina	L. 140.-	9. posvečenje oltarja	
	1.065,25	confirmatio	2.000.-
4496,04	4.496,24	10. Tridnevica za III. red	500.-
Skupni prejemki	25561,29	11. Dodatek za cerkv. perilo	100.-
		12. Dodatek za hostije	100.-
Stroški:		13. Oljče	50.-
a) uradni	L. 4.484,48	14. Strežniki celo leto	100.-
b) neuradni	L. 5.813.-	15. Cerkveniku do 1/8 1920	
Skupaj	L. 10.297,48	hrana 221 dni po 3 L.	663.-
Ako se od izdatka	L. 10.297,48	16. Peč v zakristiji	300.-
odštejejo prejemki		17. pisarna, kurjava, razsvetljava	300.-
(L. 5.561,29-520.-)	L. 5041,29		5.813.-
primanjake	L. 5.256,19		
katere je založil	Ivan Rojec		

Tolmin[?] 15. 3. 1921

Ivan Rojec
župnik-dekan

ukinitve sept. 1928. V tej funkciji se je med drugim zavzel za revizijo ljudskega štetja 1911, kar je močno povečalo število slov. govorečih. Zagovarjal je načelo enakopravnosti do vseh partnerjev političnega boja. Dvakrat, 1909 in 1913, je bil izvoljen v tržaški mestni svet. Sodeloval je na sestanku jan. 1915 z italijanskim diplomatom C. Gallijem, ki je v Trstu želel izvedeti, kakšna bo reakcija primorskih Slovencev, če Italija stopi v vojno na strani antante. Ob koncu vojne je sodeloval pri ustanavljanju in bil član Narodnega sveta v Ljubljani in krajevnega Narodnega sveta v Trstu. Brezkompromisno je zagovarjal načelo, da Trst spada k Jugoslaviji. Po italijanski zasedbi Trsta je zagovarjal ista načela in se zavzemal, da Slovencem nova oblast da njihove osnovne pravice, ter da se jim prizna »naša kultura«. Za državnega poslanca je bil izvoljen 1921 in 1924 kot predstavnik JNS. Zaradi nastopa fašizma njegovo obsežno parlamentarno delo ni rodilo velikih sadov. Zaradi svojih nazorov glede manjšinske problematike si je nakopal sovraštvo fašistov. Bil je dvakrat aretiran. Po prepovedi društva je emigriral v Jugoslavijo in nato na Dunaj, kjer je bival celo desetletje, predaval, pisal in sodeloval z E. Besednjakom na kongresih Evropske narodnosti. Zaradi svojih pogledov se je zameril tudi levo usmerjeni emigraciji Jugoslovanskega kluba, kasneje tudi OF. Pred nacisti se je umaknil v Beograd, kjer je ostal do smrti. Poleg političnega delovanja je bil tudi plodovit pravni pisec in strokovnjak. Prim. B. Marušič, *Vilfan (Wilfan) Josip*, v: *PSBL*, zv. 4, str. 214–217.

[053/t38] 1920 – 1921²⁰⁰ =

Konferenca Sodal. SS. Cord. J. pri Sv. Luciji 14. 7. 1920.²⁰¹

Navzoči: Ivan Rojec, Jos. Godnič,²⁰² Ivan Rojec, Jože Abram, I. Kovačič,²⁰³ I. Kokošar,²⁰⁴ Ant. Berlot, Mravlje,²⁰⁵ M. Kragelj, Pirc, Belè, Hren, Batič, Kodermac, Podbršček, Pisk, Kandus, Širaj.²⁰⁶

Monsig. I. Rojec pozdravi č. g. goste in domače gg. ter da besedo g. Venčeslavu Bele. Sobrat Bele razloži v svojem dolgem referatu potrebo in pomen duhovniške organizacije. Prečita glavne točke pravil Konf. Sod. Ss. Cord. J. Navzoči gg. so voljni pristopiti. Gospodje iz kanalske dekanije pristopijo k tolminski organizaciji.

Volitve: Za lokalnega rektorja Sodalitatis je izvoljen Monsig. I. Rojec, dekan; za vicerektorja g. Anton Berlot, kan. dekan. Določi se, da je po možnosti konferenca vsaki mesec. Kdor neopravičeno izostane[?] plača kazen 10 L. Opravičenost ali neopravičenost razsodi konferenca. Da ne izgubi konferenca privlačne sile je treba, [je treba sic.!] paziti, da se ne zanemarija vnanje oblike. Red in resnost! V pričetku vsake konference naj ima špiritual kratko ekshortacijo. Do novega leta bo špiritual sobrat župnik Ivan Kokošar.

Organizacija *Zbora svečnikov sv. Pavla*.²⁰⁷ Pristopijo vsi navzoči. Konference *Zbora* so združene s konferenco *Sodalitete*; opozarja se, naj vsak sobrat

²⁰⁰ Pretipkana verzija ima zapisano »Leto 1920 – 1921«.

²⁰¹ Zanimivo, da ni omenjene konference 10. junija 1920, na kateri je imel referat dekan Rojec. V njem se je zavzel za nacionalizacijo, ki ni mišljena, kakor jo predstavlja socialistično časopisje, ampak v tem, da se »našo zemljo in nje dohodki zajamčijo ljudstvu, ki je tu doma, da se prav tako obvaruje naša zemlja in našemu ljudstvu obrt, ki ima svojo korenino v tej zemlji in v tem ljudstvu ter zajemlje od tod svojo moč.« Vlada favorizira nasproten sistem, ki uničuje naše narodno telo. »Na ta način se smatra naša dežela za kolonijo italijanske delavske moči. Že tu rojeni Italijani v tem oziru tožijo.« ŽA, Akti 1914–1919.

²⁰² Obstajata dva Josipa Godniča, mlajši in starejši, rojena v Komnu in umrla v Dornberku. Starejši (14. 3. 1851–23. 2. 1929), posvečen leta 1874, je bil kurat v Solkanu (1877), vikar v Dornberku (1887) in Grgarju (1894), od 1917 je bil v pokoju, vendar je še naprej pomagal v dušnem pastirstvu svojemu soimenjaku v župniji Dornberk. Mlajši (29. 4. 1884–19. 2. 1949) je bil posvečen leta 1907. Bil je kaplan v Volčah in Ravnici. Od leta 1921 je bil imenovan za župnika v Dornberku, kjer je bil tudi dekan. Prim. *Necrologium* ..., str. 68, 72.

²⁰³ Ivan Kovačič (Avče, 1. 3. 1873–Vrhovlje, 14. 3. 1936). Posvečen je bil leta 1896. Služboval je na več mestih: Črniče, Stržišče in Šentvid pri Vipavi. Leta 1905 je bil imenovan za župnika v Podmelcu. Od leta 1933 je bil benefijant plemičev Conti v Vrhovljah. Prim. *Necrologium* ..., str. 93.

²⁰⁴ Ivan Kokošar (Obloke, 13. 4. 1860–Grahovo, 16. 5. 1923). Posvečen je bil leta 1883. Po kaplanski službi v Črničah je bil župnik v Šebreljah (1889). Od 1902 do 1915 je bil župnik pri sv. Ignaciju v Gorici. Po upokojitvi se je preselil na Grahovo, blizu njegove rojstne vasi. Prim. *Necrologium* ..., str. 158.

²⁰⁵ To bi bil lahko Anton Mravlje (Sv. Križ/Ajdovščina, 30. 4. 1887–Postojna, 12. 5. 1922), ki je bil posvečen leta 1913. Najprej je bil do leta 1915 kaplan v Bovcu, nato pa kaplan v Solkanu. Prim. *Necrologium* ..., str. 154.

²⁰⁶ Franc Širaj (Gradišče pri Robu, 1. 4. 1890–Lokavec, 25. 2. 1961) je bil posvečen leta 1916. V času vojne je bil do leta 1918 kaplan na Šentviški Gori, nato v Libušnjah. Od 1920 je bil kurat v Gornji Trebuši do srede leta 1927, ko je bil imenovan za prvega kurata v Lokavcu in nato za župnika. Po letu 1947 se je inkardiniral v apostolsko administraturo za slovenski del goriške nadškofije. Prim. *Necrologium* ..., str. 74.

²⁰⁷ Zbor svečnikov sv. Pavla je bil stanovska organizacija slovenskih in hrvaških katoliških duhovnikov na Primorskem. Ustanovljen je bil 1899, med prvo sv. vojno je njegovo delovanje zamrlo. Proti koncu leta 1919 so trije kraški duhovniki: Anton Požar, Virgil Šček in Ignacij Valentinčič dali pobudo, da se društvo ponovno ustanovi, kar se je zgodilo 8. januarja 1920. Do fašistične ukinitve l. 1928 so izdajali mesečnik *Zbornik svečnikov sv. Pavla*. Zbor je združeval vse slovenske in hrvaške duhovnike pod zasedenim območje Primorske po Rapalski pogodbi. V dvajsetih letih 19. stol. je postal pobudnik narodnokulturne dejavnosti katoliško

dobro pro[e?]uči pravila obeh organizacij. Vsak bodi naročnik *Zbornika*, a naj ga tudi čita. Volitve: Predsednik monsig. Ivan Rojec, podpredsednik dekan Ant. Berlot, tajnik Alojzij Kodermac, blagajnik in zastopnik v odseku za pravno varstvo in gmotne zadeve župnik Ivan Kovačič, v odsek za narodno politiko Jože Abram, v odsek za šolstvo Ivan Sekula, [054] v odsek za kulturno in socijalno inicijativo Venc. Belé; zadeve o *Cecilijanskem društvu* ima Iv. Kokošar. Zastopnik za cerkljansko konferenco Štefan Podberšek, za svetogorsko Anton Pisk. Vsak član plača pri sestanku 2 L za tajnikove in poverjenikove stroške. Kraj zborovanja se sproti določa. Prihodnja konferenca je dne 18. avgusta ob 10. uri pri Sv. Luciji. –Referent sobrat J. Abram: gospodarska organizacija v našem okolišu. –Opozarja se: Krajevne krivice od strani oblasti naj se natančno ugotavljajo in na pristojno mesto sporočajo.

Ivan Rojec

A. Kodermac, tajnik

[t39] Konferenca pri Sv. Luciji dne 18. 8. 1920

usmerjene inteligence v Julijski krajini. Prizadeval si je za ustanovitev slovenske nadškofije v Italiji, boril se je proti asimilacijski politiki ital. oblasti. V obrambo slovenske manjšine je posredoval pri rimski vladi, pri Svetem sedežu in pri krajevnih cerkvenih ter posvetnih oblasteh. V sodelovanju z goriškim društvom Edinost je mobiliziral velik del slovenskega prebivalstva na Primorskem. Po prepovedi in ukinitvi slovenskih in hrvaških kulturnih, političnih in gospodarskih organizacij je v Julijski krajini ostalo samo še delovanje duhovnikov, od javne rabe pa samo slovenščina v cerkvah. ZSSP je avgusta 1928 sprejel sklep, da duhovniki ne bodo nikoli slovenskih otrok potujčevali s krščanskim naukom v tujem jeziku. Verouk so prenesli v okvir cerkvenega delovanja, kjer so ohranjali tudi del narodnega kulturnega delovanja. Nadškof Sedej je s pastirskim pismom 18. 1. 1929 omogočil in spodbudil župnijske šole, ki so delovale do druge sv. vojne. V začetku tridesetih let so se člani ZSSP in Edinosti v Gorici skupno organizirali v novo ilegalno Tajno krščansosocialno organizacijo, ki jo je vodil Vrhovni svet krščanskih organizacij. ZSSP je v tem okviru obdržal lastno organizacijsko strukturo. Tajno delovanje ZSSP je postalo programsko odločno narodnoobrambno, protifašistično in protiirendentistično. Zavzemali so se za jugoslovansko narodno idejo in podpirali krščanska in demokratična načela. Tajno jih je podpirala Kraljevina Jugoslavija. Skrivno so tiskali in širili slovensko literaturo, obveščali evropsko javnost o položaju manjšine v Julijski krajini, podpirali so šolanje slovenskih dijakov, skrbeli za vzgojo duhovniškega naraščaja in načrtno učenje slovenščine pri verouku. Leta 1936 je v ZSSP delovalo 270 slovenskih in hrvaških duhovnikov. V Času, 1920, 119, je dr. Josip Srebrnič objavil novico o tem zboru in zapisal pomenljive besede: »Strme gledamo onstran demarkacijske črte, kjer delujejo s prav apostolsko gorečnostjo in s čudovito idealnim zanosom slovenski in hrvaški duhovniki med našim narodom. Kakor veletok se je bilo trpljenje razlilo nad nje; cela vrsta jih je bila kruto odvedena na vse kraje po Italiji; najhujša nasilniška samovolja počiva kakor Damoklejev meč nad njimi; viri dohodkov za najbolj preprosto življenje so se jim zaprli; prav mnogi sredi razrušenih vasi še primerne hišice nimajo, in vendar jih vidimo, kako neuklonljivo stoje pri delu za нравni in verski prepoved zaslužnjega naroda, pri brambi njegovih pravic v šoli, v uradih, v javnosti, a tudi pri delu za lastno umsko, stanovsko in asketsko izobrazbo. V ta namen so se svečeniki slovanske narodnosti v Primorju ter zasedenem ozemlju sploh organizirali v Zboru svečnikov sv. Pavla, ki ima svoj sedež v Trstu. Organizacija je cerkvena, stanovska ter ima namen, sedaj, ko duhovnikom v Primorju vojaška sila kruto zapira vsako vez z ostalimi stanovskimi tovariši v Jugoslaviji ter preprečuje vsako pobudo s te strani v njih sredo tam doli, da pripravlja in podaja sama svojim članom potrebne vsestranske pomoči.« Prim. E. Pelikan, *Zbor svečnikov sv. Pavla*, v: ES 15, str. 106–108; P. Knez, *Nekateri aspekti idejnih in političnih dilem slovenske duhovščine na Primorskem v dvajsetih letih 20. stoletja v razmerju do socializma*, v: *Acta histriae* 13 (2005), str. 326.

Navzoči: Iv. Rojec, Ant. Berlot, Iv. Kovačič, Iv. Kokošar, Jos. Abram, Izaija Božič,²⁰⁸ Valentin Pirec,²⁰⁹ V. Bele, J. Hren, Valentin Batič, Al. Kodermac, Št. Podberšček, Ant. Pisk, Franc Kandus, Al. Makuz, H. Trdan,²¹⁰ J. Vuga.²¹¹

Sobrat Iv. Kokošar razloži v lepi ekshortaciji, zakaj izostajajo uspehi v dušnem pastirstvu. Krivda je na duhovniku. Ni prave gorečnosti, ni potrebnega poguma. Poglejmo delo apostolov. Oni v težjih razmerah, a sad njihovega delovanja kako velik. Pač so bili goreči duhovniki po Srcu Jezusovemu. Učimo se od njih. Vzemimo za zgled tudi naše nasprotnike. Ne bodimo mrtvi mlačneži.

Monsig. Rojec čita iz knjige *Sin. dioc. Labacens.*²¹² poglavje o konf. Sod. Cord. J. –Sklene se, da bo po vsaki konferenci adoracija²¹³ pred Najsvetejšim.

Na konferenci naj se vršijo diskusije o materialu za prihodnjo dioc. sinodo.

²⁰⁸ Izaija Božič (Podmelec, 6. 7. 1878–Podmelec, 3. 2. 1959) je bil posvečen leta 1901. Po službi prefekta v malem semenišču in kaplana v Tolminu je bil leta 1904 imenovan za vikarja na Kamnem. Med vojno se je skupaj z ljudmi umaknil v eksil, ki mu je pustil psiho fizične posledice, zato se je leta 1921 upokojil. Vrnil se je v Podmelec, kjer je bil kurat do smrti. Prim. *Necrologium* ..., str. 51.

²⁰⁹ Valentin Pir[e]c (Vojšćica, 14. 2. 1876–Gorica, 23. 12. 1946) je bil posvečen leta 1900. Služil je po različnih krajih v škofiji: bil je kaplan v Devinju in Komnu, vikar na Oblokah, župnik v Čepovanu. Po vojni je bil upravitelj na Vogrskem, nato je prevzel župnijo Šentviška Gora. Leta 1926 je bil imenovan za upravitelja Idrije, od leta 1935 pa je bil tam župnik. Zaradi nasprotovanja komunizmu so ga partizani mučili in zadrževali pred župniščem v zimi in mrazu, kljub njegovim 70. letom starosti. Prim. *Necrologium* ..., str. 391.

²¹⁰ Herman Trdan (Pazin, 20. 11. 1892–Zagreb, 4. 10. 1970), duhovnik, narodni delavec in slikar. Leta 1902 je kot 10-leten odšel v Gorico k sorodnikom, kjer je 1911 dovršil gimnazijo in licej ter nadaljeval bogoslovje. Nadškof Sedej ga je posvetil 27. julija 1915, novo mašo je imel v Leskovcu pri Krškem. Inkardinaliral se je v goriško nadškofijo. Najprej je bil kaplan v Dornberku, spomladi 1917 je šel za kurata v Lokovec, naslednje leto pa za vikarja v Avče. Od 1922 je bil vikar v Podgori, kjer je postavil temelje za narodno in posvetno življenje. Leta 1928 bi moral postati vikar v Zapotoku, vendar so ga fašisti preganjali in je na povabilo škofa Gnidočca šel v Skopje, kjer ga je škof inkardinaliral že novembra 1927, on pa je odšel v Jugoslavijo šele v začetku leta 1929. Iz Makedonije je prišel v Gušac in končno v Zagreb. Bil je močnega značaja in moč lastnega mišljenja, zato so ga začeli preganjati še ustaši, da je živčno zbolel. Bil je upoštevan slikarski mojster (slikarstvo je študiral v Münchnu). Kot nekdanji dijak je bil med ustanovitelji Kluba starih goriških študentov, ki je v času delovanja postavil veliko spominskih plošč zaslužnim javnim delavcem po vsej Primorski. Prim. T. Pavšič, *Trdan Herman*, v: *PSBL*, zv. 4, str. 52.

²¹¹ Janez Vuga (Kanal, 7. 5. 1856–Kanal, 28. 12. 1925) je bil posvečen leta 1878. Bil je kaplan v Libušnjem, Biljah, Solkanu. Kratek čas je bil upravitelj na Kojskem, od 1890 naprej pa *cappelano esposto* na Kamnem. Od 1897 je bil vikar v Kozini, od 1910 pa na Gabrovici. Po vojni se je upokojil in se naselil v Kanalu, kjer je po svojih močeh pomagal na pastoralni. Prim. *Necrologium* ..., str. 398.

²¹² A. B. Jeglič, *Synodus doeceseana labacensis quam diebus 31. mensis augusti 1. 2. 3. 4. mensis septembris 1903 habuit*, Labaci 1903. V 6. poglavju *de conferentiis Sodalitatis* sinoda obravnava na straneh 188 do 198 v § 3 omenjeno temo: najprej zgodovinski pregled, cilje sodalitete, pravila, organiziranost in konference sodalitete. Škof Jeglič sam pripominja: »Društvo *Sodalitas sacerdotum dioeceseos Labacensis in honorem Ss. Cordis Jesu* so ustanovili prevzvišeni moj prednik. Meni so prav živahno priporočili, na to društvo pospešujem in dovršim organizacijo, v kolikor je še pomanjkljiva.« Nato določi, kako naj se vršijo shodi: a) na določeno uro se gre v cerkev, kjer se izpostavi Najsvetejše in tiho adorira četrt ure, zmoli litanije presv. Srca Jezusovega s pravno molitvijo in prejme blagoslov; b) v župnišču se najprej bere del statuta, sledi razprava o tvarini iz askeze ali osnovnega bogoslovja ali duhovnega življenja, nato sledi pouk o sociologiji in nazadnje razno o vsakdanjih potrebah pastirskega življenja. Nato se določi dan in tvarina prihodnje konference in sledi prav zmeren prijateljski obed. Prim. *Sodalitas Sacerdotum*, v: *LŠL* 25 (1900), št. 1, str. 26–27. Prim. tudi NŠAL 222, Društva, Sodalitas ss. Cordis, šk. 1, ki omenja, da je nadškof Missia leta 1897 ustanovil zvezo duhovnikov z imenom *Sodalitas sacerdotum dioeceseos Labacensis in honorem Ss. Cordis Jesu ad conservandum et promovendum spiritum sacerdotalem*. Po 21-letnem delovanju jo je z nekoliko spremenjenimi pravili in z imenom *Sodalitas ss. Cordis* vnovič potrdil in priporočil škof Jeglič dne 1. avgusta 1918, št. 3109.

²¹³ *Adoracija* pomeni češčenje, izkazovanje časti. Češčenje Jezusa pod podobo kruha se je razvilo v 13. stol. iz protesta proti nekaterim (Peter Comestor, Peter Chantler, Berengar), ki so trdili, da Jezus ni navzoč pod podobo kruha, saj se po njihovem učenju pri sv. maši kruh z besedami posvetitve ne posveti in spremeni v Jezusovo telo. Kristjani pa so začeli tudi izven sv. maše častiti Najsvetejše. Razvile so se tudi različne oblike pobožnosti: adoracija, procesije, evharistični kongresi, praznik sv. Rešnjega Telesa in Krvi, povzdigovanje pri sv. maši. Prim. M. Smolik, *Liturgika*, Ljubljana 1995, str. 128.

Referat sobr. J. Abrama. Naša gospodarska organizacija se mora omejiti za sedaj samo na posojilnico. Treba je paziti, da obdržimo kar imamo; kjer [055] je nered, popraviti. H Kmetijski zadrugi naj pristopijo vse posojilnice kot članice. –Samostojne gospodarske organizacije na Tolminskem ni mogoče osnovati.

Komunistične ideje v gotovem smislu se moremo tudi mi osvojiti. Dalje razlaga o oragnaizaciji kmečkih zvez, kako bi se popravila pravila polit. in gosp. društva za tolminski okraj in o konzumih. Sledi dolga debata o vojni odškodnini.

Sestavi se čestitke k 70 letnici velikemu škofu Mahničju. –Pošlje se zahvala učiteljskemu društvu, ker se je potegnilo za obligatni pouk krščanskega nauka. –Prih. konfer. dne 22. 9. pri Sv. Luciji. Predava sob. Pirec: *Duhovnik in sv. Evharistija*.

Iv. Rojec

A. Kodermac

Konferenca dne 22. 9. 1920 pri Sv. Luciji

Navzoči: monsig. Iv. Rojec, Ant. Berlot, Iv. Kovačič, Kokošar, Abram, Medveš, Pisk, Podberšček, Pirec, Bele, Kodermac, Kandus, Vuga, Trdan.

1. Sobrat špiritual nas opozarja v svoji ekshortaciji na sovraž[t40]nike, ki nam povzročajo veliko škodo v pastirovanju. Ti sovražniki so razne naše napake. V cerkvi se premalo spodobno obnašamo in vendar exempla trahunt²¹⁴! Molitve izgovarjamo nemarno, slab zgled dajemo vernikom. Tudi peti je treba spodobno. Izpolnujmo rubrike! Pokorščino smo dolžni tudi liturgičnim zapovedim. –2. Čitanje zapisnika.

3. Referat sobr. Pirca: *Sv. Evharistija in duhovnik*. Višek duhovniške oblasti je ravno pripravljati sv. Evharistijo. Sv. Evharistija je duhovniku vse; mu mora biti gonilna sila krepostnega življenja, saj je trdna vera v sv. Evharistijo podlaga krščanskemu življenju. Duhovnik je varuh sv. Evharistije, tega [056] (tega) živega, neizčrpljivega zaklada. V sv. Evharistiji dobivajo vsi in še posebno duhovnik moč in oporo v življenju. Evharistični Jezus je naš vzgojitelj in voditelj; je vzgojitelj in voditelj narodov. Potrebna je evharistična vzgoja vernikov, posebno otrok. Poskrbimo, da se povsod vpelje češčenje presv. Srca J. in da se izvrši posvečenje družin presv. Srcu Jezusovemu.

Predlog: 1. Župne in dekanijske urade naj se nazivlje: župni ali dekanijski urad in ne prečastiti žup... Sprejeto.

2. Zbornik naj bi prinašal tudi skice pridig. Tudi sprejeto. Sobr. Bele opozarja na napako, da se v zakristiji preveč govori (duhovnik sam, cerkovnik in strežniki). Po cerkvah je tudi veliko nesnage: oltarji so zamazani, tabernakelj zanemarjen, itd. marsikateri opravlja nerodno službo božjo, mašuje nerodno in

²¹⁴ *Exempla trahunt* pomeni *zgledi vlečejo*.

smešno. Zavedajmo se svetosti sv. daritve. Dalje predlaga adoracijo v cerkvi vsaj ½ urev tednu in priporoča naj se vernikom večkrat in večkrat govori o presv. Evharistiji.

Pri kosilu se bodo pobirali darovi za g. dekana solkanskega, ker je pogorel. –Priporočilo: potrebno je, da dobi *Mladika* več sodelavcev, pa tudi več naročnikov. –Opozarja se, da se je ustanovila v področju *Leonove družbe Bogoslovna akademija*, ki bo izdajala bogoslovni vesn[t]nik.

Protestira se v škofijsko pisarno, ker se pošilja župnim uradom kuverte z laškim napisom.

Čitajo se pravila, , Kmečko-delavskih zvez – seodobrijo. –Šolski odsek. Sobr. Kodermac poroča o katehetskem sestanku v Gorici. Sobratje naj bodo dobri z učitelji, ker z dobroto se največ opravi.

[057/t41] 1920 – 1921²¹⁵

G. dekan, kot ud okrajnega šolskega sveta naj ob začetku šolskega leta opozori okr. šolskega nadzornika v Tolminu na postavne pravice, ki jih imamo pri poučevanju krščanskega nauka.

Monsig. Ivan Rojec odstopa od rektorske Zajednice. Na njegovo mesto je izovljen župnik-dekan Anton Berlot, namestnikom pa župnik Ivan Kovačič.

Ivan Rojec

A. Kodermac

Konferenca dne 18. nov. 1920 v Hudajužni.

Navzoči: Ant. Berlot, Iv. Kovačič, Kokošar, Kragelj, Baič, Pirec, Grilanc, Mežan, Trdan, Mrevlja, Hren, Pisk, Sedej, Kodermac; gosta Vergilij Šček in Mikuž.

1. Exhortacija: Srce Jezusovo v Sv. pismu. Naš duhovni oče nam je zbral citate o Srcu J. iz teksta starega zakona in nam pokazal njih lepoto in veliki pomen. Sklep: čitajmo sv. pismo, a s komentarjem.

2. Čitanje zapisnika. Odboren, naročila izvršena.

3. Referat sobr. Batiča: *Delovanje sv. Cirila in Metoda*. Naslikal nam je veliko delo teh slovanskih apostolov. Dokazoval, da sta zaslužna in apostola tudi nam Slovencem. Praktični sklep: Batič in Bele naj izdata poljudno knjižico o sv. Cirilu in Metodu.

4. Razni predlogi in poročila v odsekih: Pobirajte vsi naročnike za *Mladiko* in *Stražo*! Sobr. Bele poslal sledeče predloge: 1. Zbor naj stopi v stik s tirolsko duhovščino. –Kakor poroča glavni tajnik sobr. Šček[?] je ta korak že storjen. 2. *Folium ecles.* naj ne prinaša spise v italijaniščini. Ali samo latinsko, ali tudi slovenska prestava raznih odlokov. Protest proti tej krivici vroči ordinarijatu rektor konference Anton Berlot. 3. Kaj storiti na dan aneksije? Abstiniramo²¹⁶

²¹⁵ Pretipkana verzija ima vpisano »Leto 1920 – 1921«.

²¹⁶ *Abstinencia* pomeni vzdržnost, treznost ali tudi neudeležba, nesodelovanje, npr. v političnem življenju.

od vsega in žalujemo. –Potrebna navodila o politiki da starešinstvo. 5. Prečita se poročilo o seji starešinstva. 6. Razno. V Joseverein vstajajo vsi.²¹⁷ Glavni tajnik Vergil Šček poroča o zborovem delovanju. Razveseliti nas mora delo in program zbora. Veliko se je doseglo. Vodstvu zaupamo in obljublamo pokorščino.

Prih. konferenca pri Sv. Luciji 27. 12. 1920 Predava V. Bele.

Ant. Berlot

A. Kodermac, tajnik

[t42] Konferenca dne 27. 12. 1920. pri Sv. Luciji.

Navzoči: Monsig Rojec Iv., Ant. Berlot, Kovačič, Abram, Kokošar, Medveš, Pisk, Pirc, Vidmar,²¹⁸ Makuz, Hren, Podberšček, Bele, Batič, Kandus, Kodermac=16.

1. Čitanje zapisnika. Sklep, da se spiše knjižica o sv. C. in M. odpade, ker so jo v Ljubljani izdali. Drugi sklepi so za uresničiti.

II. Exhortacija. Nadaljevanje o Srcu Jezusovemu. Tokrat so na vrsti citati iz nov. zakona. Te dve ekshortaciji o S. Jezus naj pridejo v Zbornik.

III. Referat sobr. Beleta. *Duhovnik in sv. pismo*. Letos praznujemo 1500. oblet.²¹⁹ velikega sv. Hieronima. V počeščenje njegovega spomina naj bo ta referat o sv. pismu. V temeljitem svojem referatu je pokazal sobrat v kaki časti mora

²¹⁷ *Josefverein* ali Društvo sv. Jožefa za pomoč obolelim duhovnikom. Ustanovitelj društva je bil prelat msgr. Dominik Filip iz Merana na Tirolskem. Bil je vitez reda Franca Jožefa, c. in kr. pridvorni kaplan, apostolski protonotar in konzistorialni svetnik v Gorici. Že v prvem letu po ustanovitvi, 1876, je v Avstriji štel 1600 članov in deset podpornikov iz cesarske družine. Po 25 letih je imelo društvo tri zdravilišča, kamor so lahko odšli na oddih revni in bolni duhovniki: v Gorici (1885), v Meranu (1886), in v Iki (1889). Prvi predsednik društva je bil grof Anton Brandis. Nato so bili predsedniki Dominik Filip, Eugen Valussi, grof Karl Coronini, dr. Anton Mahnič, Jožef Gabrievič, Johann Wolf, Franz Ziach in od 1921 naprej Adrian Egger. Društvenih članov je bilo konec leta 1908 v 59 škofijah 1793, in sicer 112 ustanovnikov, 1069 dosmrtnih in 600 letnih članov. Društveni sanatoriji niso bili bolnišnice v pravem pomenu besede. Niso imeli namena sprejemati neozdravljivo bolnih, ampak duhovnike, ki so zaradi naporenega dela v svojem poklicu oslabeali ali so prebolevali kako hudo bolezen, na primer pljučnico ali vnetje oprsne mreže in so potrebovali več časa za okrevanje. Na vsak način naj slovenska duhovščina v večjem številu pristopi v društvo sv. Jožefa, ne samo bolniki, ampak tudi korenjaki. Duhovniška služba, naj bo dušnopastirska ali katehetska, je dandanes trikrat težja kakor pred leti. Nova doba s svojim socialnim programom od duhovnikov zahteva vedno več. Kako brž se pripeti, da duhovnika ogromno dela dan za dnem, zlasti ob nedeljah in praznikih zlomi in pahne v slabosti in bolezen. Kako naj si siromak pomaga? Ako bi društvo sv. Jožefa zaradi obilnega pristopa novih članov dobivalo več prispevkov, bi odprli še eno zdravilišče v južni Dalmaciji, ki bi skozi vse leto sprejemalo goste. Duhovnik mora biti vsaj pet mesecev član društva, če želi biti sprejet v zdravilišče. Najdaljša doba bivanja je tri mesece. Za hrano in postrežbo so skrbele sestre usmiljenke. Prim. *Slovenec*, 22. avgust 1901; *Cerkveni letopis*, l. 29, št. 191, str. 2; *Slovenec*, 4. junij. 1909, *Drugo pismo iz Ike*, št. 125, l. 37, str. 2. NŠAL 204, Društva, šk. 4 hrani statut in zbornik ob 50-letnici društva *St. Josefspriester Verein 1876–1926*, Brixen 1926, str. 71–72; 77; 78. Zanimiva je tudi statistika: v vsem času je bilo v Gorici 759 gostov, ki so bili na okrevanju skupaj 44.892 dni. Posebej so navedeni podatki po letih. V Gorici je leta 1914 okrevalo 39, 1535 dni, leta 1915 (do 20. 5.) pa 20 duhovnikov, 1197 dni. Zaradi vojne kasnejših podatkov do l. 1925 ni. Prim. *St. Josefspriesterverein*, str. 84–85.

²¹⁸ V seznamih obstajata dva Vidmarja: Janez Nepomuk (Otlica, 13. 5. 1861–Idrija, 23. 2. 1925), ki je bil posvečen leta 1886, in Jože (Branik, 16. 1. 1865–Kanal, 14. 8. 1921). Glede na to, da se priimek pojavi tudi na konferenci 31. 8. 1921, torej po njegovi smrti, predvidevamo, da je pravi udeleženec konference Janez Nepomuk. Bil je kaplan v različnih župnijah (Štanjel, Bilje, Volče, Logje). Od 1896 je bil upravitelj v Breginju, od 1901 pa upravitelj v Bovcu. Po vojni je bil župnik v Idriji. Prim. *Necrologium*..., str. 72.

²¹⁹ V originalu dopisano s svinčnikom.

imeti duhovnik Knjigo vseh knjig. Zato a) ljubimo sv. pismo, b[)] spoštujemo sv. pismo, c) čitajmo radi sv. pismo, d) študirajmo sv. pismo.

Praktični sklep: 1. Skrbno čitaj vsak dan sv. pismo! 2. Čitaj Lampe-Krekovo razlago sv. pisma! 3. Uporablaj v šoli in v pridigah več sv. pisma. IV. Razna poročila. O *Mladiki*, zadržanje ob aneksiji. –Podpirajmo sv. Goro![sic.!] ²²⁰ Odpošlje se spomenica ordinarijatu o preureditvi škofij zasedenega ozemlja. –17. 1. 1921 bo v Štanjelu 30[.] dan po †Antonu dr. Mahniču, [059] škofu Krškemu. V šolski odsek mesto I. Sekula izvoljen Fr. Kandus. –Prihodnja konferenca dne 19. 1. 1921. –Spored: 1. maša zadušnica ob 11^h; govori cerkv. govor o +Ant. dr[.] Mahniču monsig. Iv. Rojec, 2. sobr. J. Abram ima referat o +Mahniču.

Ant. Berlot

A. Kodermac, tj.

Konferenca dne 19. 1. 1921 pri Sv. Luciji.

Navzoči: Iv. Rojec, Iv. Kovačič, J. Abram, Iv. Kokošar, M. Kragelj, J. Sedej, Vidmar, Pirc, Batič, Bele, Mrevlje, Medveš, Podberšček, Širaj, Hren, Kandus, Kodermac[.] Klopčič, ²²¹ gost Ciril Munih. ²²²

I. Ob 11. uri sv. maša zadušnica (sv. mašo daroval mons. Rojec ob veliki a[s?]zistenci duhovnikov – peli Svetolučani za +Antona Mahniča. Udeležba občinstva precejšnja. Ganljivo govoril o prevzlednem duhovniku škofu monsig. Ivan Rojec.

[t43] II. Zborovanje. a) čitanje zapisnika. b) referat o +Mahniču (J. Abram). –Na kratko nam je predavatelj orisal veliko Mahničevo delo za zmago katoliških načel v vsem našem življenju. Zgodovina bo morala dobo našega katoliškega preporoda imenovati Mahnič-Krekovo dobo. Mahnič je umrl, a njegov duh živi med nami, na delo nas budi in drami.

K referatu o Mahniču nam je povedal sobr. Bele še nekaj zanimivosti o boju med Mahničem in Gregorčičem in dokazal, da ni Mahnič tisti, ki je Gre-

²²⁰ V *Mladiki*, št. 3, str. 1–2, je nadškof Sedej objavil *Poziv*, z dne 25. 5. 1920, v katerem najprej povzame zgodovino Sv. Gore in trenutno žalostno stanje. Poziv sklene: »Združimo torej svoje moči! Vsak naj da svoj prispevek, mal ali velik: eden v denarju, drugi v blagu, tretji v roboti, četrti v molitvi. Zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača! Veliko dela in ogromnih stroškov bo treba, ako hočemo obnoviti svetogorsko svetišče, samostan in druge potrebne zgradbe za romarje. Vendar Mati božja, vsemogočna priprošnjica nam bo gotovo pomagala. Hočemo ji postaviti vrh Sv. Gore še lepše svetišče, ki bo spomin na strašno vojsko in sklenjeni mir, spomenik naše pobožnosti, požrtvovalnosti, trpljenja in zmage, glasno kazalo proti nebesom. V ta namen smo ustanovili v Gorici osrednji odbor sestoječ iz zvedenih mož obeh narodnosti ter ukazujem, da se v vsaki duhovnji pod vodstvom dušnega pastirja ustanovi krajevni odbor (moški ali ženski), ki bo pobiral darove in jih pošiljal kn. nadškofijskemu ordinarijatu v Gorico. Nadalje naročamo, da se ta poziv v cerkvi prečita. Za darovalce se bodo brale sv. maše in opravljale molitve.«

²²¹ Morda je bil to Franc Klopčič (Železniki, 8. 12. 1876–Gabrovica, 30. 11. 1942), ki je bil posvečen leta 1892. Bil je kaplan v Bovcu, od 1896 pa župnik na Bukovem. Leta 1913 je postal župnik v Ročah. Od 1922 je bil upravitelj v Gabrovici. Prim. *Necrologium* ..., str. 364.

²²² Ciril Munih (Sv. Lucija/Most na Soči, 6. 9. 1893–Nova Gorica, 21. 9. 1963) je bil posvečen leta 1916. Po posvečenju je bil kaplan v Podmelcu in upravitelj Sv. Lucije. Od 1919 je bil upravitelj Soče, od 1925 pa župnik. Nato je bil župnik na Šentviški Gori, po vojni pa se je inkardinaliral v apostolsko administraturo slovenskega dela goriške nadškofije. Prim. *Necrologium* ..., str. 289.

gorčiča s Kritiko ubil, temveč, da so Gregorčiču največ hudega storili tisti liberalni mogočnejši, ki so mu največjo udanost in prijateljstvo hlinili.

Sledi poročilo o Mahničevi proslavi v Štanjelu. [o6o] Šolske zadeve. Verouk se reduje v spričevalih kot obligatni predmet in na prvem mestu, drugače se abstinira. –Proti vpeljavi poučevanja latinščine v šolah naj ljudstvo protestira.

Na koncu se je govorilo še o štolnini.

Ant. Berlot

A. Kodermac, tj.

Gospod dekan Rojec ni bil vesel svojega odlikovanja častnega kanoništva. Zameril je nadškofu, da je to odlikovanje prinesel v Tolmin škof Bartolomassi, italijanski vojaški škof, zato ni maral nositi insignije tega odlikovanja. Na pri-govarjanje sobratov se je potolažil in pričel se podpisovati monsignor. Svetolu-cijski župnik Jože Abram mu je dal zlato verižico s križcem, kakor je[o?] nosijo kanoniki.²²³

Oznanjeno je bilo v cerkvi, da je neka oseba izgubila denarnico s 150 L. + 1500 L. Oseba, ki je to našla je prinesla g. dekanu. Zato je povedal v cerkvi sle-deče: »Javno zahvalo moramo izreči, da se je našel ves izgubljeni denar 1650 L., o katerem smo govorili na novo leto. Me veseli, da morem reči, da so naši ljudje vedno poštene ter vrnejo ako kaj najdejo.«

Opomba: Na vigilijo sv. Kraljev se mora pripraviti dve orni (4 htl) vode pri vratih. –Voda se slovesno blagoslovi pred mašo ob 8 ½ Astantibus RRD Coope-ratoribus – cum cantu!²²⁴

Oznani: Se Vam naznanja, da bodo ta teden dekleta iz Marijine družbe pobirala po vaseh prostovoljne darove za novo cerkev [t44]²²⁵ in samostan na sv. Gori. Do sedaj se je nabralo dolga nad 60 tisoč Lir ter se je radi tega delo vstavi-lo. Do sedaj se je oglasilo veliko duhovnij, ki so darovale veliko. Tolminska fara, ki je največa med Slovenci [o61] v škofiji se še ni oglasila, zato pa po vsej škofiji povprašujejo: »Kaj pa Tolmin?« Nadejam se, da se bo tudi naša fara oglasila ter svetišče na Sv. Gori dobro obdarovala. Vsak naj da po svoji vesti in moči – z veselim srcem! in M. Božja naj mu stotero povrne!²²⁶

²²³ Jože Abram je ob Rojčevi 60-letnici v članku v *Straži*, 26. 3. 1926, zapisal: »Za našete in druge zasluge je prejel Ivan Rojec leta 1921 velezaslužno častno odlikovanje monsignorja, ko je postal častni kanonik prvostolnega goriškega kapitlja. Na to je po pravici ponosno vse ljudstvo in dekanjska duhovščina, pa tudi drugi njegovi mnogoštevilni častilci širom Primorske.«

²²⁴ *Orna ali ornica* je narečna beseda, ki pomeni čeber. Na večer pred praznikom sv. treh kraljev je navada, da se blagoslavlja voda, sol, kadilo in kreda. Blagoslov je bil slovesen, s petjem in z asistenco častitih gospodov kaplanov.

²²⁵ Na vrhu strani je dopisano »Leto 1921«.

²²⁶ Nadškof Sedej je 12. avgusta 1922 s pismom št. 3444 sporočil: »Bliža se veseli dan, ko se bo podoba svetogorske matere Božje vrni-la po sedmih letih pregnanstva na svoj prejšnji sedež, na vrh obnovljene Sv. Gore. Ker je sedaj začasna cerkvena tam gori dovršena in za sprejem milostne podobe pripravljena, smo določili, da se ta dne 2. oktobra t. l. slovesno iz naše prvostolnice prenese. Zjutraj ob 7. uri bo v goriški stolnici tiha sv. maša in za tem poslovljni govor; ob 8. začne procesija na Sv. Goro, pri kateri se bo podoba vozila do Solkana, po tem pa nosila po duhovnikih, oziroma Frančiškanih. Na Prevalu jo bodo pozdravili romarji, prišedši izza Sv. Gore z nalašč zato zloženo pesmijo, ki jo je spesnila Uršulinka M. Elizabeta, uglasbil pa naš duhovnik č. g. Vinko Vodopivec. Ko dospje procesija na vrh Sv. Gore, bode ob ugodnem vremenu ena tiha sv. maša na glavnem oltarju starega svetišča, na to govor v italijan-

Velikonočna spoved je bila po ustaljeni navadi po stanovih in po vaseh, da so jo lahko vsi opravili v dveh tednih.

Za Sv. Goro je dala tol. župnija 169 L, posebejše g. dekan L 50, I. kaplan L 20 in II. kaplan L 20.

Konferenca 7. 4. 1921 pri Sv. Luciji.

Navzoči: monsig. I. Rojec, Ant. Berlot, Kokošar, Vidmar, Kragelj, Pirec, Batič, Širaj, Medveš, Klopčič, Hren, Kandus, Kodermac, Kovačič, Podberšček.

I. Ekshortacija. Tokrat nam je duhovni oče pokazal, kako lepo govori sv. Pavel o Srcu jesusovem in nam na srce pologal naj se veliko učimo pri sv. Pavlu.

II. Šolske zadeve. Doznava se, da višje šolske oblasti jemljejo verouk kot neobligativni predmet. Pri tem pa ne smemo ostati. Konferenca terja, naj vzamejo to zadevo v roko naši nadpastirji in to nujno vprašanje z vlado definitivno rešijo. Sklene se tudi: verouk kot neobligaten predmet ne redujemo. Te sklepe se sporoči škofijskemu ordinarijatu. Stopiti je treba v stik tudi z italijansko duhovščino, kakor tudi z nemško. Skupni nastop nam zagotovi zmago.

III. Sobratje poprašujejo[?] kaj je z *Zbornikom*? Odgovor: izide več številsk skupaj.

Sobrat Kovačič poroča[?] da izdajajo koroški Slovenci pod nemško Avstrijo svoj list *Koroški Slovenec*.²²⁷ Jim čestitamo. –Sledijo pogovori o politiki.

[o62] Monsig. Rojec poroča o konferenci dekanov.

Spomnila se je konferenca umrlega S. Kosa.²²⁸ Pomolili smo za njegovo dušo.

Prih. konferenca bo 28. aprila pri Sv. Luciji. Volitve so [t45] pred nami, treba delat, da zmagamo.

4. nedeljo po veliki noči²²⁹ je bilo izpostavljeno Sv. R. Telo po jutranji sv. maši do 2. popoldne. Ta dan je bilo naznanjeno, da bodo listke velikonočne spovedi pobirali gg. kaplani.

skem in slovenskem jeziku, na koncu Te Deum. (...) Z Marijinim povratkom bo zopet oživila Sv. Gora, slavna in starodavna naša božja pot, oživila bo naša vera in zaupanje v Marijino varstvo in pomoč ter nove milosti bodo rosile na naše družine, domovino in sv. Cerkev.« ŽA, f. FE 1876–1911. V pismu št. 3612, z dne 25. septembra 1922, pa je dodal natančna navodila: »Prečistim dušnim pastirjem, ki se hočejo s svojimi verniki vdeležiti procesije na Sv. Goro, se naznanja, da naj pridejo vsaj ob 7 ½ v Gorico, in sicer Slovenci na stolni trg (Piazza Duomo, sedaj Piazza Cavour), Italijani pa na bližnji trg sv. Antona, in se tam po odredbah rediteljev za procesijo postavijo. Duhovniki naj nosijo talar, roket in biret ter stopajo zad za križem pred svojimi verniki, ki naj se vrstijo po štiri. (...) Otroci naj ne jemljejo s seboj. Verniki, ki ne dobijo prostora na vrh Sv. Gore, naj se vrnejo domov, za živež pa naj skrbijo sami. Nekaj živeža se bo dobilo tudi po krčmah v Solkanu in Gorici.« ŽA, akti 1914–1919.

²²⁷ *Koroški Slovenec* je v letih 1921–1941. Bil je glasilo Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Kot tednik je s pomočjo dunajskih Čehov in Slovencev iz Jugoslavije izhajal na Dunaju, od 1939 pa zaradi cenzure v Celovcu. Ustanovitelj in prvi urednik je bil F. Aichholzer, za njim Ciril Kandut, Rado Wutej in V. Zwitter. List je po plebiscitu 1920 organiziral kulturno, politično in gospodarsko življenje koroških Slovencev. V ospredju poročanja je bilo zavzemanje za pravice manjšine na šolskem, jezikovnem in kulturnem področju. Prim. A. Malle, *Koroški Slovenec*, v: ES 5, str. 304.

²²⁸ Simon Kos (Nemški Rut, 21. 10. 1851–Sp. Idrija, 3. 3. 1921). Posvečen je bil leta 1880, bil je kaplan v Podbrdu in vikar v Srednjem in Opatjem Selu. Prim. *Necrologium* ..., str. 81.

²²⁹ To je bilo 17. aprila 1921.

Konferenca dne 28. 4. 1921 pri Sv. Luciji.

Navzoči: Monsig. I. Rojec, Kovačič, Kokošar, Vidmar, Abram, Pirec, Batič, Pisk, Podberšček, Kandus, Kodermac.

Vzrok majhne udeležbe je stavka železničarjev.

Ekshortacija. Duhovni oče nam dalje govori o Srcu Jezusovem in nas se-znanja kaj nas uči Cerkev o tim najsvetejšem Srcu.

Šolske zadeve. Še vedno ni jasno ali je verouk obligaten ali ne. Če res ni obligaten, ali naj potem redujemo? Držali se bomo tega, kar bo določila škofija.

Sledi dolg razgovor in debata o pripravah na volitve v državni zbor.

Ant. Berlot

A. Kodermac, tajnik

V prvem tednu maja je imela tolminska duhovščina po vaseh volilne shode. V nedeljo 8. maja so bili glavni volilni shodi v Tolminu, pri Sv. Luciji in v Volčah. Župnik Abram je opozoril kaplana Kodermaca, naj gre na volilni shod v Volče, ker bosta tam dva šibka govornika, učitelj Rakovšček²³⁰ in advokat Gaberšček.²³¹ Kodermac je ubogal in je imel na shodu v Volčah govor, ki je navdušil ljudi, zato je padel v nemilost pri Italijanih.

V torek, 10. maja je bil Kodermac na Ljubinju celi dan po dušnopastirskih opravkih. [o63] Izvrševal je kontrolo družinske knjige. Opoldne so ga Ljubinci prosili, naj jih zvečer po šmarnicah pouči o vseh zadevah volitev, ker so te volitve prve in ljudje ne poznajo načina italijanskih volitev.

²³⁰ Jože Rakovšček (Kobarid, 18. 1. 1870–Celje, 18. 7. 1957), učitelj, kulturni in gospodarski delavec. Osnovno izobrazbo je prejel v Kobaridu, nadaljeval na učiteljski šoli v Kopru, kjer je 1889 maturiral. Najprej je učil v Kobaridu in bil vrsto let predsednik učiteljskega društva za tolminski okraj. Kot zaveden Slovenec je bil trn v peti glavarju De Marenziju, zato je bil že noč razrešen učiteljske službe v Kobaridu, po pritožbi na Dunaj pa je dobil mesto na Šentviški gori. Kasneje je prišel kot nadučitelj v Cerkno. Pred in med prvo sv. vojno je služboval pri Sv. Luciji. Od 1915 do 1917 je bil kraj na frontnem območju in Rakovšček je bil tudi župan. Na njegovo pobudo je bila ustanovljena in je tudi uspešno delovala potujoča okrajna učiteljska knjižnica. Po preboju 1917 je bil prestavljen v Breginjo, po vojni se je vrnil na Most na Soči. Leta 1927 so ga odpustili iz službe, ker se ni hotel vpisati v fašistično stranko. Odšel je v Jugoslavijo in učil v šoli v Loki pri Žusmu, v Lembergu pri Šmarju. Leta 1929 se je upokojil. Živel je najprej v Braslovčah, nato v Celju. Med drugo sv. vojno so ga Nemci izgnali v Srbijo. Po vojni se je vrnil v Celje. Prim. M. Jevnikar, *Rakovšček Jože*, v: *PSBL*, zv. 3, str. 135.

²³¹ Andrej Gabršček (Kobarid, 26. 11. 1864–Ljubljana, 23. 6. 1938), publicist, politik, tiskar založnik in urednik. Po osnovnih študijah je nadaljeval šolanje v Kopru na učiteljski šoli. Postal je učitelj in služboval na Livku in v Kobaridu. Zaradi bolezni je službo odpovedal in se preselil v Gorico, kjer je živel do leta 1915. Ob vojni napovedi je bil interniran (Ptuj, Lipnica, Oberhollabrunn, Göllersdorf) in nato do konca vojne in po njej do 1933 na Dunaju. Po vrnitvi se je naselil v Ljubljani. A. Gregorčič ga je povabil v Gorico in mu izročil uredništvo *Soče*. Sodeloval je v društvu Sloga, nato v NNS. Z delom pri *Soči* je začel ravno v času, ko se je pripravljali pri goriških Slovencih nov politični razdor. Deloval je kot odločen zaveznik A. Gregorčiča v sporu z J. Tonkljem in A. Mahničem. Slednja sta mu vzela *Sočo*, zato je začel izdajati *Novo Sočo* (1889). Toda že leta 1892 je moral nazaj prevzeti *Sočo* in postal njen lastnik ter je vodil list s presledkom 1912–1914 do leta 1915. Bil je začetnik modernega časnikarstva na Goriškem. Ob *Soči* je izdajal še več prilog in drugih listov (*Gospodarski list*, *Slovenski tednik*, *Adriatische Post*). *Soča* je vse do razkola 1899 delovala slogaško. Ko sta se s H. Tumo ločila od A. Gregorčiča, se je list opredelil povsem liberalno. V okviru društva Sloge je deloval za osvoboditev »slovenskega plemena od laške nadvlade, kulturne in gospodarske«. V tem duhu je deloval na področju slovenskega šolstva, gospodarstva in kulture. Kot eden vodilnih politikov na Goriškem je deloval pri vseh pobudah slovenskega tabora tako v obdobju zavezništva z A. Gregorčičem kot kasneje v povezavi s Tumo. Kratek čas je bil tudi poslanec in vodil liberalni slovenski poslanski klub, ki se je združil s Furlanom Faiduttijem proti zvezi A. Gregorčič-Payer (italijanski liberalci). Mnogo je pisal v slovenski tisk, obsežen je seznam knjig, ki jih je izdala njegova tiskarna. Prim. B. Marušič, *Gabršček Andrej*, v: *PSBL*, zv. 1, str. 404–407.

Zvečer ob koncu šmarnic je prišel fant iz Tolmina in je obvestil Kodermaca, da so znamenja, da se proti njemu nekaj pripravlja. Kodermac je obljubo Ljubincem držal in imel v neki hiši oblubljeni shod. Na shod so prišli trije Italijani, karabinirski maršalo, še en karabinir in civilist, ki je znal slovenski. Kodermacev govor je trajal eno uro. Po končanem je poprosil fante, da bi ga spremljali v Tolmin, a priglasili so se le štirje, ker so drugi šli na ples v gostilno.

[t46]²³² V spremstvu petih fantov se je Kodermac v pozni nočni uri vračal v Tolmin. V Poljubinju je je štiri ljubinske fante odslovil, ker se je bal, da bi se jim v Tolminu kaj zgodilo ter je nadaljeval pot s tolminskim fantom, ki ga je obvestil o nevarnosti. Ko sta prišla že blizu mosta čez Tolminko, sta slišala na cesti voz, na katerem so peli »Giovinezza«. Zato sta se v klančku nad cesto ustavila. Ko je pa voz odpeljal čez most, prej se je par minut ustavil, sta nadaljevala pot po klančku. Pa ti pride naproti plečat možakar, zgrabi Kodermaca za suknič ter ga potegne na cesto. Sliši se glas: »È il giusto!²³³ Dva moža zgrabita Kodermaca in ga držita. Nekdo bije po glavi z železom, drugi udriha z bikovko po hrbtu. Kodermac brca in tolče z družinsko knjigo ter kriči: »Tolminci na pomoč.« Ko so se začela v bližini okna odpirati, so napadalci zbežali.

[o63] Kodermac je dobil še dva kamna v hrbet in kar so mu²³⁴ dopuščale moči pribežal ves krvav domov v kaplanijo. Kaplan Kandus je takoj poklical zdravnika, da je rano izčistil in obvezal. Medtem je maršalo prišel in z njim Rudi Modrijanov, ki je prinesel pri napadu izgubljeni klobuk in brevir. Jasno je bilo, da je marescialo bil v zvezi z napadalci. Drugi dan je ta prišel ranjenca obiskat in izpraševat. Rekel je Kodermacu tudi tole: »Če boste koga od napadalcev osumil in ne boste mogli tega dokazati, boste vi kaznovani.« Podlež!

Pozneje se je zvedelo, da je bilo pri napadu 12 italijanskih mož, med njimi en italijanski oficir. Pa še na drugem kraju je Kodermaca čakalo drugih dvanajst mož, če bi po drugi poti hotel v Tolmin. Tako je bil napad dobro organiziran, da jim Kodermac ni mogel uiti.

Italijani so tokrat že imeli v Tolminu svojo fašistično organizacijo, in to je bil njih prvi nočni nastop. Fašistični časopis v Trstu je drugi dan prinesel spis, ki je med drugim tudi to zapisal: »Tolminka je vabila, zakaj nismo kaplana vrgli v Tolminko.« Barabe!

Slovenski časopisi so ogorčeno objavili fašistični napad na tolminskega kaplana Kodermaca. Njegova razbita glava je bila več kot dobra agitacija za slovenske poslanske kandidate.²³⁵

²³² Na tej strani je pretipkano besedilo, ki v originalu sledi na naslednji strani. Po vsebini to besedilo spada skupaj, zato se tukaj držimo originalnega zapisa.

²³³ Pravičnik je!

²³⁴ Dodano s svinčnikom.

²³⁵ Razni napadi in težave s strani fašistov so se samo še stopnjevale. Ob smrti Rojca poroča *Straža*, 7. septembra 1928, št. 68, v dnevni vesti: »Zaplemba. Zadnja številka *Goriške straže* je bila zaplenjena. V nadomestilo smo današnji številki dodali prilogo. Prefektura

Volitve²³⁶

Monsig. dekan je ljudem povedal: »Kakor vže veste so danes na binkoštno nedeljo volitve v državni zbor v Rim. Naša goriška dežela voli pet poslancev. Dolžnost vsakega volivca je, da gre [o65] volit, ter da odda svojo glasovnico za tiste poslance, ki bodo delali za blagor našega ljudstva. Zato glejte, da pridete volit vsi možje in mladeniči, ki ste vpisani v volilni imenik. Vsak naj prinese s seboj volilno izkaznico, ki jo je dobil od županstva, glasovnico; t. j. oni listek, ki naznani, katere poslance hoče voliti in bo dobil od zapunih mož. Kdor ne prinese s seboj izkaznice, ne more voliti. – Volilo se bo na dveh krajih in sicer: vsi volilci iz Tolmina, Zatolmina, Dolj, Gabrij, Volarjev, Selišč volijo v Občinski hiši (županstvo). – Volilci iz Ljubinja – Prapetno, Poljubinj, Žabče, Zato. Žabče, Ravne, Zadlaz in Čadrg volijo v novem poslopju pri občinskem domu – kjer je otroški vrtec.

Tisti, ki imate priimek po začetnih črkah abecede: Bajti, Benedejčiči, Breženi, Četrtriči – Čufarji – Dobravci, Gabersčeki, itd., itd., bodite na volišču že od 7–8 ure. Pojdite iz cerkve naravnost tja. Ako niste tam, ko vas kličejo, boste morali čakati tud di še do popoldne. Posebno tisti, ki ste od daleč bodite ob primerni uri na volišču, da pridete še za časa domov.

Ob 5. uri pop. se zaključi glasovanje–kdor je tam navzoč še voli, drugi ne več. –

Kako se voli: Vsak volilec pride z glasovnico pred komisijo, jo pokaže, da je on tisti volilec. Predsednik mu da potem uradno pisemski zavitek ter mu ukaže iti v neko kabino (kakor spovednico), kjer je popolnoma sam. Tam vzame iz svojega žepa glasovnico, kjer je natisnjena lipova vejica ali kladvo ali zvezda itd. – dene v zavitek, oslini, zapečati ter nese zopet h komisiji. Pri komisiji [o66] odda zapečateno pismo in izkaznico, katero je imel poprej v rokah. – Tako je volil. Koga je volil ne ve nihče kot samo on. –Še enkrat vas opozarjam, da pridete vsi volit. Tudi potrpite ako bo treba čakati. Ne dajte se od nobenega ostrašiti. Mirno, odločno in moško pojdite na volišče!«

nam je poslala sledeči odlok: Št. 3835 Gab. Prefekt goriške pokrajine, glede na to, da namiguje današnja številka krajevnega periodičnega lista *Goriška Straža* v poglavju *Kaj se godi po svetu?* na netunske konvencije in na spremembo vladavine v Albaniji z besedami, ki so očitno tendencioznega značaja; upošteva, da je tendenciozna tudi vest o premeščanju nekaterih učiteljev, objavljena pod naslovom *Premeščeni učitelji*; glede na to, da dopisa iz Dorenberga in Brestovice slikata sedanjí gospodarski in upravni položaj v omenjenih občinah s pretemnimi barvami, kar lahko vzbudi neupravičeno razburjenost med prebivalstvom; glede na kr. zakonska odloka od 15. julija 1923, št. 3288, in od 10. julija 1924, št. 1081, odreja zaplembo 67. številke *Goriške Straže* z današnjim datumom in naroči goriškemu kvestorju, naj ta ukaz izvrši. Gorica, 5. sept. 1928. leto VI. Prefekt Cassini. « Takoj naslednja novica pa prinaša prepoved izhajanja *Edinosti* in odpoklic odgovornega urednika časopisa v Trstu.

²³⁶ Ta del vsebine je v pretipkani verziji na strani 46. Držimo se originala. V ŽA, m. zelena mapa brez naslova, hranijo tudi tipkano besedilo, ki se začne z letnico 1921 in ima na vrhu pojasnilo: »Nadaljevanje spominov po državnozborskih [volitvah?] 15. 5. 1921.« Očitno so to Kodermačevó delo, saj piše: »Gospod dekan Rojec je zvedel, da imajo izvoljeni slovenski poslanci v Trstu sestanek. Spisal je poslancem pismo in me s tem pismom poslal na njih sestanek. Tako sem šel v Trst z obvezano glavo. Oddal sem pismo, bil s njimi na sestanku. Prijazni so bili z mano. Pripovedovati sem jim moral, kako so me napadli fašisti pri mostu čez Tolminko. Prenočil sem pri prijatelju poslancu Vergiliju Ščeku.«

Na dan volitev je že zjutraj prišel v Tolmin en kamion črnosrajčnikov, oboroženih s palicami: klatili so se okoli cerkve in v [t48] gornjem koncu Tolmina. Ko so to videli tolminski fantje, so se tudi oni oborožili s palicami. –Zjutraj je karab. maršalo iskal g. dekana, da bi ga odpeljal na zaslišanje, ker je v soboto na Tolminu protestiral, da je v komisiji preveč Italijanov. Pred farovžem se je srečal s kaplanoma, ki sta mu povedala, da g. dekana ni doma. Kodermac mu je očital, da za par besed, ki jih je upravičeno govoril v soboto, hočete g. dekana zaslišati, torkove napadalce pa niste poiskali. Notiral je priimek in ime dekana ter odšel. G. dekana smo skrivali in varovali, da ga ne bi napadli črnosrajčniki.

Do ene popoldne je šlo še mirno na volišču. Okrog ene pridrvijo črnosrajčniki pred volišče in vržejo bombe. Fantje in učiteljsniki gredo s kamenjem na te črnosrajčnike, a v zaščito jih vzamejo karabenieri in jih tako rešijo, drugače bi jih fantje vrgli v Sočo. Radi bombnega napada je bilo potrebno odpeljati v goriško bolnišnico tri hudo ranjene, dva Slovence in enega Italijana. Volišče in poti je zasedlo vojaštvo. Volitve so se nadaljevale do določene ure. Volivci iz okoliških vasi niso več mogli [o67] (več) na volišče, ker so bili dohodi v Tolmin od vojaštva zastraženi. Zaradi tega Slovenci niso imeli veliko škode, ker so volilci iz okoliških vasi skoraj vsi volili že dopoldne. Kaplan Kodermac je šel popoldne na volišče z obvezano glavo.

V juniju je bilo vsaki dan po prvi sv. maši pobožnost k Srcu Jezusovemu.

Konferenca, 2. junija 1921 pri Sv. Luciji.

Navzoči: Iv. Rojec, Kovačič, Ant. Berlot, Mežan,²³⁷ Kokošar, Medveš, Pirec, Batič, Pisk, Kandus, Kodermac, Hren, državni poslanec Virgil Šček,²³⁸ Vidmar, Bele.

²³⁷ Vincenc Mežan (Veldes, 28. 3. 1868–Deskle, 2. 9. 1936) je bil posvečen leta 1893. Najprej je bil imenovan za kaplana v Kanalu, nato za kurata v Lokavcu. Leta 1906 je bil imenovan za vikarja v Desklah, od 1918 je upravljal tudi župnijo Gorenje polje. Prim. *Necrologium* ..., str. 271.

²³⁸ Virgil Šček (Trst, 1. 1. 1889–Ljubljana, 6. 7. 1948), duhovnik, politik, narodnoobrambni delavec, poslanec, urednik in pisec. Študiral je najprej v Trstu, po preselitvi v Gorico je tam nadaljeval z nemško realko, kjer je 1909 maturiral. Vključil se je v narodno-obrambno delo in bil dejaven na več področjih. Leta 1910 je stopil v goriško bogoslovje, kjer je organiziral ilegalno »jugoslovansko omizje«. Posvečen je bil 7. julija 1914 v Trstu, novo mašo pa je imel na Blejskem otoku. Med vojno je bil kaplan v Trstu na več župnijah, kjer je organiziral socialno pomoč za vojne vdove, poživil delovanje Marijine družbe. Bil je med pobudniki obnovitve stanovske organizacije Zbora svečnikov sv. Pavla. V Zboru je bil zelo aktiven. Med drugim sta skupaj z ljubljanskim škofom Jegličem v imenu zbora papežu Benediktu XV. predložila spomenico o cerkveni avtonomiji Slovencev in Hrvatov v Italiji. Bil je tudi izvoljen v rimski parlament. Zavzemal se je za reševanje rekonstrukcije in izplačila vojne odškodnine, v okviru društva Edinost pa se je zavzemal za ustanovitev Narodnega sveta, ki naj bi usklajeval delo političnih skupin v narodnih zadevah, v ostalih zadevah pa naj bi prevladoval politični pluralizem. Bil je tajnik KTD, pobudnik ustanovitve GMD 1924, sestavil je več molitvenikov in veroučnih knjig. Na začetku leta 1927 ga je nadškof Sedej pod kaznijo suspenza odslovil iz goriške nadškofije. Vrnil se je v tržaško-koprsko, kjer ga je škof Fogar poslal za žup. upravitelja v Avber, kjer je zelo zavzeto delal. Med drugim je povabil slikarja Toneta Kralja, da je poslikal cerkev. Po zapletu je s posredovanjem arhitekta Fabijanija in A. Resa dosegel, da je Kralj še naprej smel slikati po Primorskem. Poživil je duhovno življenje v župniji z misijoni, vzornim petjem, predavanji, knjižnico ... Med 1932–34 je bil konfiniran »zaradi oviranja delovanja režima«, leta 1940 pa je moral izginiti s Krasa zaradi groženj fašistične tajne službe v Sežani. Umaknil se je v Trst, nato v Osp, v maju 1941 pa v župnišče v Lokve pri Divači, kjer je kljub slabšemu zdravstvenemu stanju pomagal župniku

1. Ekshortacija. Nadaljevanje o Srcu Jezusovemu. Tokrat antifone oficija S. J.

2. Referat sobr. Piska: *Razlika med katoliško in pravoslavno Cerkvijo*. Orisal nam je vzroke in razvoj razkola ter dokazoval, da niso dogme, ki ne dopuščajo toliko zaželjene sprave in združitev, temveč politika na eni in drugi strani. V debati se je poudarjalo, kako malo se dela za zблиžanje. Zdi se, da imajo v Rimu strah pred Slovani.

Monsig. Rojec pozdravi navzočega državnega poslanca Virgilija [t49] Ščeka. Razpravlja se o političnem položaju. Odobrijo se resolucije, ki se odpošljejo političnemu društvu *Edinost*²³⁹. Za preganjene sobrate v Istri zberó sobratje nekaj denarja. V znak sočustvovanja pošilja konferenca istrskim preganjanim duhovnikom tolažilno pismo. Prihodnja konferenca je pastoralna.

Ant. Berlot

A. Kodermac

V juliju suša. Zato procesije za dež na Volarjih, k sv. Urhu, procesija po tolminskem polju, procesija proti Zatolminu okoli Petelinca.

[o68] Spet je bila pobirka za stradajoče Ruse, ki jih je zadela velika suša.

Račun cerkvenih sedežev.

Leta 1921 naročilo se je pri tvrdki *Butkovič – Boštjančič* in tovarni v Mirnu 20 cerkvenih klopi iz mecesna in Pich Poisa lesa s 100 sedeži.

Antonu Požarju. Ob italijanski zasedbi Ljubljane je kritiziral slovenske politike, da so se poklonili Grazioliju. Bil pa je tudi kritičen do komunizma, čeprav je podpiral OF, ker je menil, da je to edina alternativa za boj proti narodnim zatiralcem. Obsojal je likvidacije in stalinistične metode, zato so mu grozili s smrtjo. Ob koncu vojne je sestavil spomenico za priključitev Primorja Jugoslaviji. Škof Santini ga je suspendiral »a divinis«, ker je slovenske in hrvaške duhovnike nagovarjal, naj se ne udeležijo sestanka škofijskih duhovnikov 2. 7. 1946. Pritožil se je v Rim, ki pa ga ni podprl, ampak ga je laiziral. Bil je že bolan in v bolnišnici v Ljubljani, kjer je tudi umrl kot duhovnik. Škof Nežić je bil namreč toliko obziren, da mu akta ni izročil. Prim. M. Tavčar, Šček Virgil (Virgilij), v: *PSBL*, zv. 3, str. 520–522.

²³⁹ Društvo *Edinost* je bilo politično društvo najprej tržaških, po 1. sv. vojni tudi goriških Slovencev. Ustanovljeno je bilo 1. 11. 1874. Nameni društva so bili, da budi, utrjuje in širi narodno in gospodarsko zavest, da brani narodne in vse druge pravice, da podpira in pospešuje materialno in duševno korist okoliškega in sploh slovenskega ljudstva v državnih, občinskih, cerkvenih in gospodarskih zadevah, da širi narodno omiko in razveseljuje duha. Društvo se z goriškim delom ni moglo dogovoriti za skupen časopis, zato so začeli 8. 1. 1876 izdajati istoimensko glasilo v Trstu. Neenotnost je ostala vse do razpada Avstro-Ogrske. Med vojno je bilo delovanje društva omejeno, vendar so si nekateri vodilni člani in politiki prizadevali za rešitev primorskega vprašanja v jugoslovanskem duhu. Podprli so majniško deklaracijo. Po italijanski zasedbi Trsta, 3. 11. 1918, so jih izločili iz tržaškega krajevnega odbora Narodnega sveta. Na parlamentarnih volitvah 1921 je društvo nastopilo kot Jugoslovenska nacionalna stranka in dobilo 5 mandatov. Ob volitvah je nastalo vprašanje enotnosti. Leta 1922 se je začel razcep na Goriškem, nato so se odcepili tudi istrski krščanski socialisti. Tržaška *Edinost* je zbrala okrog sebe liberalce in delovala na vsem Primorskem, goriška, ki je zbrala okrog sebe krščanske socialiste, je svoje delovanje razširila tudi na Trst. Obe društvi sta poleg časnikov (*Edinost*, *Goriška straža*) izdajati še tednika, liberalne *Novice* in krščanskosocialni *Mali list*, oba v Trstu. Čeprav neenotni, sta društvi v zastopanju manjšinskih nacionalnih pravic nastopali enotno. Na volitvah sta društvi prejeli 2 mandata, izvoljena sta bila oba predsednika, goriški E. Vilfan in tržaški E. Besednjak, ki sta se v parlamentu zamašila po zakoniti poti ščititi narodno manjšino. Fašistična oblast je 17. 9. 1928 ukinila tržaško *Edinost*, ves slovenski tisk, le goriška *Edinost* je smela v letih 1929–30 izdajati apolitični *Novi list* in dva katoliška tednika. Do druge sv. vojne sta tako društvi delovali v ilegali. B. Marušič, *Edinost*, v: *ES* 2, str. 415–416.

Naročili smo še 8 velikih stolov in štiri manjše stole, ki so postavljeni na koru, na stranskem koru in pri spovednicah za 720 L – Tako znaša skupen račun L. 19720.

Plačan račun z posojilom prebendarnega²⁴⁰ zemljišča, ki ga je kupila občina v Tolminu L. 19.720.

Te klopi so torej lastnina tuk. farne cerkve. Dajejo se v porabo po 30 L. za sedež.

Konferenca dne 31. 8. 1921. pri Sv. Luciji.

Navzoči: Iv. Rojec, Ant. Berlot, Kovačič, Kokošar, Mežan, Medveš, Vidmar, Batič, hren, Pisk, Kandus, Kodermac, pater frančiškan, Kragelj, Pirec, Podberšček, in gosta Peter Butkovič²⁴¹ in Reščič.²⁴²

I. Ekshortacija: Nadaljevanje o Srcu Jezusov.

II. Referat Alojzija Kodermaca: *Skrb za mladino in Marijine družbe*. Dokazoval je potrebo mladinskih organizacij, posebno Marijinih družb. Premalo se je delalo v zadnjem času za oživljanje in reorganizacijo katoliških društev in Mar. družb. Kje je krivda? Velikokrat v težkem položaju našega ljudstva, pa tudi marsikateri duhovnik ni brez krivde. Boje se težko in strašijo [t50] jih razne ovire. Navajal je razloge za in pobijal ugovore proti Marijinim družbam. V debati je sobrat monsig. Rojec grajal mlačnost duhovnikov do dela za Mar. družbe; poudarjal je, da je skoraj povsod možnost vstanoviti Mar. družbo[,] če le hoče [o69] duhovnik delati. Nekateri odgovarjajo in dokazujejo, da so tudi take razmere po duhovnijah, kjer ni mogoče misliti na ustanovitev M. družbe, ali pa je duhovnik preobložen z delom ali pa ni dobrega ozračja za družbo. Rezultat debate je: nobeden ni proti Mar. družbam, vsi so prepričani, da so potrebne, posebno za naše čase, ko je na mladino toliko nevarnosti, a večina ne kaže prave navdušenosti, da bi z delom začela.

III. Sobrat Medveš nam je pripovedoval svoje doživljanje v italijanskem ujetništvu. V zabavo je bilo vsim.

IV. Poročilo odsekov – šolski. Pouk veronauka na ljudskihšolah je vendar obvezen, torej smo zmagali.

Letos se obhaja po katoliškem svetu 700 letnica vstanovitve III. reda. Ker je v Tolminu skupščina III. reda jo obhajamo s tridnevnicco, ki jo vodi p. Marijofil kovaček. Bilo je nad 1500 sv. obhajil v tej tridnevnicci.

²⁴⁰ *Prebenda* pomeni dohodke iz premoženja ali posesti, ki so zvezani s kanoniško službo.

²⁴¹ Peter Butkovič (Sovodnje, 22. 2. 1888–Sovodnje, 27. 2. 1953). Posvečen je bil leta 1913. Kot kaplan je deloval v Kamnjah in Lokvah. Od leta 1922 je bil župnik v Sovodnju. Prim. *Necrologium* ..., str. 414–415.

²⁴² Janez Reščič (Gorica, 22. 7. 1877–Gorica, 28. 7. 1955). Posvečen je bil leta 1906. Med vojno se je zaradi varnosti umaknil v Radovljico. Po vojni se je vrnil in bil pastoralno aktiven v Podgori, kjer je bil 1946 imenovan za župnika. Prim. *Necrologium* ..., str. 233.

4. novembra je bila počastitev neznanega vojaka in vseh padlih, je bil tudi sprevod na vojaško pokopališče.

Opozorilo: Ker so bližajo občinske volitve, poskrbite[,] da bo vsak vpisan v imenik in sicer 1. tisti, ki ste bili pri letošnjih držav. zborskih volitvah izpuščeni, tisti, ki ste izpolnili 31. maja 21. leto starosti in tisti, ki ste že 6 mesecev v občini.

Vsi običajni prazniki so bili v tem letu po navadi lepo praznovalni. Marijina družba in III. red so imeli redni mesečni shod. Tudi izobraževalna društva so dobro delovala.

[070/t51]²⁴³

Gibanje ljudstva v Tolmnski župniji

l. 1921

	Rojeni		Umrli		Rojeni		Več rojenih	Nezakonski	Cela župnija šteje nad 4000 duš (domačinov), ki so vsi po veri katoličani, razen enega Tolminca, ki je lani izstopil iz katoliške Cerkve. Tudi je par divljih zakonov.
	moški	ženske	moški	ženske					
Tujci	9	10	–	–	19	17	2	3	
Tolmin domači	10	6	9	7	16	16	–	5	Skupni pregled
Zatolmin	6	9	2	3	15	5	10	–	Rojenih 117, deč. 61
Dolje	5	9	2	5	14	7	7	1	Umrlo 63, dekl. 73
Gabrje	3	3	1	2	6	3	3	–	več rojenih 54
Volarje	2	3	1	–	5	1	4	–	okličev 60
Selišče	–	1	1	–	1	1	–	1	porok 39
Zadl. Čadrg	4	4	3	3	8	6	2	–	prevideng 104 z 172 bolniki
Čadrg	2	7	1	1	9	2	7	1	sv. obhajil 19.100
Žabče	1	1	3	–	2	3	-1		+300
Zadl. Žabče	5	2	4	4	7	8	-1	1	19.400
Ravne	1	4	–	3	5	3	2		
Poljubinj	10	2	3	5	12	8	4		
Prapetno	2	3	2	3	5	5	–		
Ljubinj	1	9	1	4	10	5	5		

Skupaj rojenih domačinov 117

umrlih 63

več rojenih 54

²⁴³ Razpredelnica *Gibanje ljudstva v tolminski župniji leta 1921* je v originalni verziji na listu, ki je prilepljen in dejansko nima številke strani, ker je dodan v zvezek med strani 69 in 70. Tukaj ga dodajamo pod stran originala št. 70.

V Tolminu, dne 31. decembra 1921

Ivan Rojec,
župnik-dekan

[t52] Župnijski urad v Tolminu, 25. febr. 1921 [Prepis]²⁴⁴

Štev. 149

Slavnemu predsedništvu

Kr. civilnega Komisarijata v Tolminu.²⁴⁵

Vže teden dohajajo k podpisnemu razne osebe, ki ga opozarjajo, da se plete prihodnje dni, zlasti prihodnjo nedejlo napad na njegovo stanovanje in osebo. Vsak večer se klati namreč po občini tolpa mladeničev, ki kalijo ponočni mir s prepevanjem raznih neslanih pesmi z refrenom: »Il decano, il decano bastoneremo.«²⁴⁶ Tem ljudem pride v nedeljo na pomoč baje 200 fašistov iz Gorice in Trsta, ki bodo naše ljudstvo napadali in strahovali.

Oziraje se na pretečo nevarnost za svoje in tuk. čč. gospodov kaplanov življenje in imetje, kakor tudi na imetje tuk. župnijske cerkve, ki je shranjeno v župnišču, prosi podpisani slavni civilni komisarjat za pomoč in osebno varnost.

Iv. Rojec – župnik-dekan

o pečat

Tolmino 25. february 1921

Comissariato Civile²⁴⁷

No 361/Gab – Risposta ala nota No 149

Al molto reverendo Monsignor Giovanni Rojec – parroco-decano

Tolmino

Apprendo con rincrescimento quante la S. V. mi comunica con la lettera in data d'oggi.

²⁴⁴ Original hrani ŽA, mapa, neurejen del. V originalu je dodan stavek »... mladeničev, nastavljenih baje pri tuk. tehniških oddelkih in par častnikov«.

²⁴⁵ V ŽA, Akti 1914–1919, obstaja več kopij prošenj generalnemu civilnemu komisarju v Trstu, naj obdrži za okrajnega komisarja stotnika Umberta Sala, ki je Tolmin vodil do junija 1920. »V tolminskem političnem okraju prebiva prebivalstvo skoz in skoz slovenske narodnosti, ki ima pravico zahtevati, da vodi politično upravo okraja mož, ki je zmožen slovenskega jezika, ki spoštuje narodne pravice ljudstva in ki se kaže pri celem svojem službovanju kot prijatelj in zaščitnik ljudstva. Teh načel se je držal blagorodni gospod Umberto Sala, ki je, dasi zveden Italijan in nezmožen slovenskega jezika vendar spoštoval naš jezik in naše narodne pravice v uradu ter se kazal vsepovsod prijatelj našega ljudstva.« Očitno so se stvari kmalu spremenile, saj so pritiski tudi na dekana Rojca postali vsakdanjost.

²⁴⁶ Dekana, dekana bomo pretepli.

²⁴⁷ Tolmin, 25. februar 1921. Civilni komisariat, št. 361/Gab – Odgovor na pismo št. 149. »Prečastitemu monsignorju Janezu Rojcu – župniku – dekanu. Zvedel sem o Vaši žalostni zadevi v pismu, ki ste ga danes poslali. Moram vam zagotoviti, da so besede, ki so vam jih posredovali, vsaj pretirane, če že ne popolnoma brez vsakega temelja. Na vsak način se Vi gotovo ne smete bati, ne za svojo osebo, ne za svoje kaplane. Kar zadeva pesmi, ki ponoči vznemirjajo, bodite gotovi, da sem dal ukaze prepovedi le teh. Civilni komisar Giordano.« Dokument s pečatom hrani ŽA, neurejeni del. Napak v navedenem dokumentu v italijanskem jeziku nismo popravljali, ampak besedilo sledi originalu.

Tengo ad assicura La che le voci che Le sono state riferite sono per lo meno esagerate, se non del tutto destituite di fondamento. Ad ogni modo la S. V. può essere certo che nulla ha da tenere, ne per la Sua persona, ne per i Suoi cappellani. –Quanto ai canti che turbano la quiete notturna assicuro la S. V. che ho impartito gli ordini opportuni affinché siano impediti.

Il Comisario Civile
Giordano

[071/t53] Genesis aneksijske slovesnosti v Tolminu 27. II. 1921.²⁴⁸

Dne 13. febr. je bil podpisani v občinski pisarni, ko mu občinski komisar Martionacci pove, da se bo v Tolminu praznovala slovesno aneksija. Podpisani je slavnosti popolnoma odsvetoval oziraje se na mišljenje ljudstva ter rekel, da on ne sodeluje ter ne bo v cerkvi ne maševal ne pel *Te Deum* ter se rajši zameri vsej uradni ali neuradni Italiji kakor, da bi mu zadnji Slovenec očital izdajalstvo. Po tem sestanku ni več slišal in zvedel nič, kaj se misli v cerkvi storiti. –Dan četrтка dne 24. febr. prinesel je nekdo neko vabilo na banket za dne 27. II. ter je sporočil tudi program slovensoti za nedeljo, ki pa ni bil tudi od nobenega podpisan. Na sporedu je bilo tudi: »Messa letta con assistenza dei cappellani *Te Deum*.«²⁴⁹ Četrtek pride tukajšnja šolska ravnateljica Silič ter pokaže dopis tuk. okr. šolskega sveta, da bo šolska sv. maša v soboto dne 26. II., na kar ji je podpisani odgovoril, da lahko pripelje šolske otroke ob 8 ½ v cerkev. Petek zvečer pride gospod z drugim dopisom okr. šol. sveta ter naznani, da v soboto ne bo šolske maš, pač pa, da je šolska maša določena za nedeljo ob 9 ½ ter da sta k tej sv. maši vabljeni oba gg. kaplana, ki bosta pri tihi maši asistirala ter spremljala šolsko mladino k javni slavnosti na trgu in v šolske prostore. Na to sem jaz podpisan odgovoril: »V nedeljo se ne moreta gg. kaplana udeležiti napovedane slovesnosti, ker g. Kodermac mora iti vže jutri (v soboto) za spovedovanje v Podmelec, kamor je določen vže pred tremi tedni, a gospod Kandus ima ob 8 ½ sv. mašo; tudi nima okr. šol. svet ukazovati, da bi gg. kaplani komu asistirali, ampak vse to spada [072] v področje g. župnika-dekana.« Istočasno pride uradnik na tuk. civ. komisarjatu dott. Rinaldi ter terja v imenu okr. civil. Komisarja,

²⁴⁸ Goriška deželna uprava je 25. februarja 1921, št. 213, izdala okrožnico vsem občinam goriške dežele in dekanijem, župnijam in kuracijskim uradom ter vikariatom, v kateri je povabila vse župane, ljudstvo in vse pomembne osebe na slovesnost s sv. mašo zaradi priključitve Julijske Benečije h Kraljevini Italiji. »Z rapalsko pogodbo se je včvrstilo prijateljsko razmerje med Italijo in Jugoslavijo, ki bode za nas, ki smo ji po naravni zemljepisni legi najbližji in prvi sosedje, največjega pomena. Goriški deželani italijanskega in slovenskega plemena smo vsled večstoletnega sožitja, po veri, po deželni samoupravi in po gospodarskih odnošajih navezani eden na drugega in to tradicionalno skupnost najlepše pokažemo v skupnem bratovskem slavu v Ogleju, kjer bomo skupno prosili nebeškega blagoslova na dovršen dogodek.« ŽA, Akti 1914–1919. Vabilo je prejel tudi Rojec. Ni podatka o udeležbi, vendar je možno sklepati na potek slovesnosti v Tolminu, da je ostal doma.

²⁴⁹ Po tridentinskem obredu je mišljena »missa lecta«, torej ne slovesna, ampak »brana« sv. maša, z manj petja, asistenco kaplanov in na koncu s slovesno zahvalno pesmijo *Te Deum laudamus-Tebe Boga hvalimo*, ki je stara Ambrozijeva himna. Dokument hrani ŽA, neurejeni del.

9. oktobra 1921 je bila podoba svetogorske Marije prenešena iz Ljubljane v goriško stolno cerkev.

[074/t55] 1922 V nedeljo[,] 15. januarja so bile v Tolminu občinske volitve. Tako preneha občinski komisarjat in spet bo Tolmin imel svojega slovenskega župana.

*Tolminski dušni pastirji*²⁵²

[61 Leto 1914 g. dek. upokoj.

Že koncem meseca junija je prišel v Tolmin novi g. kaplan Makuc, ko je g. Tomšič odšel, ker je katehet g. Brezovšček pomagal – za enkrat drugega kaplana še ni bilo po odhodu g. Pasarelja, zanima se je g. Makuc za vse. Ogranist je bil še vedno Pepi Jakopov ta je vse skozi pomagal g. Tomšiču kadar je bil kot kaplan zadržan pevce in pevke so bili iz okolice, nekaj s Poljubina več pa iz Zatoľmina, eni so peli pri prvi, drugi pri zadnji maši. peli vsi lepo. Dekan je bil splošno zadovoljn samo, da je šlo vrede naprej imel je vedno zadnjo mašo in pridigo dasi je bil bolehen in eno nedeljo se mu je pripetilo, da je prečital berilo in evangeli ponovno iz prejšnje nedelje, vse drugo t. j. maše z oznanilne knjige je čital prav le glede evangelija se je zmotil po maši ga je g. kaplan opomnil – bom pa drugo nedeljo pogrešeno popravil je rekel nekoliko v zadregi in je res naslednjo nedeljo vse pomotoma popravil. A pomoto je malo kdo opazil. [62] Pogrešek g. dekana je nekdo na škofijo povedal, češ da ga spomin zapuša – kar pa ni bilo res, imel je še vedno dober spomin najbrže je vso zadevo sporočil škofu kaplan sam ali katehet – kdo drugi bi pisal. Kmalu na to je dobil dekret za župn. upravitelja g. kaplan Makuc. G. Prelat pa odpustnico dekanata takorekoč naj gre v pokoj. –Ravno tiste dni ko je to prišlo je bil dekan nekaj bolan ležal je, ni mogel niti maševati dva dni. –Ko je kaplan svoj dekret dobil šel je takoj k g. dekanu v spalnico, mu dekret pokaže da je on upravitelj. Od presenečenja je dekan padel v nezavest da so ga komaj zopet k sebi pripravili. Me ne boli to da ste Vi upravitelj ne, pač pa me to boli, da so škofiji nesli na nas, da sem se pri evangeliju pomotil je rekel dekan proti g. kaplanu ki je na vse molčal – Tereza in Manca sta se huodvale rekoč: g. Makuc ko boste tolko [63] stari kot je zdaj on boste morda še bolj pozabljivi – pokoj si je sam želel pa ne na podlagi radi pozabljivosti sta rekli. Po poteku osmih dni je dekan za silo okreval, da je zopet maševal vsaki dan, v nedeljo na to je imel drugo mašo ni šel več na prižnico – hipoma je zvedela, do kraja vsa fara, da ni več dekan, da je g. Makuc za župnega upravitelja imenovan – dekan bo šel v pokoj ker je bolehen so rekle stare tretjerednice – in kedo bo imel shod tretjega reda je bilo uprašanje nato je pa Frane odgovoril –

²⁵² ŽA, *Tolminski dušni pastirji* (prispevki za faro kroniko) od leta 1870 dalje. Ta zapis ima v originalu mnogo slovničnih napak. Besedila nismo popravljali, ampak besedilo sledi originalnemu zapisu. Na mestih, kjer je težje berljivo, je v oglatih oklepajih ločilo in vprašaj.

češ da bo shode še držal dekan če bo zdrav, za vse drugo bo pa gosp. upr. Makuc skrbel naj si bo karkoli – saj bo že šlo, saj si je dekan sam želel pokoja – kar je mogel je Frane zagovarjal g. Makuca ga je znal prevzeti nase ker Frane že dalj časa je bil bolj naklonjen g. kaplanu kakor dekanu – že radi stanovanja v novi hiši kjer zdaj ta čas je še stanoval g. katehet. [64] Gospod Prelat je ostal še dalje v župnišču ker je župni upravitelj stanoval v kaplaniji. G. Makuca so Tolminci radi imeli – so bili zadovoljni, da ni bilo več g. Tomšiča. Dekan je za tem dobro okrevail in sta se z g. Makucam strinjala pojasnil je g. Prelat upravitelju vse kar je bilo mu treba. Ko se je zvedelo, da se v ~~Lafeji~~ umorili prestolonaslednika Aleksandra – je (Sarajevu Ferdinanda)²⁵³ bilo javnosti zarana neizogibna vojska. Klicali so že naslednji mesec po umoru k vojakom najvažnejše može in fante, bil je nabor tudi novih – rekrutov mladost je vriskala in starost je jokala vse je bilo zbegano ko je Avstrija napovedala Srbiji vojno Ko so mrtvega prestolonaslednika po Loški dolini peljali v Avstrijo je bila vsa Goriška in tudi drugod vse v črnih zastavah in po vseh cerkvah molitve za pok. Prestolonaslednika. [65] Leto 1915 vojska začela.

»Presneti verolomni Lah, mi tebe strli bomo v prah.« so peli vojaki po Tolminu poklicani za vojsko in Lah je strl domove v prah – da je Soča res krvava tekla kot je S. Gregorčič prerokoval Z veliko naglico so se praznile vasi v begunstvo so odhajali, s solznimi očmi so spremljali svojci vojake na postajo k Sv. Luciji, ni bilo vriska tudi ne več petja ko so se poslavljali, na dan torka po beli nedelji 13. aprila vse je bilo zbegano posebno g. dekan ko je vedel, da bo treba vse pustiti in oditi kamor koli – –

Na Sv. Marka ni šla procesija k Sv. Marku je deževalo, za Št. Paul 2. maja prvo nedeljo je bila pa maša tam je maševal župni upravitelj gosp. Makuc, ni bilo plesa kakor običajno vsako leto.

Dne 23. maja za Binkostne praznike so že začeli grmet topovi čez Bačenico (Volčanico) proti Zalazu in Zatolminu vasi so se praznile posebno nevarno je bilo v Tolminu, če je kdo umrl so ga kar pri farni cerkvi pokopali. [66] G. Prelat zapustil Tolmin Koncu maja baje v ponedelek po Sv. Troijici poslovil se je tudi gospod prelat odšel je za časno Podbrdo. Pred župniščem ga je čakal voz a gospod je bil v cerkvi in je dalj časa klečal pred altarjem pri katerem je maševal nad 40 let baje 35 let dekan. – ko je do vrat prišel se je zopet proti altarju obrnil, prizignil naočnike in si solze obrisal tako težko se je ločil kot bi slutil, da ga nikoli več nazaj ne bo, in ga res ni bilo – Odpeljal se je in Terza z njim – Manca kuharica je pa še doma ostala do skraje sile in poskrbela je izprazniti župnišče – Podbrdom je gosp. Prelat stanoval 6 tednov pri župniku takrat je Valentin Kragelj župnik ker pa tudi tu ni bilo varno se je preselil v Ljubljano. Vsi ostali trije

²⁵³ Prečrtano s svinčnikom in dopisani besedi ob robu besedila. Tukaj smo jih dodali v oklepajih.

gospodi t. je g. Makuc, g. Črnigoj kaplana in Ivan Brezovšček katehet ti so ostali za nedoločen čas kljub vojni v Tolminu. – [67] Gosp. Makuc je šel nekoč previdet nekega v Zadlaz Žabče ko so neprenehoma švigale granate krog in krog in gospod je rekel – Bog jaz varujem Tebe, Ti varuj mene in moža ki gre pred mano – in srečno sta prišla skozi, pripovedoval je mož ki je peljal Boga. Veliko Tolmincev se je tiščalo doma imeli so za silo pripravljena zaklonišča, tudi župan Oskar Gaberšček, Dr. Gruntar in več drugih uradnikov se ni takoj umaknilo, dekan č. kanonik je moral ker je bil bolehen se čim prej umaknit, ob enem se mu je zdelo, da je brezposeln ker je bil g. Makuc župni upravitelj in je odšel brez skrbi. Ukinjene so bile vse šole v nevarnih krajih tudi v Gorici in Gosp. profesor Leban ožji prijatelj g. kan. Kragelna je na Sv. Goro prišel kakor že običajno na počitnice razočaran ko je iz Sabotina začelo streljat Svetišče, vsi prebivalci so bili že pripravljene za odhod, Marijino podobo so že odnesli za časno v Grgar – Profesor Leban je komaj prišel in koj odšel – Čemanova Tinco je [68] še videl ko se je ravno odpravljala z drugimi vsed da odide in jo je uprašal kam gre je rekla k Neži v Istro je pri žup. na Pregari – Kaj pa gosp. tehant Kragelj ali je še v Tolminu, ne več je rekla Tina ali bi mi znala povedat kako je odhajal in kam je šel, in kako je s zdravjem – zelo sem ga rad imel zato me zanima je pripomnil g. Leban ste Tolminka Tinca Vam dam naslov mi boste kaj pisala kje je – o ja je rekla bo pisala Neža je bila ravno tiste dni doma je šla po šivalni stroj ga je v Istrijo odpeljala ker je vse zvedela, da je Tolmin in ves okraj že v nevarnosti ukinili so vlaki za potnike, vozili so prav počasi a samo vojaščina in Tinca je morala peš in nekaj se vozila do Trsta s vozom ki ga je s težavo dobila tri dni je rabila iz Sv. Gore do Trsta kjer jo je Neža že nestrpno čakala v skrbeh kaj je [69] Ko sta se pogovorili o hudotah na Goriškem je omenila: da Profesor Leban prosi, da bi mu pisala kako je z dekanom in kje je. Neža mu je kratko malo napisala sledeče: Odšel s Tolmina je gospod dekan / revež star že, pa zlo bolan – / Težko je bilo jemati slovo / sluteč, da ga nazaj ne bo / K Mariji upiral je oči / vso faro njej priporoči. / Ko šel je mimo glavnih vrat / otožen ves potrtn Prelat. / K Mariji zopet se ozre / naočnike prizigne, obriše si solze / ko v altar pogled upira / se zdi mu, da že umira – / V srcu polnem bolečin / zapušča ljubljene Tolmin / zapušča cerkev ljubljeno nevesto / a je val vojne vrgel ga na cesto. / Pridrvel je vojne val, / je pesnik ga prerokoval. / Topovi pokajo ob Soči, / a narod bridke solze toči. / Gospod Gregorčič Ti z nebes gledaš silne vojne kres – / vasi gorijo krog in krog / leh, prosi naj se usmili Bog. / Ozri tudi se v Ljubljano / na tolminskega dekan. / Marija, ki dobro ga pozna / prosi naj mu zdravlja da!

Iskreno se je g. Leban za to pesmico zahvalil in pripomnil da se misli tudi on preseliti v Ljubljano čim prej mu bo možno pozvedet za stanovanje in bo obiskal dekana čim prej mu bo sreča mila se v Ljubljano preselit. [71] Leta 1916 v Tolminu g. Rojc

Povsod se je govorilo, da je župnik Rojc že imenovan za dekana v Tolminu, dasi se že ni vedelo kdaj se je v Tolmin preselil. – – Kmalu na to ko je ta prišel v Tolmin se je tud potrudil in potoval v Ljubljano obiskat bivšega g. dek. Kragelna, da sta se pomenila o marsičem – V kratem času g. kanonika odsotnosti je bilo vsled vojne marsikaj spremeneno, krog farne cerkve je bilo že obširno pokopališče ker ni bilo mogoče k Sv. Urhu radi streljanja topov od laške strani, vasi okrog Tolmina so bila bolj porušena kakor Tolmin, švigalo je čez trg. – Vse podružne cerkve Sv. Urh, Sv. Marka, Peter in Pavel v Zatoľminu tudi Sv. Mihael na Ljubinu vse so bile porušene – a farna cerkev je še stala. Pri Sv. Marku je bil ves strop porušen, gole stene da so strlele in altar je še stal s kipom Sv. Marka, brezverski vojaki so ga baje norčevaje zmislili kip Sv. Marka sežgati, napraviti da so grmado, naredili leseni podstavek za kip [72] pod njim grmado zažgali s posmehom ko je dobrže goreti začela je kip Sv. Marka omahnil in s padcem enega vojaka po nosu udaril tako da so vsi prestrašeni vojaki kar zbežali, samo pes Sv. Marka da je v bližini ognja nekaj pogorel nakar se je ogenj pogasil sam, ko so vojaki odšli proč vsi, v Poljubinu je pa en izmed vojakov ta špas povedal – in je cerkveni starešina cerkve Sv. Marka Nemc zvedel ter šel na lico mesta kjer je našel kip na gleh pri kresu ožgan in ga je odnesel v Tolmin k dekanu v župnišče – vse te stvari je zvedel profesor Leban pri Krajncu v Tolminu, ni pa vedel kol[i?]-ko je na tem resnice in ne datuma kedaj se je to zgodilo, ker po odhodu dekana Kragelna ni šel več v župnišče ker ni poznal novih gospodov. V Ljubljano se pa ni preselil ker ni dobil primerne stanovanja bila je namreč Ljubljana polna beguncev.

[73] Veliki Šmaren je v ponedelek sta dva praznika skupaj, peljal se je Profesor v Ljubljano – samo da obišče dekana – našel ga je zelo oslabelega potožil mu je, da silno trpi radi pruha – pa da če le more gre in obišče v Frančiškanski cerkvi Svetogorsko Kraljico (begunko) pri njenem altarju, da zdihujejo nešteti begunci in jaz tudi, da je pripomnil g. Kragelj – da rad gre če le more k frančiškanom ker sta s P. Placidom prijatelja, pohvalil, da se je pa da ga goriški gospodje kljub naporni vožnji pridejo obiskat ne le g. Rojc – tudi s Podbrda in Kobaridski dek. Paternel ga je obiskal – Pri vsem tem, da ima silno domotožje to pa zato ker vsled slabega sdravja mora le doma čepeti edino družbo so mu knjige – Pohvalil je gosp. profesor skrbno Manco in Terezo Leban s Poljubina omenil je tudi to, da živijo zelo skromno. njegove misli pa, da planejo salno po Tolminu in da večkrat sanja, da je v farni cerkvi doma –

[74] Dekan leta 1917 je umrl – 73 leta starosti.

Niso peli zvonovi, ker se na vojni črti zvoniti ni smelo, pač pa se je v farni cerkvi maševalo in molilo iz[s?]-kreno. Tretjerednice, kjerkoli so bile, so mi[o?] lile. Hitro je šla vest po Soški dolini, a je g. dekan umrl v Ljubljani[i?], begunc se ni vrnil. Polna težav je bila zadnja zima, dolge noči, hudi dnevi, vesel je bil,

če ga je kdo prišel obiskat – Gospa Trojerka Kastner in več drugih znancev je prišlo ga obiskat, ko so zvedeli, da ne bo dolgo[;?] se je zdravje dan za dnem slabšalo, skrbna služabnica Tereza je skrivaj se solzila, ko je videla, da ga bo zgubila, lepo mu je postregla, kol[i]kor je bilo le mogoče, dokler ni za vedno zaspal – svetniško umrl z vsa[e]m pripravljen, nekaj oprave zapustil je Tereziji, vse drugo razdelil je med uboge, sicer je izčrpala bolezen skoraj vse – posebno zadnje tedne hudotere zime.

[75] Največja kriza za hrano l. 1917–18

Vojna je tako izčrpala jestvine, da se za drag denar ničesar ni dobilo, gorje je bilo družinam, kjer je bilo dosti otrok ali pa bolezen v hiši. Občutno je bilo to za dekanovo Terez[i]jo, ker ker[?] je bila tudi kuharica Manca bola[?]na, ni mogoče opisat[i] zadnjih dni pred smrtjo. Je pa p. Placit in več ljubljanskih duhovnikov pogostoma obiskalo hirajočega kanonika. Ko je umrl, se je kljub vojni vihri zvedelo povsod, prišli so k pogrebu tolminski in volčanski begunci od vseh krajev Slovenije[.] Bilo jih je pa na Kranjskem – Dolenjskem zelo malo, največ Tolmincev je bilo na Štajerskem, mnogo jih je pa vztrajalo doma in se skrivalo ob napadih v zaklonišče[i]h. Polbinci pod robom v Gadiči, vsaka vas je imela kakšno zaslombo, z naporom so prišli mnogi k pogrebu in tako pokazali ljubezen do pokojnega.

Slava mu. Veliko je preskrbel za Tolminsko cerkev[:] 1. nove orgle, 2. nove klopi, novi tlak v cerkvi in cerkev preslikal in lep novi križev pot iz T A.

Ko je bil zadnjič na prižnici je rekel: »Mojega naslednika spoštujte in ljubite, za mene pa molite.«

[76] Spomenica. Pokojnemu kanoniku J. Kragelnu.

1.

Gospod kanonik naš dekan!

Slava večno v raju Ti!

Dotrpel revež si v Ljubljani[i],

kot mnogi – vojna žrtev si.

2.

Težko zapustil si Tolmin,

težko iz cerkve vzel slovo;

bolan – si velik bil trpin,

osreči naj Te zdaj nebo.

3.

Bil si dobrosrčen mož

iz ljubezni do Marije

naj zdaj Ti Ona z rajske rož,

venec večne Slave vije.

Marijo roženco naprosi,
da pomiri vojni val –
narod je v krvavi rosi
ogromnega gorja prestal.

[77] Dekan g. Rojc v Tolminu.

Po svetu razkropljene farane je prevzel gospod Rojc z vso skrbno ljubeznijo – ko hitro se je vojna črta oddaljila proti Pijavi, ustanovil je Marijino družbo, se ve, za dekleta, ker fantov ni bilo, je v vojni vse.

Imeli so shode v tretjeredni dvorani – v hiši, ki jo je pokojni dekan Kragelj mislil urediti sebi, da bi v njej živel v pokoju, a je Bog prenapredil načrte, ni je užival – prav nič, imel je le sitnosti in stroške z njo in še Frane, ki mu je bil zadnje čase vse, cerkovnik in organist je bil nezadovoljen, ker ni bilo v njej stanovanja za njega. Za tretjerednike se pa g. Rojc ni posebno zanimal, skrbel je več za mladino, [zato] niso imeli običajnih shodov, dokler ni bilo konec vojne, po vojni še dolgo ni bilo nobenih sprejemov v tretji red in je tudi mnogo tretjerednic umrlo med vojno v begunstvu in doma.

[78] Število Marijinih družbenic je pa sijajno naraslo po vseh vaseh in tudi petje marijinih družabnic je bilo odlično po zaslugi gospodov kaplanov, orglal je pa še vedno Franetov brat Pepi Jakopov.

Ni bil pozabljen v molitvi dekan Kragelj, po vsakem shodu se je molilo za pokojnega in tretjerednice so baje imele skupno obhajilo ob prazniku sv. Jožefa za njega, ker je bil Jožef, da je bilo nekaj za god. Za smrtni dan pa so nabirali za mašo tako, da res ni bil pozabljen.

vojna je izčrpala vse, žalostni so se iz begunstva vračali ljudje v opustošene domove, mnogi so imeli celo požgane hiše in so se stiskali pri drugih, ki so imeli še cele hiše[.] Sorodnikih[?] in prijatelji so sprejeli pod streho te, ki so imeli vse porušeno[;] lakote in bede je bilo povsod dovolj in podpore pa so le malo prejemale.

[79] Vso to revščino je šlo dekanu I. Rojcu na živce, rad bi jim pomagal, pa ni imel s čim, tudi denar[?] ni bilo, ker je bilo vse izčrpano, cerkev je imela skromno malo miloščine, a treba je bilo vso cerkev prekriti, je povsod noter teklo, tudi na zvoniku. Zvonove je država vzela – in kako lepe[o] milo srebrno doneče, ni jih več.²⁵⁴ Po nakl[j]učju je ostal sv. Brica zvon na Volarjih in tega so

²⁵⁴ V ŽA obstaja v eni od map brez naslova veliko dokumentov v zvezi s povračilom vojne škode za zvonove in korespondenco med župnikom Rojcem in Službo za vračilo vojne škode. Prizadevanja za ureditev razmer tudi na tem področju so se vlekle še celo desetletje po koncu vojne. Za primer navajamo pismo župnika Rojca, z dne 24. junija 1928: »Za dva zvonova za podružno cerkev Urha na pokopališču v Tolminu, ki tehtajo 350 kg je treba nabrati 840 Lir po Tolminu; ako zamudimo nas bodo stali 4900 Lir, vsaka hiša naj da 10 Lir. – tudi za drugo cerkveno opremo.« Za temeljitejšo predstavitev bi bilo potrebno to vprašanje osvetliti v samostojni študiji. Nadškof Sedej je iz Stične pisal dekanu Rojcu 12. decembra 1917, št. 2491: »Z ozirom na tamkajšnjo poročilo z dne 28.

postavili v zvonik za prvo silo. Baje so komaj l. 1925 prekrili cerkev in tudi znotraj pobelili in popravili spovednice. G. profesor Leban je to pripovedoval in se še pohvali[1], da je nekaj prisostvoval, pripomnil je pa, da je največ pripomogla dekanu Rojcu Marijina družba, na katero je bil ponosen.

(L. 1927 je ta profesor umrl v Gorici 85 l. star ravno deset let po smrti svojega sošolca in prijatelja gosp. Kragelna, v Tolminu ga je večkrat obiskal)

Že leta 26 je bil dekan Rojc Mons. imenovan in 27 leta so že premestili vse mrličke k Sv. Urhu, [80] ki so bili pokopani pri župni cerkvi Marije Rožence, nekaj grobov je bilo tudi pri cerkvi sv. Marka v Poljubinu, polagoma so vse uredili in spravili v red.

Grozno je bilo tudi v tem času v Tolminu, ker je bilo ogromno ruskih ujetnikov lačnih, scapanih in celo slaboumnih – in če je kateri kje kaj ukradel, da je oblast zvedela, so ga takoj ustrelili – v Gadiči Poljubinski pod robom ali pa ob bregu Gadiče pod vasjo – Tolminske ujet., kaznejne so streljali pod pokopališčem sv. Urha, ujetnike so imeli po raznih vaseh, ne samo v Tolminu[.] Bil je slučaj, da so trije ujetniki šli po vasi v Poljubinu, da bi dobili kaj za jesti – pa ljudje so še sami se skromno preživljali, le večje kmetice so kak košček kruha dale – nekoč sta dva ujetnika prišla v Čemanovo hišo, ki prav pri poti [stoji] in sta videla v kokošji skledi nekaj krompirja in sta ga pojedla[.] Bila je slučajno Namcova gospodinja pri Čemanovih in sta to opazile ter sočutno ubogim revežem jesti dale in kaj – nekdo je to opazil in ovadil na kar sta bile te dve klicane[i?] na Kneža, kjer je bila glavna komanda vojnih ujetniko[v] in so ju zaslišali in spračevali to in ono, one sta pa prav odločno odgovarjale[i?], ne vemo s katere vasi so ujetniki prišli, vemo samo to, da so bli izčrpano lačni in lačne nasititi je delo usmiljenja, je rekla Čemanka in bolne sprejemati[i?] tud[i?] je pripomnila Nemčuka[.?] Tem revežem se je bolezen na licih poznala, je trdila in žejnim dati malo kislega mleka piti tudi ni smrtni greh – no, kar pojdiva, je rekel eden izmed uradnikov, drugače nam bosta še naglavne grehe štele – in odšle[i] sta brez kazni in se zadovolj[?]ne vrnile domov. Ko je mons. Rojc to zvedel, je bil vesel rekoč: »Sam Bog je tem ženam narekoval, da sta bile neustrašene.« Ker je pa Nemčuka še naprej djala kruha ujetnikom, so zvedeli in so jo pregnali iz Poljubina v Cirkno[sic!], ni smela biti doma.

[82] L. 1920 begunci se vračajo. iz Štajerskega se je še le zostega leta vse ljudstvo vrnilo, poznalo se je običajno pomanjkanje živeža, posebno spomladi. Ko so začeli obdelovati od granat izravana polja, je bila revščina, da še nikoli

oktobra t. l. št. 235, da je prečistiti liti pisal deželnemu konservatorju zaradi rešenja cerkvenih zvonov v podružnici sv. Danijela v Volčah, se to z odobravanjem vzame na znanje. Sicer je najboljše molčati o teh zvonovih, da jih vlada ne pobere. Podpisani meni, da so sploh vsi doslej na Goriškem ostali zvonovi prosti vojne rekvizicije, ker je Nj. Veličanstvo zaradi patriotičnega zadržanja našega ljudstva za časa italijanske okupacije dovolilo, da z naprej vsi cerkveni zvonovi ostanejo, kakor se je to že razglasilo po furlanskih cerkvah.« ŽA, m. Dekanijski akti.

take, ljudje so umirali, da je bil skoraj vsaki teden po dva pogreba, ljudje so bili pa zato v božjo voljo vdani, pobožni pri vseh mašah polna cerkev, ljuds[t]vo je hitelo s popravljanjem domov, kar se je dalo z lastno močjo, ker vojna[e] odškodnina[e] niso hitro dobili. Ker ljudje niso imeli, tudi cerkev ni imela, so bili hudi časi tudi za dekana g. Rojca. Ko je Marijino družbo ustanovil še le potem je za cerkev v vseh ozirih bolje, tudi za kinčanje cerkve²⁵⁵ so dekleta skrbele in celo za rože zbirale in iz mesenkastih granat izdelale krasne vaze, da so se kakor zlate lasketale, ko je solnce posijalo na altar, ki je bil za veliki šmaren ves v cvetju.

²⁵⁵ *Kinčanje* pomeni krašenje, okrasitev.